



T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KAPSAMINDA
AFGANİSTAN'A**

YAPILAN MÜDAHALENİN HUKUKİ GEÇERLİLİĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Büşra ÖĞÜTÇÜ

BURSA – 2015



T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KAPSAMINDA
AFGANİSTAN'A
YAPILAN MÜDAHALENİN HUKUKİ
GEÇERLİLİĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Büşra ÖĞÜTÇÜ

BURSA - 2015

ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI
İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI

MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KAPSAMINDA
AFGANİSTAN'A
YAPILAN MÜDAHALENİN HUKUKİ GEÇERLİLİĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Büşra
ÖĞÜTÇÜ

BURSA
2015



T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KAPSAMINDA
AFGANİSTAN'A YAPILAN MÜDAHALENİN HUKUKİ
GEÇERLİLİĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Büşra ÖĞÜTÇÜ

Danışman:

Prof. Dr. Kamuran REÇBER

BURSA - 2015

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 701216004 numaralı Büşra Öğütçü'nün hazırladığı "Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında Afganistan'a Yapılan Müdahalenin Hukuki Geçerliliği" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../20....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Büşra ÖĞÜTÇÜ

Üniversite : Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı : XI+ 124

Mezuniyet Tarihi : / / 20.....

Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Kamuran REÇBER

MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KAPSAMINDA AFGANİSTAN'A YAPILAN MÜDAHALENİN HUKUKİ GEÇERLİLİĞİ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de uluslararası sistem açısından çok önemli bir jeopolitiğe sahip olan Afganistan, bu jeopolitik konumun dezavantajını başat güç olamayan tüm devletler gibi yaşamıştır. Afganistan, birçok defa yabancı güçlerin işgaline uğramış ve küresel güçlerin mücadelesinde savunma hattı olmuştur. Afganistan Büyük Oyun çerçevesinde İngiltere-Rusya rekabeti nedeniyle İngiltere tarafından işgale uğramıştır. Daha sonra ise Yeni Büyük Oyun kapsamında bölgede etkin olmak isteyen ABD Kalıcı Özgürlük Operasyonu olarak adlandırılan müdahaleyi gerçekleştirmiştir. ABD, 11 Eylül'den sonra gerçekleşen müdahaleyi meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır. Ancak bu müdahale meşru müdafaa hakkı açısından sorunlar içermektedir.

Anahtar Sözcükler: Meşru Müdafaa Hakkı, Kuvvet Kullanımı, Afganistan Müdahalesi, 11 Eylül Saldırıları

ABSTRACT

Name and Surname : Büşra ÖĞÜTÇÜ
University : Uludağ University
Institution : Social Sciences Institution
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : XI+ 124
Degree Date : / / 20.....
Supervisor (s) : Prof. Dr. Kamuran REÇBER

LEGAL VALIDITY OF AFGHANISTAN INTERVENTION IN THE FRAMEWORK OF THE RIGHT OF SELF- DEFENSE

Afghanistan which has a big geopolitics importance in terms of international system nowadays as it was in the past has experienced the disadvantage of this geopolitics position like other countries which could not be a dominant power. Afghanistan was occupied many times by external powers and became a line of defense during the clash of global powers. Afghanistan was occupied by England because of the rivalry between Russia and England in the framework of the Great Game. Later, within in the scope of the New Great Game, USA wanted to be effective in the region and realized intervention which is called as Operation Enduring Freedom. USA based the intervention occurred after September 11 on its self-defense right. However, this intervention has some problems in terms of self-defense right.

Keywords: The Right of Self -Defense, Use of Force, Afghanistan Intervention,9/11 Attacks.

ÖNSÖZ

Her akademik çalışma gibi bu çalışma da zorlu bir emek sürecinin ürünü olmuştur. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında benimle beraber birçok kişinin emeği ve katkısı vardır. Hepsine emekleri ve katkıları için ayrı ayrı içten ve sonsuz teşekkürler... Hepsinin adını anmak olanaksız olduğundan birkaçının ismini anmakla yetinmek gerekiyor. Öncelikle Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümündeki eğitimime başladığım günden itibaren bana örnek olan ve bu mesleği seçmemde etkisi büyük olan, başta bölüm başkanımız Prof. Dr. Tayyar ARI olmak üzere tüm hocalarıma teşekkür ederim. Değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Kamuran REÇBER'e bu süreçteki katkısı, desteği ve anlayışı için ayrıca teşekkür ederim. Aileme her zamanki desteklerini bu süreçte de esirgemedikleri için minnettarım. Yine tanıştığımızdan bugüne kadar desteğini esirgemeyen, bu yolda beni hep cesaretlendiren Büşra Barın'a, dostluklarının gücünü hep hissettiğim Aylin Doğan'a, Ayten Mammadli'ye ve diğer tüm dostlara teşekkür ederim.

Büşra ÖĞÜTÇÜ

Bursa/2015

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	IX
TABLolar.....	X
ŞEKİLLER.....	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜDAHALEYE GİDEN SÜREÇTE AFGANİSTAN

1.GENEL OLARAK AFGANİSTAN.....	4
1.1.TARİHTEN BUGÜNE AFGANİSTAN	5
1.2.AFGANİSTAN’IN JEOPOLİTİK KONUMU	7
2.BÜYÜK OYUN VE AFGANİSTAN	8
2.1.BÜYÜK OYUN.....	8
3.2.BÜYÜK OYUN VE İNGİLTERE RUSYA REKABETİNDE AFGANİSTAN	10
2.3.YENİ BÜYÜK OYUN	13
2.4.YENİ BÜYÜK OYUN VE AFGANİSTAN	19
3.SOVYET İŞGALİ, TALİBAN EL-KAİDE VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI GELİŞMELER	20
3.1.SSCB İŞGALİ.....	21
3.2.TALİBAN VE EL-KAİDE	23

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMI VE MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

1.BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) ÖNCESİ DÖNEMDE KUVVET KULLANIMI.....	26
---	----

1.1.KUVVET KULLANIMININ HAK OLARAK GÖRÜLDÜĞÜ DÖNEM.....	26
1.2.KUVVET KULLANMANIN SINIRLANDIRILDIĞI DÖNEM.....	29
1.2.1.Milletler Cemiyeti (MC) Öncesi Dönemde İlk Kısıtlamalar	29
1.2.2.MC Misakı ve Kuvvet Kullanımına Yönelik Kısıtlamalar	30
1.2.3.Briand-Kellong Paktı	32
2.BM ANTLAŞMASI VE SONRASI DÖNEMDE KUVVET KULLANIMI.....	33
2.1.GENEL OLARAK BM ANTLAŞMASI.....	33
2.2.BM SİSTEMİNDE KUVVET KULLANIMI	35
2.3.BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARI İLE KUVVET KULLANMA	38
3. ULUSLARARASI HUKUKTA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI.....	42
3.1. MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ SINIRLARI.....	46
3.1.1. Silahlı Saldırı.....	46
3.1.2. Orantılılık	46
3.1.3. Gereklilik.....	50
3.1.4. Aciliyet.....	50
3.2.ÖNLEYİCİ VE ÖNGÖRÜCÜ MEŞRU MÜDAFAA HAKKI.....	50
3.2.1. BM Antlaşması'nın 51. Maddesinin Dar Yorumu ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı.....	52
3.2.2. BM Antlaşması'nın 51. Maddesinin Geniş Yorumu ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı.....	53
3.2.3. Bush Doktrini ve Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı	57
3.3.UAD VE BM KARARLARINDA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI	65
3.3.1.Caroline Olayı	66
3.3.2.Korfu Boğazı Kararı.....	67
3.3.3.Osirak Reaktörü Bombalanması Kararı	67
3.3.4. Nikaragua Davası Kararı.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN MEŞRU MÜDAFAA HAKKI ve AFGANİSTAN’A MÜDAHALESİ

1. ABD’NDE 11 EYLÜL SALDIRILARI.....	70
2. ABD’NİN AFGANİSTAN’A MÜDAHALESİNE YÖNELİK BM KARARLARI	79
2.1. BM GÜVENLİK KONSEYİ’NİN 1368 SAYILI KARARI.....	82
2.2. BM GÜVENLİK KONSEYİ’NİN 1373 SAYILI KARARI.....	83
2.3. BM GÜVENLİK KONSEYİ’NİN 1378 SAYILI KARARI.....	84
2.4. BM GÜVENLİK KONSEYİ’NİN 1386 SAYILI KARARI.....	85
3. ABD’NİN AFGANİSTAN’A MÜDAHALESİ.....	86
3.1. ABD’NİN AFGANİSTAN’A KALICI ÖZGÜRLÜK OPERASYONU (OPERATION ENDURING FREEDOM)	87
3.2. AFGANİSTAN’A MÜDAHALENİN MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	97
3.2.1. Afganistan’a Müdahalenin Silahlı Saldırı Koşulu Açısından İncelemesi.....	99
3.2.2. Afganistan’a Müdahalenin Gereklilik Koşulu Açısından İncelemesi.....	103
3.2.3. Afganistan’a Müdahalenin Orantılılık Koşulu Açısından İncelemesi	105
3.2.4. Afganistan’a Müdahalenin Aciliyet Koşulu Açısından İncelemesi	109
SONUÇ	111
KAYNAKLAR.....	115

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
Bkz.	Bakınız
BM:	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
e.t	Erişim Tarihi
ICJ	International Court of Justice (Uluslararası Adalet Divanı)
ISAF	International Security Assistance Force
p.	Page(Sayfa)
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
Vol.	Volume(Cilt)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.....	41
Tablo2.....	76



ŞEKİLLER

Şekil 1.....18



GİRİŞ

Kuvvet kullanımı, tarihin savaşlar ve kahramanlıklar üzerinden okunduğu bir anlayışta her zaman önemli bir parametre olmuştur. Kuvvet kullanma aynı zamanda istediğini yaptırmanın, çıkarlarını korumanın bir aracı olarak uzun zaman kullanılmıştır. Bu bağlamda savaş ve güç kullanma uzun yıllar devlet egemenliğinin bir yansıması olarak görülmüş ve devletlerarası ilişkilerde önemli bir unsur olmuştur. Uluslararası ilişkiler disiplininin hakim teorisi olan realizmin de analizlerini güç unsuruna dayandırdığı hatta askeri konuları yüksek politika (high politics) ekonomik ve ticari konuları ise alçak politika (low politics) olarak değerlendirdiği göz önüne alındığında güç unsurunun ve kuvvetin devletlerarası ilişkilerdeki önemi daha net anlaşılmaktadır.

Arka arkaya yaşanan iki dünya savaşı ve bu savaşların yarattığı tahribat, cephe /ev ayrımının kaybolup savaşın artık sivilleri de etkilemesi, kuvvet kullanımını devletler için makul bir seçenek olmaktan çıkarmıştır. Devletler, kuvvet kullanımının maliyetinin getirdiği kazançtan çok fazla olduğunu görmüş ve sorunları başka yollardan çözmenin kurumsal temellerini oluşturacak düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bu noktada ilk olarak MC Misakı ile savaş dış politikada bir araç olarak yasaklanmış ve sorunların başka yollardan çözülmesi benimsenmiştir. Ancak bu dönemde kuvvet kullanımına ilişkin net bir yasaklama bulunmamaktadır. Daha sonraki belge olan Briand-Kellong Paktı ise savaşı hukuk dışı kabul etmesiyle bu yolda önemli bir adımdır. Ancak Briand –Kellong Paktı da bekleneni verememiş ve etkisiz kalmıştır. Kuvvet kullanımı noktasında en son adım olan BM ise genel ve kapsamlı bir düzenlemeyle kuvvet kullanımını yasaklamıştır. Kuvvet kullanımını BM uhdesine almıştır. Kuvvet kullanımına izin verdiği belirli hallerde ise bunu katı sınırlamalara bağlamış ve nihai aşamada inisiyatifi BM'nin aldığı bir sistem kurulmuştur. BM bu inisiyatifi kendi organı olan Güvenlik Konseyi vasıtasıyla kullanmaktadır. Bu durum BM sisteminde Güvenlik Konseyi'ne atfedilen önemin de bir göstergesidir.

Diğer taraftan 11 Eylül 2001 tarihli saldırılar Soğuk Savaşın bitmesinin ardından ilk on yıldaki iyimser havayı dağıtmıştır. Dünya yeniden kamplara ayrılmış ve ayrıştırılmıştır. ABD 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen saldırılara, meydana geldiği andan itibaren sert tavır koymuş, saldırıları savaş girişimi olarak nitelendirmiş ve en sert şekilde karşılık

verileceğini belirtmiştir. Bu söylemler 7 Ekim 2001 tarihinde Kalıcı Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom) ile eyleme geçmiştir. Terörle savaş kapsamında Bush Doktrini çerçevesinde ABD politikalarında da esasen büyük bir kırılma yaşanmış, ABD bir daha 11 Eylül benzeri bir saldırı yaşanmaması üzerine kurulu bir strateji geliştirilmiştir.

Bu çalışmada 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a gerçekleştirilen Kalıcı Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom) olarak isimlendirilen müdahalenin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Bilindiği üzere bu müdahale meşru müdafaa hakkına dayandırılmıştır. 11 Eylül saldırıları, ABD tarafından silahlı saldırı olarak nitelendirilmiş, bu çerçevede ABD açısından meşru müdafaa hakkı doğduğu ve müdahalenin de meşru müdafaa hakkı kapsamında yapıldığı bildirilmiştir. Ancak bu noktada meşru müdafaa hakkının gerek ortaya çıkışı ve gerekse koşulları açısından bir takım sorunlar vardır. Bu da akıllara operasyonun başka bir amacı olup olmadığı sorusunu getirmektedir.

Diğer yandan Afganistan dikkate alındığında, tarihten bu yana büyük güçlerin rekabetinin merkezinde bulunan Afganistan aynı zamanda büyük güçler için bir savunma hattı olmuş, savunma stratejilerinin temelini oluşturmuştur. Şüphesiz Afganistan'ın bu durumunda jeopolitik konumunun etkisi çok büyüktür. Afganistan konumlandığı coğrafya itibarıyla Orta Asya ve Hazar Havzası'nın enerji kaynaklarına yakındır ve aynı zamanda bu kaynakları dünya pazarına ulaştıracak nakil yolu üzerindedir. Tüm bu özellikleri ile Afganistan tarihten günümüze önemli bir devlet olmuştur. Bu önemi nedeniyle tarihte bir çok kez işgal edilen ve istikrarsız bir yapıya sahip olan Afganistan bu gün de çok farklı bir konuma sahip değildir. Afganistan'ın istikrarsız yapısı 21. yüzyılın başında da değişmemiş, bu defa da ABD tarafından gerçekleştirilen müdahale ile Afganistan yeni bir savaşla karşı karşıya kalmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde 11 Eylül sonrası ABD müdahalesine giden süreçte Afganistan incelenmiş, büyük güçlerin bölgeye ve özelde Afganistan'a ilgilerinin sebepleri küresel liderlik mücadelesi perspektifinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Konuyla bağlantılı olarak küresel liderlik mücadelesi Büyük Oyun ve Yeni Büyük Oyun kapsamında değerlendirmeye alınmıştır. Teorik çerçeve de dikkate alınarak dünyadaki ABD üstünlüğü ve ABD'nin kendine biçtiği rol ve yüklediği misyon itibarıyla ABD inceleme konusu yapılmıştır.. Bunun yanı sıra tarihten müdahaleye giden süreçte

Afganistan incelenmeye çalışılmış, Afganistan'ın jeopolitik konumu, Orta Asya'da yaşanan egemenlik mücadelesindeki ve günümüzdeki küresel rekabette önemi ve bunun gerçekleştirilen müdahaleye etkisi olup olmadığı sorgulanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde müdahalenin dayandırıldığı meşru müdafaa hakkı ve uluslararası hukukta kuvvet kullanımı analiz edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak uluslararası hukukta kuvvet kullanımı ile ilgili MC, Briand-Kellong Paktı ve BM düzenlemeleri itibarıyla aktarılmış, daha sonra ise BM ile haksız kuvvet kullanımı yasaklandıktan sonra devletlere bir istisna olarak tanınan-BM Antlaşması 51. maddesi ile hükme bağlanan - meşru müdafaa hakkı değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda adını Önleyici Meşru Müdafaa hakkı kapsamında Başkan George W. Bush'tan alan Bush Doktrini ise kendi bütünlüğü içerisinde BM mevzuatı ile ilişkilendirerek incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ilk olarak 11 Eylülde meydana gelen saldırılar ve bu saldırılara özelde ABD ve genelde uluslararası toplumun yaklaşımı ele alınmıştır. ABD'nin 11 Eylül 2001 tarihinde maruz kaldığı saldırılar nedeniyle itham ettiği Afganistan'a gerçekleştirdiği askeri müdahalesi uluslararası hukukun en önemli kısmını oluşturan BM mevzuatı bünyesindeki meşru müdafaa hakkı kapsamında irdelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada savunulmaya çalışılan tez, ABD'nin Afganistan'a gerçekleştirdiği askeri müdahalenin uluslararası hukuka dolayısıyla meşru müdafaa hakkı olgusuna dayandırılmayacağını ispatlanması olgusuna dayandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜDAHALEYE GİDEN SÜREÇTE AFGANİSTAN

Çalışmanın bu bölümünde ABD'nin 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıları gerekçe göstererek gerçekleştirdiği Kalıcı Özgürlük Operasyonu'na kadar olan süreçte Afganistan incelenecektir. Afganistan'ın tarihi, jeopolitik konumu ve buna mukabil büyük güçlerin mücadelesinde Afganistan'ın önemi analiz edilmeye çalışılacaktır.

1.GENEL OLARAK AFGANİSTAN

Aslında Afganistan tarihini özetlemek için Emir Abdurrahman Han'ın şu sözleri yeterli olmaktadır. *“Afganistan öyle bir memleket ki, ya yükselip kudretli bir devlet olacak veya yeryüzünden silinip gidecektir. Şu anda içinde bulunduğu şartlara göre Afganistan, askeri maksatlar haricinde, mali yönden hiçbir yabancı devletin işine yaramaz. Afganistan'ın stratejik durumundan askeri maksatlar için, bir yabancı devletin ordularını geçirerek başka bir yabancı devlete hücum etmede faydalanması mümkündür. Fakat herhangi bir yabancı devletin Afganistan'ı kontrole kalkışması iyi bir yatırım olmaz. Böyle bir yatırım, ancak 50-60 sene geçtikten sonra yabancı devlete faydalı olabilir...”*¹.

Geçmişten günümüze büyük güçlerin çatışmalarında önemli rol oynayan Afganistan Emir Abdurrahman Han'ın söylediği gibi Afganistan devlet ülkesini kontrole çalışan hiçbir devlet açısından bekleneni sağlamamış aksine o devlet açısından büyük sorunlar oluşturmuştur. Nitekim SSCB'nin yıkılışına giden sürecin Afganistan'ın işgali ile başlaması, Afganistan müdahalesi sonrasında ABD'nin yaşadığı zorluklar Emir Abdurrahman Han'ı haklı çıkarmaktadır.

¹ Mehmet Saray, Afganistan ve Türkler, ASAM Yayınları, Ankara, 2002, ss. 101-102; Aktaran, Murat Büyükbaş, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2006, s.6.

1.1. TARİHTEN BUGÜNE AFGANİSTAN

İran Hükümdarı Dara'dan (M.Ö. 500) başlamak üzere, Makedonya Kralı İskender, Sakalar, Ak-Hunlar, Araplar, Gazneliler, Harzemşahlar, Moğollar ve Babürler gibi birçok devletin işgaline maruz kalmış Afganistan, 19. yüzyılda İngiltere ve Rusya'nın egemenlik mücadelesinin alanı olmuştur.² Bu sebeple bu günkü sınırları Büyük Oyun çerçevesinde 19. yüzyılda İngiltere ve Rusya tarafından çizilmiştir ve Afganistan sınırları kuruluşundan sonra sürekli değişim göstermiştir. Bu nedenle kuzeyinde Tacikler, Özbekler ve Türkmenler'in Vahan Koridorunda ise Kırgızların yaşadığı Afganistan'da sınırların her iki tarafından insanlar görmek mümkündür,

Afganistan 1747 yılında Afgan General Ahmet Han Abdali tarafından bağımsız bir devlet olarak kurulmuştur.³ General Ahmet Han Abdali Popolzay kabilesinin Sadozay boyundandır.⁴ Kandahar bölgesinde Abdali aşiretler, aşiret liderlerinden oluşan Büyük Milli Meclisi toplayıp, bir birlik oluşturarak, başına kendisine Dürr-i Dürran (inciler incisi) unvanı verilen Ahmet Şah Abdali'yi geçirmiştir ve Ahmet Şah Abdali önderliğinde kurulan bu yapı "İlk Milli Afgan Devleti" olarak kabul edilmektedir.⁵

Diğer taraftan Afganistan, 1800'lü yılların sonundan 1919 yılında Emir Emanullah Han bağımsızlık ilan edene kadar İngiltere'nin kontrolüne girmiştir.⁶ 1933 yılında kırk yıl sürecek Zahir Şah dönemi başlamış, 1953 yılında Başbakan olan Serdar Muhammet Davud reformlar aracılığıyla SSCB ve ABD'yi yardıma zorlamıştır.⁷ Serdar Muhammet Davud 1973 yılında Zahir Şah'a tahttan el çektirip kendi başkanlığında bir cumhuriyet kurmuştur.⁸ Bunda 1965 anayasasında kraliyet ailesine mensup olanların kabinede ya da üst düzey görevlerde bulunamayacağını belirten hükmün de etkisi olmuştur.⁹ 1979 yılında SSCB müdahalesi olmuş ve bunun sonucunda Babrak Karmal yönetiminde komünist bir yapı

² "A Chronology of Afghan History", <http://www.afghan-web.com/history/achron.html>, (e.t.14.10.2014).

³ "History of Afghanistan", <http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ad09>(e.t.14.10.2014).

⁴ "Afganistan: Etnik Yapı Üzerine Bir Değerlendirme", **Akademik Perspektif**, <http://akademikperspektif.com/2013/05/15/afganistan-etnik-yapi-uzerine-bir-degerlendirme> (e.t.20.09.2014).

⁵ Büyükbaş, a.g.tz, s.27.

⁶ "Afghanistan: History", **Global Edge**, <http://globaledge.msu.edu/countries/afghanistan/history> (e.t.14.10.2014).

⁷ "Afghanistan: History", <http://globaledge.msu.edu/countries/afghanistan/history> (e.t.14.10.2014).

⁸ "Afghanistan: History", <http://globaledge.msu.edu/countries/afghanistan/history> (e.t.14.10.2014).

⁹ "Afganistan: Etnik Yapı Üzerine Bir Değerlendirme", <http://akademikperspektif.com/2013/05/15/afganistan-etnik-yapi-uzerine-bir-degerlendirme> (e.t.20.09.2014).

oluşturulmuş, 1998 yılında Taliban devlet ülkesinin %90'ını ele geçirmiş, 2001 yılında ABD'de gerçekleşen saldırı sonrası Afganistan bu kez ABD tarafından işgale uğramıştır.¹⁰ 2001 yılında Hamit Karzai yönetimi iş başına gelmiş, 2004 ve 2009 yıllarındaki seçimlerde tekrar seçilmiştir.¹¹ 2013 yılında kontrol yerel güçlere bırakılmıştır.¹²

Bugünkü Afganistan, Asya'nın güneyinde, kuzeyde Türkmenistan ile 744 km., Özbekistan ile 137 km., Tacikistan ile 1206 km., doğuda Çin Türkistan'ı ile 76 km., Pakistan ile 2430 km., batıda ise İran ile 936 km. sınırı bulunan, 647 bin 500 kilometrekare yüz ölçümüne sahip bir devlettir.¹³ Afganistan'ın yüzölçümü ABD'nin Teksas eyaleti kadardır.¹⁴ Afganistan'ın resmi adı Afganistan İslam Cumhuriyeti, başkenti Kabil'dir.¹⁵ Diğer önemli şehirleri, Herat, Celalâbad, Kandahar, Kunduz, Mezarı Şeriftir.¹⁶

Afganistan birçok etnik unsuru barındıran bir devlettir. Afganistan'da Peştunlar (Afganlar), Tacikler, Özbekler, Türkmenler, Hazaralar, Aymaklar, Avşar Türkleri bunların yanı sıra Beluciler, Nuristaniler, Brahuiler başlıca etnik unsurlardır.¹⁷ Bu etnik unsurların oransal dağılımı ise %40 Peştunlar, %20-25 Tacikler, %10-15 Hazaralar, %10-15 Özbek, Türkmen ve Kırgızlar şeklindedir.¹⁸ Afganistan'da kullanılan dil sayısı otuzu bulunmaktadır.¹⁹ Ancak Peştunca ve Darice Afganistan'ın resmi dilleridir.²⁰ 2005 Temmuz ayı itibarıyla nüfus 31 milyon 800 bin olarak tahmin edilmektedir.²¹ Afgan halkının %80'nini Sünni Müslümanlar, %19'unu Şii Müslümanlar ve %1'ini de diğer dinler oluşturmaktadır.²²

Afganistan'ın doğal kaynak rezervlerine bakılacak olursa, petrol ve doğalgaz rezervleri ancak kendi iç ihtiyacını karşılayacak kadar olsa da enerji ve sulama ihtiyacını

¹⁰ "Afghanistan Profile: A Chronology of Key Events", **BBC**, 14.01.2014, <http://www.bbc.com/news/world-south-asia-12024253> (29.1.0.2014).

¹¹ "Afghanistan Profile: A Chronology of Key Events", <http://www.bbc.com/news/world-south-asia-12024253> (29.1.0.2014)

¹² "Afghanistan: History", <http://globaledege.msu.edu/countries/afghanistan/history> (e.t.14.10.2014).

¹³ "Facts about Afghanistan", **World Facts**, <http://worldfacts.us/Afghanistan.htm> (e.t.14.10.2014).

¹⁴ Esedullah Oğuz, Hedef Ülke Afganistan,1. Baskı, Doğan Yayıncılık, İstanbul,2001, s.37.

¹⁵ "Facts about Afghanistan", <http://worldfacts.us/Afghanistan.htm> (e.t.14.10.2014)

¹⁶ "Facts about Afghanistan", <http://worldfacts.us/Afghanistan.htm> (e.t.14.10.2014)

¹⁷ "A Country Study: Afghanistan", **USA Federal Research Division**, <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/aftoc.html#af0030> (e.t.14.10.2014).

¹⁸ İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi Afganistan Ülke Raporu <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Afganistan.pdf> (e.t. 20.09.2014).

¹⁹ "Facts about Afghanistan", <http://worldfacts.us/Afghanistan.htm> (e.t.14.10.2014)

²⁰ "Facts about Afghanistan", <http://worldfacts.us/Afghanistan.htm> (e.t.14.10.2014)

²¹ Büyükbaş, a.g.tz., s.6.

²² "Facts about Afghanistan", <http://worldfacts.us/Afghanistan.htm> (e.t.14.10.2014)

karşılacak çok hidroelektrik potansiyeli bulunmaktadır.²³ Kömür, bakır, krom, talk, bariton, sülfür, kurşun, çinko, demir cevheri, tuz, değerli ve yarı değerli taşlar Afganistan'ın doğal kaynakları arasındadır.²⁴

1.2.AFGANİSTAN'IN JEOPOLİTİK KONUMU

Afganistan'ın jeopolitik konumu ve bundan kaynaklı önemini anlamak için jeopolitik teorilerdeki yerine bakmak büyük fayda sağlayacaktır. Afganistan jeopolitik konumu ile jeopolitik teorilerde de önemli bir yerdedir. Afganistan, Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi'nde, dünya hâkimiyeti sağlayabilmek için bir şart ve basamak olarak görülen “Merkez Bölge'nin” güneyinde, diğer yandan Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisine göre ise dünya hâkimiyeti sağlayabilmek için mutlaka kontrol edilmesi gereken “Kenar Kuşak” devletleri arasındadır.²⁵

İngiliz'lerin “Asya'nın Gözetleme Kulesi” olarak adlandırdıkları Afganistan, Orta Asya ile Güney Asya arasında geçiş kapılarından birisidir.²⁶ Orta Asya'dan Hint Havzası'na ve açık denizlere inen Hayber, Kocak ve Gomal Geçitleri'nin yanında, Orta Asya-Hint ve Çin arasındaki en stratejik koridor olan Vahan Koridoru Afganistan'ın stratejik önemini artırmaktadır.²⁷

Afganistan, çok zorlu bir coğrafya olmasına ve işgal güçleri açısından tüm dezavantajlarına rağmen, jeopolitik konumu nedeniyle tarihten günümüze işgallere maruz kalmış ve başat güçlerin çatışmalarında merkezi rol oynamıştır.²⁸ İran-Arap Denizi-Hindistan, diğer yandan Orta Asya-Güney Asya arasında bir kavşak noktası oluşturan

²³ Boğaziçi İşadamları Derneği Afganistan Ülke Raporu
http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/afganistan_raporu_nisanS.pdf (e.t.14.10.2014).

²⁴ Boğaziçi İşadamları Derneği Afganistan Ülke Raporu
http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/afganistan_raporu_nisanS.pdf (e.t.14.10.2014).

Afganistan'ın başlıca ihracat yaptığı devletler Pakistan, Japonya, Avrupa Birliği, İran, Hindistan, Orta Asya Cumhuriyetleri, başlıca ithalat yaptığı devletler Singapur, Japonya, Avrupa Birliği, Güney Kore, Çin, Türkmenistan, Hindistan'dır. Başlıca ihracat ürünleri haşhaş, meyve, fındık, el halısı, yün, pamuk, hayvan deri ve postları, başlıca ithal ürünleri gıda ve petrol ürünleri, tüketim maddeleridir. Kaynak: İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi Afganistan Ülke Raporu
<http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Afganistan.pdf> (20.09.2014).

²⁵ Büyükbaş, a.g.tz., s.8.

²⁶ Büyükbaş, a.g.tz., s.8.

²⁷ Oğuz, a.g.e., s.53.

²⁸ Ali Şahin, **Afganistan Raporu ve Çözüm Stratejisi**, GASAM, 10 Mayıs 2010,
<http://www.gasam.org.tr/uploads/GASAM%20AFGANISTAN%20RAPORU%20VE%20COZUM%20STRATEJISI.pdf>, (e.t.29.1.0.2014), s.4.

konumu, bu devlete tarih boyunca büyük önem kazandırmıştır.²⁹ Afganistan dünyanın önemli siyasi ve ekonomik açıdan önem arz eden coğrafi bölgelerinin merkezinde bulunmaktadır.³⁰ Afganistan, Asya'nın merkezinde, dünyanın en eski ticari yolları üzerinde konuşlanmış bir konuma sahiptir ve bölgenin enerji kaynaklarına yakınlığı, enerji yolları güzergâhında bulunması ile de dikkat çekmektedir.³¹ Bu noktadan bakıldığında Afganistan'da söz sahibi olmanın tüm bölgeyi kontrol altında tutmak ve bu bölgenin kaynaklarına hakimiyet açısından ne denli önemli olduğu görülmektedir. Bu anlamda Afganistan üzerinde kontrol sağlamak demek tüm bu bölgeyi kontrol etmek demektir.³²

2.BÜYÜK OYUN VE AFGANİSTAN

Afganistan tarihten beri büyük güçlerin mücadelelerinde kilit rol oynamıştır. İngiltere – Rusya arasındaki mücadelede tampon bölge olarak defalarca işgale uğramış, Soğuk Savaş döneminde S.S.C.B. tarafından işgal edilmiş, iç çatışmalara ek olarak Soğuk Savaş sonrası ABD tarafından yapılan operasyonla bir kez daha Afganistan'da yabancı güçler konuşlanmıştır. İç dinamikler de göz önüne alındığında Afganistan, istikrarsız görüntüsünü sürdürmektedir.

Büyük Oyun ve Afganistan başlığı altında Büyük Oyunun tanımı ve geçirdiği aşamalar incelemek bu çerçevede İngiltere - Rusya rekabetine değinilecek daha bu noktada Afganistan'ın Büyük Oyun açısından önemi analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu analiz çerçevesinde Afganistan'ın Büyük Oyun açısından ne anlama geldiği ve Afganistan üzerindeki İngiltere- Rusya mücadelesi incelenecektir.

2.1.BÜYÜK OYUN

Büyük Oyun, 19. ve 20. yüzyılda, İngiltere ve Rusya'nın Orta Asya üzerinde yürüttükleri hâkimiyet mücadelesini tanımlamak için kullanılan kavramdır. Büyük Oyun, dönemin büyük güçleri Rusya ve İngiltere tarafından, toprak ve insan toplulukları üzerinde

²⁹ Ahmet Raşid, **Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun**, çev: Osman Akınhay, 2. Baskı, Everest- Mozaik Yayınları, İstanbul, 2007, s.11.

³⁰ Şahin, a.g.r., s.4.

³¹ Şahin, a.g.r., s.4.

³² Şahin, a.g.r., s.5.

siyasal hakimiyet, etkinlik ve güvenlik amaçlı olarak gündeme gelmiştir.³³ Bölgenin önemi ise Rusya ile İngiltere arasında yer alan konumundadır.³⁴ Dönemin iki başat gücü Rusya ve İngiltere bölgede çatışan çıkarılara sahiptir ve birbirlerinin bölgede hakimiyet kurmasını istememektedir. İngiltere bölgede etkin olmayı sömürgelerini güvenliği açısından elzem görmekte, buna karşın bir kara imparatorluğu olan Rusya ise güneye inip denize ulaşmayı ve bölgede İngiliz etkinliğini kırmayı hedeflemektedir. Esasen Rusya bölgeyi Hindistan ticareti açısından önemli görmüş ve bölgede kaleler inşa ettirmiş ayrıca Orta Asya’da askeri müdahaleyi kolaylaştırmak için Orenburg, İletsk ve Orsk şehirleri kurulmuştur.³⁵ Bu şehir kurma örnekleri daha sonra da görülmüştür. Örneğin 19 yüzyılda İngiliz tüccarlarının Orta Asya’da Rus tüccarları zorlayacak potansiyele ulaşmaları neticesinde Aleksandrovskeye (Mangışlak) şehrini kurulmuştur.³⁶

Büyük Oyun, 17 yüzyılda Hindistan’da Doğu Hindistan Şirketinin (East India Company) İngiltere tarafından kurulmasıyla başlamıştır.³⁷ Şirketi Hindistan’da İran’a ve diğer güçlere karşı bir denge unsuru olarak gören İngiltere, bu şirketi bahsi geçen devletlerin şirketleri karşısında avantajlı duruma getirmeye çalışmış ve İngiltere ilk Hindistan valisini atamayı başarmıştır.³⁸ Bu aşamadan sonra Rusya oyuna dahil olmuş esasen İngiltere’yi endişelendiren de Rusya’nın Orta Asya ve Kafkasya’da yayılması olmuştur.³⁹ Çünkü Rusya’nın bu bölgede etkinlik kurması İngiltere’nin sömürgelerinin tehlikeye düşmesi demektir. Bu dönem 1907 yılında Britanya ve Rusya arasındaki anlaşma ile (the Anglo-Russian Convention) sona ermiştir⁴⁰

Oyunun ikinci aşamasında oyuna dahil olan, uzun süre dağınık halde yaşadıkdan sonra 1870 yılında siyasi birliğini tamamlayan Almanya’dır. Siyasi birliğini geç tamamlayan Almanya sömürge yarışında geride kaldığını, büyük devlet olmanın yolunun sömürgelere sahip olmaktan geçtiğini öngörmüştür. Bu nedenle Almanya sömürge

³³ Tamer Çetin, “Orta Asya ve Kafkaslar’ da Enerjinin Politik Ekonomisi”, **Enerji, Piyasa ve Düzenleme**, Cilt.1, Sayı.1, s.78.

³⁴ M. Edwards, “The New Great Game and the New Great Gamers: Disciplines of Kipling and Mackinder”, **Central Asian Survey**, Vol.22, p.84.

³⁵ İlyas Kamalov, **Türk Cumhuriyetleri’nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Rusya’nın Orta Asya Politikaları Raporu**, Ahmet Yesevi Üniversitesi, s.15
http://www.yesevi.edu.tr/duyurular/toplant/rusya_ortaasya_raporu.pdf (e.t. 04.11.2014).

³⁶ Kamalov, a.g.r., s.15.

³⁷ Çetin, a.g.m., s.77.

³⁸ Çetin, a.g.m., s.77.

³⁹ Çetin, a.g.m., s.77.

⁴⁰ Edwards, a.g.m., p.84.

arayışına girmiştir. Bu politika değişimi özellikle Kayzer II. Wilhelm döneminde görülmektedir. Almanya'nın birliğini sağlamada çok büyük katkısı olan ve Almanya'yı güvenli bir pozisyonda tutmak isteyen Şansölye Otto von Bismarck'tan sonra Kayzer II. Wilhelm, bir dünya politikası (Weltpolitik) benimseyip, emperyal güçlerin elde ettiği avantajlara sahip olmayı hedeflemiştir.⁴¹ Birinci Dünya Savaşı'nda İran'da güç elde etmeye başlayan Almanya, bölgede, rakip olarak ortaya çıkmış, 1915'te İsfahan'daki İngiliz Konsolosluğu'nun kapatılmasıyla, Almanya, bölgeye olan ilgisini artırmış, hükümet temsilcileri göndermiş, esasen bölgede İngiltere'nin yerini almaya çalışmıştır.⁴² Büyük Oyunda üçüncü aşama ise Rusya'daki Ekim devrimiyle Bolşevik yönetimin iş başına gelmesidir, Bolşevikler Asya'nın tamamını emperyalist devletlerin etkisinden kurtarmayı hedeflemiştir.⁴³ Bu aşamada sonuç Bolşevik yönetimin Çarlık Rusya'sının hâkimiyet alanında tek güç olmasıdır.⁴⁴

3.2.BÜYÜK OYUN VE İNGİLTERE RUSYA REKABETİNDE AFGANİSTAN

Afganistan 19. yüzyılda İngiltere – Rusya arasındaki mücadelede merkezi bir konumda yer almaktadır. İngiltere için Afganistan Hindistan'ın güvenliği anlamına gelirken, Rusya için güneye inme ve etki alanını genişletmek için önemli görünmektedir. Rusya, Orta Asya bölgesine doğru topraklarını genişletirken, İngiltere ise Hindistan üzerinden kuzeye ilerlemiş ve iki büyük güç Afganistan'da karşı karşıya gelmiştir.⁴⁵ Bu nedenle iki devlet Afganistan üzerinden çok ciddi rekabete girişmişlerdir.

İngiltere'nin Afganistan'daki çıkarları uzun solukludur ve İngiltere Rusya'nın Hindistan'a sıcak denizlerde bir kazanım elde etmek amacıyla saldırmasından çekinmektedir.⁴⁶ Dönemin gazeteleri incelendiğinde Afgan saldırılarının arkasında Rusya desteği –Rusya'nın bir desteği olmasa bile- düşüncesinin de akıllarda tutulduğu

⁴¹ İbrahim S. Canbolat, **Değişen Dünyada Almanya ve Türkler Ulusal Çıkar, Ulusal Kimlik ve Kamuoyu Tercihini Açısından Bir İnceleme**, Genişletilmiş 4.Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2009, s.98.

⁴² Çetin, a.g.m., s.79.

⁴³ Çetin, a.g.m., s.79.

⁴⁴ Edwards, a.g.m., p.84.

⁴⁵ Oğuz, a.g.e., s.53.

⁴⁶ "Third Anglo-Afghan War", **Duke University Libraries**,

<http://exhibits.library.duke.edu/exhibits/show/holmes/http---example-com-exhibits-sh/afghan-war-series> (e.t.21.10.2014).

görülmektedir. Örneğin The Times gazetesinde “Afgan sorunlarının nedeni hala belirsiz ancak Rusya’dan şüphelenmek için bir neden yok” denilmiştir.⁴⁷

Rusya ise İngiltere ile bir hesaplaşmanın eninde sonunda olacağını ancak İngiltere’nin deniz hakimiyetini kıramayacağı ve denizde İngiltere’ye karşı etkin olamayacağını anlayınca, bu hesaplaşmada İngiltere ile başa çıkabileceği tek cephe olan Orta Asya’da etkinlik kurma stratejisi izlemiştir.⁴⁸ Bir kara devleti olarak karada mücadele etmek Rusya için en avantajlı seçenektir. Rusya’yı Orta Asya’da ilerlemeye sevk eden başka bir durum ise Kırım Harbi sonrası Rusya’nın Batı’da ve Orta Doğu’da ilerlemesinin durdurulmuş olmasıdır.⁴⁹ Rusya bu nedenlerden dolayı Orta Asya’da birçok devletin ülkesini işgal etmiş, bu işgal ise dünyaya şu şekilde açıklanmıştır:

“Rusya’nın Orta Asya’da karşılaştığı durum hiçbir sosyal organizasyonu olmayan, yarı-vahşi halklar karşısındaki bütün medeni devletlerin problemleriyle aynıdır. Bu tür durumlarda daha medeni devletler kendi sınırlarını ve menfaatlerini müdafaa etmek zorunda kalmışlardır. Hudut bölgesindeki huzursuzluğu yaratan gruplar cezalandırıldıktan sonra kuvvetlerimizi geri çekmek mümkün olmamıştır. Bu durumda yapılacak iki şey vardır. Ya bütün medenileştirme çabalarından ve menfaatlerimizden vaz geçip oralardan çekilmek, ya da bu vahşiler memleketinin içlerine gitmektir. Bizim oralardan geri çekilmemiz Asyalılarca bir zayıflık telakki edileceği için ilerlememize devam edeceğiz. Bu ilerleme nerede durur ve nereye varır orasını kestirmek çok güç...”⁵⁰

Rusya’nın bu söylemleri her işgalci devletin işgali meşrulaştırmak için kullandığı söylemlerdir ve ilk sömürgecilik hareketlerinden beri kullanılmaktadır. Nitekim Amerika’daki sömürgecilik hareketleri de “medeniyetin nimetlerinden faydalanmalarını sağlamak” şeklinde meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu açıklama işgalin meşruiyetini sağlamaya yetmemektedir.

Diğer taraftan Rusya İran’ı 1813 ve 1823 yıllarında iki defa mağlup etmiş ve Türkmençay Antlaşması ile Kafkaslara hükmetme imkanı bulmuştur. Aynı zamanda İran

⁴⁷ “Third Anglo-Afghan War”, <http://exhibits.library.duke.edu/exhibits/show/holmes/http---example-com-exhibits-sh/afghan-war-series> (e.t.21.10.2014).

⁴⁸ Saray, a.g.e., s.50.

⁴⁹ Saray, a.g.e., s.86.

⁵⁰ Correspondance, from 1864 to 1881, Respecting the Movements of Russia in Central Asia Her Relations with Afghhanistan,s:2-5,F.O. 65/1150, London; Aktaran.Saray, a.g.e., s.90.

üzerinden Herat'ı dolayısıyla Afganistan'ı kontrol altında tutmaya çalışmıştır. İran yönetimlerine Herat'ın işgali konusunda baskı yapılmıştır.

Uzun süren mücadeleden sonra dönemin iki büyük gücü Afganistan konusunda anlaşmaya varıp bu devletin ülkesini tampon bölge olarak kullanmayı kararlaştırmışlardır.⁵¹ Bu karar ise 1907 yılında bir antlaşmayla somutlaşmıştır. Bu Antlaşmaya göre Rusya Afganistan ile ilişkilerini İngiltere üzerinden yürütmeyi, İngiltere ise Afganistan'ı ilhak etmemeyi ve iç işlerine karışmamayı taahhüt etmiştir.⁵² Tabii bu antlaşmada o dönemki konjonktürün de etkisi olmuştur. Uzakdoğu'da Japonya ve Avrupa'da Almanya yeni güçler olarak ortaya çıkmış, bu da dönemin iki süper gücünü antlaşmaya zorlamıştır.⁵³ Ancak antlaşma 1917 yılında Çarlık Rusya'nın yıkılıp Bolşeviklerin iktidara gelip, Bolşevik yönetiminin Çarlık Rusya'sının imzaladığı tüm antlaşmaları geçersiz addetmesiyle geçerliliğini yitirmiştir.⁵⁴ Ancak iç isyanları bastıran Lenin yönetimi, İngiltere'nin yeni yönetimi devirmek için Afganistan'ı kullanabileceğini düşüncesiyle Afganistan ile tekrar ilgilenmeye başlamış ve Afganistan'ı, Hindistan'ı İngiltere'den ayırmak ve İngiltere'yi bölgeden çıkarmak için bir basamak olarak görmüştür.⁵⁵

Dost Muhammed Han iktidarının ilk yıllarında, güneye yayılma gayreti içindeki Rusya'nın 1813 yılında İran ile Kafkasya bölgesinde giriştiği savaşı kazanması ve İran'ı kontrolü altına almasıyla Kafkasya'ya etki edebilecek potansiyele ulaşması İngiltere açısından tehdit oluşturmuş ve dikkatin yeniden bölgeye yönelmesine neden olmuştur.⁵⁶ Rus etki alanının Afganistan'a ve oradan da Hindistan'a yayılabileceği endişesindeki İngilizler, Ruslara karşı Hindistan savunma merkezini İran'dan Afganistan'a kaydırmış, Rus yayılmasını Afganistan'da engelleme politikası takip etmiştir.⁵⁷ Rus İmparatorluğunun karşı planlarına bir adım olarak Afganistan'a göz dikebileceğini düşünen İngilizler, erken davranıp Afganistan'ı Ruslardan önce fethetmek için üç ciddi girişimde bulunmuştur.⁵⁸ İngiltere'nin, Rusya'nın Afganistan'da hakimiyet kurmasını önlemeye yönelik bu

⁵¹ Oğuz, a.g.e., s.53.

⁵² Oğuz, a.g.e., s.54.

⁵³ Saray, a.g.e., s.143.

⁵⁴ Oğuz, a.g.e., s.54 .

⁵⁵ Oğuz, a.g.e., s.54.

⁵⁶ Saray, a.g.e., s.87.

⁵⁷ Büyükbaş, a.g.tz., s.28.

⁵⁸ Büyükbaş, a.g.tz., s.28.

girişimleri tarihe Afgan-İngiliz savaşları olarak geçmiş ve I. Afgan-İngiliz Savaşı 1839 – 1842 yılları arasında, II. Afgan-İngiliz Savaşı 1878 - 1880 yılları arasında ve III. Afgan-İngiliz Savaşı ise 1919 yılında meydana gelmiştir.⁵⁹

Afganistan ve bölge üzerindeki mücadele tüm bu savaşlara ve kayıplara rağmen sona ermemiştir. Enerji faktörünün devreye girmesinden sonra bölge daha da önem kazanmıştır. Diğer yandan enerji ile beraber enerjinin dünya pazarına ulaştırılması sorunu da gündeme gelmiştir. Enerjinin dünya pazarlarına ulaştırılması sorunu ise beraberinde boru hatları üzerinde ayrıca bir mücadeleye neden olmuştur. Tüm bu faktörler Afganistan ve bölge üzerindeki baskıyı artırmıştır. Günümüzde, geçmişteki rekabete enerjinin eklenmesiyle daha zorlaşan şartlarda devam eden bu rekabet Yeni Büyük Oyun olarak adlandırılmıştır.

2.3.YENİ BÜYÜK OYUN

Dünya, Coğrafi Keşifleri takiben Rönesans, Reform ve Sanayi Devrimi ile Avrupa'nın yükselişini izlemiştir. Bu yükseliş Avrupa merkezli bir dünyayı da beraberinde getirmiştir. Sahip olduğu olanaklar ve sağladığı kontrol ile Avrupa dünya hakimi bir statüye kavuşmuştur. Ancak iki dünya savaşı sonrasında Avrupa etkinliğini kaybetmiş, ABD ve SSCB yeni süper güçler olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda ABD tek kutuplu bir sistemin lideri konumunda eşsiz bir noktaya ulaşmıştır. Üstelik bu dünyaca kabul de görmüştür. Fakat dünya tarihinde her başat/süper güç yeni başat/süper güçlerin ortaya çıkışıyla bu konumunu kaybetmiştir. Bu durum ABD için de geçerliliğini korumuş ve uluslararası arenada onu zorlayacak rakipler çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda etkinlik gösteremeyen Rusya'nın toparlanması ve eski coğrafyasında tekrar etkinlik kurması, AB ile görüş ayrılıkları, Çin'in güçlü bir rakip olarak ortaya çıkması ABD için ciddi problemler oluşturmaktadır.⁶⁰ Bu rakiplerin işbirliği ABD'yi zorlayabilecek olsa da ABD'ye avantaj sağlayan unsur hiçbir rakibin tek başına ABD ile

⁵⁹ William Byrd, **Lessons from Afghanistan History for the Current Transition and Beyond**, United States Institute for Peace, Special Report 314, September 2012, <http://www.usip.org/sites/default/files/SR314.pdf> (e.t.14.10.2014), p.3.

⁶⁰ Mert Gökırmak , “Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt. 7, Sayı.13, s.11.

başa çıkacak güçte olmamasıdır.⁶¹ Buna karşılık ABD ise gerektiğinde askeri müdahale seçeneğini de kullanarak uluslararası sistemdeki etkinliğini korumaya çalışmaktadır. 19. yüzyılda dönemin başat güçleri İngiltere ve Rusya arasında yaşanan hakimiyet mücadelesi şimdi 21. yüzyılın daha çetin koşulları ve daha karmaşık denklemleri ile devam etmektedir. Yeni Büyük Oyun, iktisadi çıkar merkezli olarak Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde etkin olmak ve iktisadi kazanım maksadıyla bölge devletleri ve büyük güçler tarafından girilen rekabetin sonucu ortaya çıkmıştır.⁶² Ancak Yeni Büyük Oyun birçok açıdan Büyük Oyun'dan farklı niteliktedir. M. Edwards'a göre bu farklar aktörler, amaçlar, boyutlar olarak sıralanabilir. Büyük Oyun'da aktörler İngiltere ve Rusya iken Yeni Büyük Oyun'da esas aktörler Rusya ve ABD olsa da bölgede yükselen güç Çin ve enerji ihtiyacı nedeniyle Avrupa da dahil olmuştur. Diğer yandan bölge devletleri ve bölgede çıkarı olan devletleri de buna eklemek mümkündür. Nitekim M. Edwards bu aktörleri şöyle sıralamaktadır: ABD, Rusya, Çin Pakistan, İsrail, İran, Türkiye.⁶³ Amaçlar söz konusu olduğunda ise Büyük Oyun'da toprak kontrolü ve güvenlik amaçlanırken Yeni Büyük Oyun'da amaçlar finansal kazanç, enerji arzının güvenliği, devlet egemenliğini kuvvetlendiren ulusal ekonomik gelişme, siyasi askeri pozisyonun sağlanması olarak sıralanabilir.⁶⁴ Boyut farkına gelindiğinde ise Büyük Oyun'un askeri ağırlıklı sürdüğü buna karşılık Yeni Büyük Oyunda başat faktör olarak enerji boyutunun yanı sıra ekonomik ve askeri boyut başta olmak üzere bir çok farklı boyutta devam ettiği söylenebilir.

21. yüzyılın daha karmaşık denklemlerinde ve Yeni Büyük Oyun'da enerji olgusu başat rolü oynamaktadır. Gerçekten de enerji küreselleşen dünya siyasetinde merkezi bir konumdadır. Gerek mevcut gücü korumak gerek uluslararası sistemde daha önemli bir yere sahip olmak için kullanılacak bir araç olması açısından enerji devletler için çok önemlidir. Buna karşın küresel mücadele sadece enerji alanında yaşanmamaktadır. Burada asıl hedef küresel liderliktir. Yeni Büyük Oyun küresel liderlik perspektifinden okunmalıdır. Bu noktada askeri, ekonomik ve diğer her türlü araç kullanılmaktadır. Örneğin bölgedeki renkli devrimler, askeri anlaşmalar, işbirliği projeleri ve operasyonlar-ki en önemli örneği

⁶¹ Mert Gökırmak, "Düşük Yoğunluklu Demokrasi' ve Kafkaslarda Güvenlik", **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği**, der. Gamze Güngörmüş Kona, IQ Kültür sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. ;Aktaran : Gökırmak , "Afganistan : Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar", a.g.m., s.11.

⁶² Çetin,a.g.m., s.80.

⁶³ Edwards, a.g.m., p.88.

⁶⁴ Edwards, a.g.m., p.90.

Afganistan'dır- sıkça kullanılan araçlar arasındadır. Bu araçlar arasında enerji ise hem kendisine duyulan ihtiyaçla hem de enerjiye sahip olan devletin diğer devletler üzerinde kontrol gücünün artması bakımından çok boyutlu bir araçtır. Enerji, ekonomik boyutuyla ihracı yoluyla para kazanılabilecek bir araçtır ve devlete büyük avantaj sağlamaktadır. Diğer taraftan enerji sahip olan devlete stratejik boyutta da üstünlük sağlamaktadır. Bu devlete diğer devletler üzerinde kontrol olanağı sağlamaktadır. Bu konuda Rusya-Ukrayna örneği verilebilir. Rusya geçtiğimiz yıllarda Ukrayna'nın gazını keserek Ukrayna'yı zor durumda bırakmıştır. Sadece Ukrayna açısından değil Rusya zaman zaman Avrupa'ya karşı da enerji faktörünü kullanmaktadır

Büyük güçlerin mücadelesi, günümüzde özellikle enerji kaynakları ve bunların dünya pazarına nakliyesi üzerinden yürütülmektedir. Bu mücadelenin yaşandığı alan ise zengin kaynakları ile Orta Asya olmaktadır. Soğuk Savaş döneminde SSCB kontrolünde olan Orta Asya, Soğuk Savaş sonrasında bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla yeniden gündeme gelmiş ve dikkatler buradaki kaynaklara yönelmiştir. Örneğin Soğuk Savaş sonrası 1994-1998 yılları arası on üç devletten yirmi dört şirket bölgede çeşitli antlaşmalar imzalamışlardır.⁶⁵

ABD bölgeye yönelik yaklaşımına bakıldığında, ABD bölge ile Soğuk Savaş döneminde bölgenin SSCB'nin egemenlik alanı olması sebebiyle ilgilenmemiştir. Bölge bu nedenle ABD açısından hayati bölge olarak addedilememiştir, Soğuk Savaş sonrasında ise bölgeye ilgi başlamış, ancak bölge stratejik bölge olarak nitelendirilmemiştir.⁶⁶ ABD için bölge 1990'ların başında SSCB.'den kalan nükleer silahlar, ortasında enerji sonlarında ise demokrasi ve insan hakları gibi nedenler açısından önem arz etmiştir.⁶⁷ ABD bu dönemlerde daha çok Kuveyt işgali, Ortadoğu Barış Süreci, Bosna ve Kosova gibi olaylara dikkatini yöneltmiştir.⁶⁸ Ancak ABD bölgeden tamamen de kopmamıştır ve ekonomik yardımlarla bölgeye angajman sağlamaya çalışmıştır. Bu ekonomik yardımlar hem orada yatırım yapacak Amerikan şirketlerini destekleyici hem de doğrudan devletlere yapılan

⁶⁵ Raşid, a.g.e., s.201.

⁶⁶ Ferhat Pirinççi, "Soğuk savaş Sonrasında ABD'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt.63, Sayı.1., s.209.

⁶⁷ Eugene Rumer, "Flashman's Revenge: Central Asia after September 11", **Strategic Forum**, No. 195; Aktaran. Pirinççi, a.g.m., p.209.

⁶⁸ Çağrı Erhan, "ABD' nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları", **Stradigma**, Ekim 2003, Sayı.9, s.4.

yardımlar şeklinde devam etmiştir.⁶⁹ ABD açısından bölgeye ilgi 11 Eylül saldırıları ile en üst seviyeye çıkmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında ise bölge ABD açısından ayrı bir önem kazanmış ve askeri olarak da bölgeye yerleşme müdahale ile gerçekleşmiştir. Denilebilir ki daha önceki yıllarda var olan ekonomik ve politik ilgi yerini ağırlıklı olarak güvenlik odaklı bir boyuta bırakmıştır.⁷⁰ Diğer yandan esasen ABD tarafından bölgede hayati çıkarlar bulunduğu fikri her ne kadar 11 Eylül saldırıları ile kabul edilmiş olsa da bu fikrin daha önceye dayandığını söylemek gerekmektedir. ABD’de zaten bölgenin sadece ekonomik açıdan değerlendirilmemesi savunular olmuştur. Esasen bölgede daha aktif politika izlenmesi ve bu politikalarla Rusya, Çin ve Hindistan’ın dengelenmesi gerektiği belirtilmiştir.⁷¹ Diğer yandan bölge devletlerinin bu noktadaki tavırları ise olumlu olmuştur. Henüz Soğuk Savaş sonrasının şaşkınlığını üzerinden atamayan bölge devletleri, ABD’yi bu noktada bir umut olarak görmüşler ve bölgede ortaya çıkan terör örgütlerine karşı ABD’nin desteğini alma düşüncesi de bu devletlerin ABD’ye o dönemde destek vermelerinin önemli bir nedeni olmuştur.⁷²

ABD açısından bölgenin ayrı bir önemi daha vardır. Bölge, ABD için küresel hakimiyet noktasında merkezi bir konumdadır. ABD’nin küresel hakimiyet iddiası açısından hayati önem taşımaktadır. Bu bölge başka bir gücün hakimiyeti altına girerse veya bölgeden ABD’ye bir karşı çıkış olursa bu ABD için küresel liderliğin yitirilmesi demektir. ABD’nin bu noktada bölgeye ilişkin temel stratejisi ise bölgenin tek bir gücün egemenliği altına girmesini önlemektir.⁷³ Nitekim Zbigniew Brzezinski Büyük Satranç Tahtası isimli kitabında Avrasya’yı küresel liderlik mücadelesinin yürütüleceği bir satranç tahtası ve bir ödül olarak nitelemiş ve Avrasya’ya hakim olan ilk Avrasya dışı güç olarak ABD’nin küresel üstünlüğünü Avrasya’daki hakimiyetinin süresi ve etkisine bağlamıştır.⁷⁴ Çünkü Avrasya’yı kontrol edecek güç dünyanın en etkin üç ekonomik bölgesinden ikisini kontrol edecek ayrıca dünya enerji kaynaklarının dörtte üçüne hakim olacaktır.⁷⁵ Avrasya için dezavantaj, burayı kontrol edecek güç için avantaj olan ise Avrasya’nın siyasi

⁶⁹ Erhan, a.g.m., s.10.

⁷⁰ Pirinççi, a.g.m., s.217.

⁷¹ Erhan, a.g.m., s.11.

⁷² Charles William Maynes, “America Discovers Central Asia”, **Foreign Affairs**, Vol. 82, No. 2, p.123.

⁷³ Gökırmak , Afganistan : Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar , s.10.

⁷⁴ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, çev. Yelda Türedi, 1. Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005, ss.51-52.

⁷⁵ Brzezinski, a.g.e., ss. 51-52.

bütünleşme için fazla büyük olmasıdır.⁷⁶ Bu büyüklüğe bir de etnik çeşitlilik eklenince, Avrasya'nın dezavantajı katlanarak artmaktadır.

Zbigniew Brzezinski, Avrupa'da Balkanlar coğrafyasının benzerinin Avrasya'da da bulunduğunu belirtmekte ve bu coğrafyayı Avrasya Balkanları olarak nitelirmektedir. Balkanlar nasıl Avrupa'nın kontrolünde önemli ise Avrasya Balkanları da jeopolitik konumuyla ve sahip olduğu kaynaklarla bölgenin kontrolü için önem arz etmektedir. Ayrıca bölge sahip olduğu kaynaklarla jeopolitik ödül niteliğindedir.⁷⁷ Avrasya Balkanları dokuz devlet ve iki potansiyel devleti içermektedir; bu dokuz devlet Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Tacikistan ve Afganistan'dır.⁷⁸ Potansiyel devletler ise İran ve Türkiye'dir.⁷⁹ Bu son iki devlet dinamik yapıya sahiptirler ve bu devletlerin ülkelerinde istikrarsızlık Avrasya sorunlarının çözümünü zorlaştıracak ve Rusya avantajlı duruma geçecektir.⁸⁰ Avrasya Balkanları olarak tanımlanan coğrafyadaki her devlet içinde farklı etnik unsurları barındırmakta ve bu da içte istikrarsızlığa neden olmakta, dışta da bu devletleri etki altına alınmasının kolaylaşmasını sağlamaktadır. Bu da birliği önlemekte ve küresel güçlere bölge üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için kolaylık sağlamaktadır.

Diğer yandan Zbigniew Brzezinski, Orta Alan, Batı, Doğu ve Güney diye ayırdığı satranç tahtasında ABD hakimiyetinin devamını Orta Alan' ın Batı'nın egemenliğinde olmasına, Güney Bölgesinde tek oyuncunun hakim olamamasına, Doğu'dan ABD aleyhine denizlerden çıkarmak için bir birlik oluşmamasına ve Orta Alan'ın Batı'yı reddetmemesine bağlamaktadır.⁸¹

⁷⁶ Brzezinski, a.g.e., s.53.

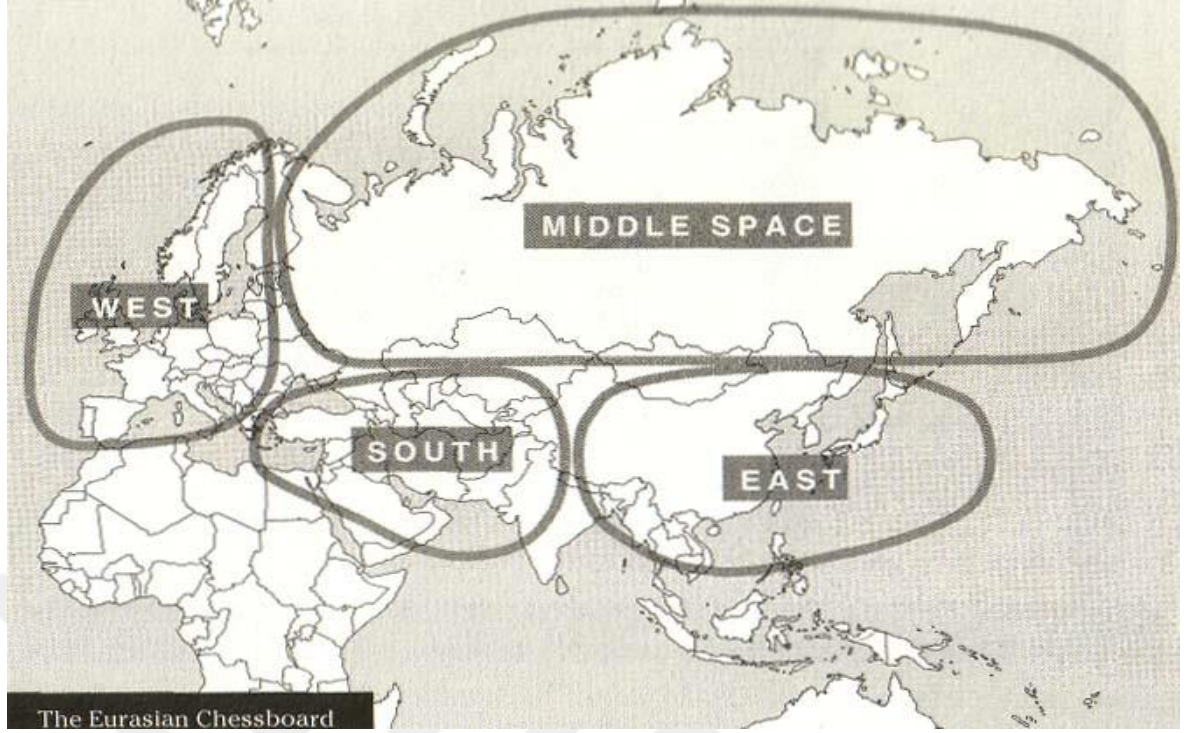
⁷⁷ Brzezinski, a.g.e., s.176.

⁷⁸ Brzezinski, a.g.e., s.178.

⁷⁹ Brzezinski, a.g.e., s.178.

⁸⁰ Brzezinski, a.g.e., s.178.

⁸¹ Brzezinski, a.g.e., ss.56-57.



Kaynak:<http://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http://oi57.tinypic.com/1zn6cmh.jpg&imgrefurl=http://www.parapsihopatologija.com/forums/index.php?showtopic%3D19079%26page%3D28&h=470&w=670&tbnid=IjG-uoBXTGhRtM:&docid=5vKjSoGPAiDHFm&ei=mX3AVfPYGuT8ywOHhoywDQ&tbnid=isch&ved=0CCKQMygPMA9qFQoTCLOJ-uOGj8cCFWT-cgodBwMD1g>

Bölge Rusya açısından da stratejik önemi haizdir. Rusya'ya yönelecek olası bir tehdit için bölge tampon görevi görmektedir.⁸² Bu nedenle Rusya, bölgedeki üsleri ile güvenlik açısından önlem almış durumdadır. Tacikistan, Kazakistan ve Kırgızistan'daki Rus askeri rezerv bölgeleri ve Kazakistan'daki Baykonur uzay üssü ve buna ilaveten ekonomik çıkarlar, Rusya açısından bölgeyi hayati önemli kılmaktadır.⁸³ Tüm bunlar bu bölgedeki hakimiyetin Rusya açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Bölge Rusya açısından küresel etkinlik mücadelesinde de merkezi rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra bölgede başka gücün hakimiyeti Rusya için, 70 yıllık petrol ve doğal gaz rezervleri hakimiyetini kaybetmek ayrıca bunun da ötesinde bölgede "jeopolitik üstünlük" mücadelesini ve küresel güç olma iddiasını da kaybetmek demektir.

⁸² Pirinççi, a.g.m., s.228.

⁸³ Pirinççi, a.g.m., s.228.

⁸⁴ Bu nedenle ABD'nin bu yaklaşımına karşılık Rusya ise ABD tek kutupluluğunu reddederek önceliği yakın çevre olarak gördüğü Orta Asya'ya vermekte, bölge devletleriyle işbirliği geliştirerek etkinliğini artırmaya çalışmaktadır.⁸⁵ Rusya gerek askeri işbirliği gerek ekonomik yardımlar ve krediler aracılığıyla bölge devletleriyle ilişkilerini sürdürmekte ve bölge devletlerinin başka devletlerle ve özellikle ABD ile işbirliği içerisinde olmasını istememektedir.⁸⁶ Bu nedenle Vladimir Putin döneminde bölgeye yatırımlar artmış, bu devletlerin borçlarının bir kısmı silinmiştir.⁸⁷ Ayrıca Rusya bölgedeki askeri üsleri de politikası dahilinde ihmal etmemektedir. 2003 yılında Kırgızistan'da Rus Kant askerî üssü açılmış, Tacikistan'daki Optik- Elektronik Merkezi 2004 yılında Rusya'nın mülkiyetine verilmiş, 2004 yılında Kazakistan'daki Baykonur uzay üssü elli yıllığına kiralanmış, Özbekistan'da ise Rus askerî üssü olmasa da, Rusya bu devletteki daha önce ABD'nin kullandığı Hanabad üssünü kullanmaktadır.⁸⁸

2.4.YENİ BÜYÜK OYUN VE AFGANİSTAN

Afganistan çatışmalarla dolu bir coğrafyada büyük güçlerin çıkarları arasında sıkışmış durumdadır. Tüm başat güçlerin dikkatinin yoğunlaştığı bir bölgede, çok kritik bir konumda bulunan Afganistan, artan bir jeopolitik öneme sahiptir. Hem enerji kaynaklarına yakınlığı hem de bunların transferinde geçiş güzergâhı olması noktasında büyük önem taşımaktadır. Bu Afganistan'ın küresel güçler açısından önemini ortaya koymaktadır ve aynı zamanda Afganistan'ı küresel güçlerin çatışma alanı haline getirmektedir.

Afganistan önemli enerji kaynaklarının bulunduğu coğrafyaya yakınlığı, stratejik öneme sahip ulaşım ve iletişim ağları üzerinde bulunması, AB, Rusya ve Çin arasındaki merkezi konumu ve İran ile komşu olmasının yanı sıra önemli bir uyuşturucu ve terör eğitim merkezi haline gelmiş istikrarsız yapısıyla ABD açısından uygun bir konuşlanma bölgesi oluşturmaktadır.⁸⁹ Diğer yandan Afganistan'ın önemini artıran diğer bir unsur, Afganistan'ın komşusu olan devletlerin özellikle ABD'nin küresel hegemonyasını tehdit

⁸⁴ Sinan Doğan, "Yeni Global Oyun ve Hazar'ın Statüsü", **TÜRKSAM**, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/601-yeni-global-oyun-ve-hazar-in-statusu>, (e.t. 07.11.2014).

⁸⁵ Erhan, "Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Türkiye", **Türkiye Gazetesi**, 28.5.2013, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/prof-dr-cagri-erhan/574036.aspx> (e.t. 04.11.2014).

⁸⁶ Erhan, "Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Türkiye", a.g.m.

⁸⁷ Kamalov, a.g.r., s.31,

⁸⁸ Kamalov, a.g.r., ss.36-38.

⁸⁹ Şahin, a.g.r., s.5.

edebilecek nitelikte olmalarıdır.⁹⁰ Afganistan, ABD için Rusya ile Orta Asya devletlerini ve bölgenin enerji kaynaklarının kontrolü için yürüttüğü mücadelede çok önemli bir konumdadır ve ABD'nin küresel egemenliğine tehdit oluşturan Çin ile Hindistan'ı kontrol altında tutabilmek için son derece önemlidir.⁹¹

Afganistan gerektiğinde nükleer bir güç olan Pakistan'a müdahale olanağı tanıyan konumu ile de dikkat çekmekte, İsrail ve Batı için tehdit unsuru olarak görülen Pakistan'ın nükleer gücünün etkisiz hale getirilmesi ve İran'ın nükleer kapasitesiyle beraber İran rejiminin devrilebilmesi için de son derece önemli bir devlettir, İran'ın körfez, Irak ve Türkiye'den sonra diğer kısımlardan da kuşatılması ve gerektiğinde gerçekleştirilecek bir müdahale için Afganistan, son halkayı oluşturmaktadır.⁹²

Afganistan'ın ABD için öneminin ise ABD resmi yetkililerinin Aralık 2000 tarihli Afganistan Enerji Enformasyon yazısında yer alan şu cümleden tespit etmek mümkündür: *“Afganistan'ın enerji bakımından önemi, Orta Asya'dan Arap Denizi'ne petrol ve doğalgaz ihracatı için potansiyel geçiş rotası olmasından kaynaklanır. Afganistan üzerinden geçecek milyarlarca dolarlık petrol ve gaz ihraç hatları projeleri bulunmaktadır.”*⁹³

3.SOVYET İŞGALİ, TALİBAN EL-KAİDE VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI GELİŞMELER

SSCB işgali Afganistan'daki istikrarsız durumu daha da kötüleştirmiştir. Zaten istikrarsız bir yapıya sahip olan Afganistan'da durum daha da karışık bir hal almıştır. İşgal esnasında SSCB ile savaşmaları ortaya çıkarılan yapılar daha sonra Afganistan'ın yönetiminde söz sahibi olmuş ve bu da 11 Eylül saldırıları sonrası Afganistan'ın bir kez daha işgal edilmesi ile sonuçlanmıştır. O tarihten bugüne geçen süre içerisinde de durumda net bir ilerleme görülmemektedir.

⁹⁰ Şahin, a.g.r., s.4.

⁹¹ M. Akif Kireççi, **Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları Raporu**, Ahmet Yesevi Üniversitesi, http://www.yesevi.edu.tr/yayinlar/static/kitaplar/abd_ortaasya_raporu.pdf, (e.t.05.02.2015), s.6.

⁹² Şahin, a.g.r., s.5.

⁹³ Mustafa Şeyhanlıoğlu, **Talebe Hareketinin Yükseltilmesi ve Düşürülmesi**, Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi Raporu, Aralık 2013, <http://www.impr.org.tr/wp-content/uploads/2013/12/Aral% C4% B1k-2013.pdf> (e.t. 08.11.2014), s.11.

3.1.SSCB İŞGALI

Belirli bir dönemde Afganistan- SSCB ilişkileri çok iyi bir seyir izlemiş, Afganistan her alanda Rus uzmanlardan yararlanmış ve SSCB ile projeler geliştirmiştir. Ancak tüm bu iyi ilişkilerin temelini bir zaruriyet oluşturmaktadır. Afganistan'ın SSCB ile yakınlaşması bir nevi zorunluluktan ileri gelmektedir. Afganistan ABD'den beklediği desteği bulamayınca bu desteği SSCB'den talep etmiştir. Afganistan Dışişleri Bakanı Naim Han ABD'den silah yardımı talebinde bulunmuş, bu silahların Pakistan'a karşı kullanılması ihtimali nedeniyle ABD bu yardım talebini geri çevirmiştir.⁹⁴ Bu durum neticesinde Afganistan SSCB ile yakın ilişkiler kurmuştur. Ancak zamanla gelişen asimetrik işbirliği aynı zamanda Afganistan'ı SSCB kontrolünde bir devlet haline getirmiştir. Afganistan'ın demir yolları SSCB'ye bağlanmış, Afganistan ticaretinde SSCB tek alıcı ve tek satıcı konumuna gelmiştir.⁹⁵

Esasen SSCB'nin Afganistan'a ilgisi işgalden çok önceki yıllarda ortaya çıkmıştır. Sovyet danışmanlar devlet ülkesine gelmiş, Afgan gençler SSCB'de askeri eğitim almış, yol yapımı ve makina tamiri ve ziraat alanında projeler gerçekleştirilmiştir.⁹⁶ Ancak Muhammed Davut'un giderek soldan uzaklaşan politikalar izlemesi, ayrıca özellikle izlediği Küba politikası SSCB'yi tedirgin etmiştir.⁹⁷

17 Nisan'da Muhammed Davut yönetimine karşı başlayan protestolar darbe ile sona ermiş ve on gün içinde Muhammed Davut ve ailesi katledilerek Muhammed Davut iktidarı son bulmuştur. Bundan sonra Halk ve Perçem liderlerinden Nur Muhammed Taraki, Hafızullah Emin ve Babrak Karmal hükümeti kurmak için bir araya gelmişlerdir.⁹⁸ Bu hükümetle beraber SSCB ile ilişkiler daha da derinleşmiş her alanda Sovyet danışmanlarından yararlanılmıştır. Fakat bir süre sonra ayrışmalar olmuş, S.S.C.B. ise orduda üstün olan Halkçıları desteklemiştir.⁹⁹

⁹⁴ Fevzi Uslubaş, **Küresel Terör, Afganistan BOP ve ABD İmparatorlarının Bataklığı SSCB'den Sonra Sıra Rusya'da mı?** ,1.Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul,2005, s.37.

⁹⁵ Uslubaş, a.g.e., ss.42-43.

⁹⁶ Marie Broxup, **Sovyetler Afganistan'da Bir İşgalin Anatomisi**, çev. Rasih Malyalı, ODTÜ Asya Afrika Araştırmaları Grubu, Yayın No.5, Ankara, 1984, ss.1-2.

⁹⁷ Broxup, a.g.e., s.6.

⁹⁸ Broxup, a.g.e., s.7.

⁹⁹ Broxup, a.g.e., s.8.

Diğer yandan Afganistan işgaline SSCB açısından hukuki zemin oluşturan, Brejnev doktrini kapsamında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşmaları serisidir ve bu tür anlaşmalar on yedi devletle imzalanmıştır.¹⁰⁰ Afganistan'la 5 Aralık 1978 tarihinde SSCB'ye iç işlere karışma yetkisi ile beraber askeri müdahale yetkisi de veren böyle bir Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır¹⁰¹

24 Aralık 1979 tarihinde SSCB Afganistan'ı işgal etmiştir. Çünkü SSCB Afganistan'daki kontrolünü kaybetmek istememektedir, Afganistan kaybedilirse Orta Asya'daki hakimiyet tehlikeye düşebilecektir.¹⁰² Ayrıca SSCB'nin genişleme planı uyarınca Hint Okyanusu'na ulaşabilmek ve Ortadoğu'yu kontrol edebilmek bir diğer nedendir.¹⁰³ Ancak SSCB'nin dikkate almadığı faktörler başarıyı engellemiştir. SSCB Afganistan'ın iç faktörlerini ve İslamı dikkate almamıştır.¹⁰⁴ Bu gibi stratejik hatalar da Afganistan'da SSCB'ye başarısızlık getirmiştir.

Bu noktada temel sebep Afganistan'daki SSCB yanlısı rejimin devrilmesinin önlenmesidir, diğer bir sebep ise Hafızullah Emin'in Moskova'dan ayrılan politikaları neticesinde Afganistan'daki Sovyet etkisinin yitirilme endişesidir.¹⁰⁵ Çünkü SSCB Afganistan'ı elde tutmakla büyük petrol yataklarının bulunduğu coğrafyada nüfuzunu artırmış olacaktır ve Habeşistan ile Güney Yemendeki üslere de daha kalıcı olabilecektir.¹⁰⁶

SSCB dönemin uluslararası konjonktüründe işgalin tepki görmeyeceğini düşünmüştür. Çünkü bu esnada diğer süper güç ABD dış politikada bir sürü sorunla karşı karşıyadır. Vietnam Travması ve Watergate Skandalı sonrasında daha pasif adımlar atan ABD büyükelçiliğin basılması, rehinelere krizi gibi sorunlarla meşgul olmuştur.¹⁰⁷ Ancak gözden kaçırılan nokta ABD'nin İran'daki İslam devriminden sonra Afganistan'ı gözden çıkaramayacağıdır.¹⁰⁸ Nitekim ABD'nin bu işgale cevabı sert olmuştur. ABD, SSCB

¹⁰⁰ C. H. d'Encausse, Ni Paix ni Guerre, Flammarion, Paris, 1986; Aktaran. Uslubaş, a.g.e., s.29.

¹⁰¹ Uslubaş, a.g.e., s.29.

¹⁰² Uslubaş, a.g.e., s.49.

¹⁰³ Uslubaş, a.g.e., s.50.

¹⁰⁴ Rodney P. Carlisleage, **America At War: Afghanistan War**, 1.Baskı, Chelsea House Publishers, New York, 2010, ss.25-27.

¹⁰⁵ Edward Girardet, **Rusya'nın Afganistan'daki Savaşı**, çev. Yuluğ Tekin Kurat, ODTÜ Asya-Afrika Araştırmaları Grubu, Yayın No.3, Ankara,1984, s:4.

¹⁰⁶ Girardet, a.g.e., s.5.

¹⁰⁷ Uslubaş, a.g.e., s50.

¹⁰⁸ Uslubaş, a.g.e., s:50.

tarafından kimyasal silahlar kullanıldığını iddia etmiş, SSCB'nin ABD sularındaki avlanma hakkını kısıtlamış, SALT II antlaşmasını ertelemiş, Moskova'da düzenlenecek olan olimpiyatlara katılmayacağını bildirmiştir.¹⁰⁹ Yine ABD askeri olarak da harekete geçmiş ve ileriki süreçte Afganistan'ın yönetiminde söz sahibi olacak, o dönem içinse SSCB ile savaşacak yerel güçlere destek vermiştir ve hatta o güçleri örgütlemiştir. Nitekim daha sonra bu silahlanan güçler Afganistan yönetimini ele almışlardır.

SSCB' nin Afganistan'ı işgalinin en önemli sonucu, Soğuk Savaştaki yumuşama dönemini sona erdirmiş olmasıdır.¹¹⁰ SSCB'nin Afganistan'ı işgalinden sonra, yumuşama döneminde düzelmeye başlayan ilişkiler yeniden bozulmuş, Küba Krizi sonrası dönemin iyimserliği bu olaydan sonra kaybolmuştur. İkinci ve belki de SSCB açısından daha önemli olan sonucu da Afganistan'ın işgalinden sonra SSCB'yi hızla dağılmaya götüren bir sürecin ortaya çıkmasıdır. Son olarak ise SSCB'nin Afganistan'ı işgali, daha sonra Afganistan yönetiminde da söz sahibi olacak Taliban vb. unsurların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

3.2.TALİBAN VE EL-KAİDE

Afganistan SSCB destekli hükümetin devrilmesinden sonra bir karışıklık içine girmiştir.¹¹¹ Afganistan'da farklı kontrol merkezleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Kabil'i, çevresini ve Afganistan'ın kuzey doğusunu ağırlıklı Taciklerden oluşan Burhaneddin Rabbani hükümeti, merkezi Herat olan batı tarafındaki üç vilayet İsmail Han, Pakistan sınırının doğusunda bulunan üç Peştun vilayeti ise Celalabat'ta üslenmiş Mücahit komutanlar şurası, Kabil'in güneyi ve doğusuna uzanan bölgeyi de Gulbeddin Hikmetyar kontrol etmektedir.¹¹² Kuzeydeki altı vilayet ise General Raşid Dostum kontrolündedir.¹¹³

Taliban Hareketi Afganistan'ın bu koşulları içerisinde ortaya çıkmıştır. Bu karışıklık içinde bir düzen arayan Afganistan

¹⁰⁹ Gregory Feifer, **The Great Gamble the Soviet War**, Harper-Collins e-books, Aralık 2008, p.85, <http://en.bookfi.org/s/?q=the+great+gamble&t=0> (e.t.13.01.2015).

¹¹⁰ Feifer, a.g.e., p.86.

¹¹¹ Şeyhanlıoğlu, a.g.r., s.5.

¹¹² Şeyhanlıoğlu, a.g.r., s.5.

¹¹³ Şeyhanlıoğlu, a.g.r., s.5.

halkı, bu örgüte destek vermiştir. Örgüt merkezi yapısı olmayan bir harekettir.¹¹⁴ Taliban hareketi zalime karşı mazlumu savunur bir pozisyonda ortaya çıkmış, bazı durumlarda halka yardım etmiş- ki en bilineni savaş beyleri tarafından kaçırılan bir kızı kurtarmasıdır- ve destek görmüştür.¹¹⁵ Tüm bu koşullarda Taliban 1994'te Afganistan'ın ikinci büyük kenti Kandahar'ı, 1995'te Herat'ı, 1996'da başkent Kabil'i kontrol altına almıştır.¹¹⁶ Bundan sonra ilerlemeye devam eden Taliban otuz bir vilayetten on ikisini ele geçirmiştir.¹¹⁷ 2001 yılında ise devlet ülkesinin %90'ı Taliban kontrolünde bulunmaktadır.¹¹⁸

Taliban kelimesi “talib” kelimesinin çoğuludur ve anlamı molla karşısında bilgi arayan bir İslam talebesi diğer bir deyişle öğrencidir.¹¹⁹ Taliban Hareketi'nin merkezi Kandahar'dır.¹²⁰ Kurucuları Molla Muhammed Ömer olmak üzere büyük bir kısmı Sovyet işgali sırasında direnişe katılanlardan oluşmaktadır, Taliban'ın en yetkili organı on kişiden müteşekkil Yüksek Şuradır.¹²¹ Taliban'ın 6 kişilik bir idare Meclisi de bulunmaktadır.¹²² Taliban'ın yönetim yapısına bakıldığında en başta Emir-ül Müminin olarak Molla Muhammed Ömer bulunmaktadır ve askeri kanadı temsil eden Askeri Şura Taliban yapısı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Taliban yönetimi İslam'ın katı yorumunu benimsemiştir.¹²³ Bu yorumun etkilerini Hristiyanlığın yayılması karşısındaki önlemler ve Budist tapınaklarının yıkılması gibi örneklerde görmek mümkündür.¹²⁴

Taliban'ı ortaya çıkaran şartlar ve gelişmeler Taliban'ın Afganistan'ın kontrolünde bir araç olarak görüldüğü, Afganistan üzerinde çıkarları olan bölgesel ve küresel güçler tarafından desteklendiği hatta ortaya çıkarıldığını göstermektedir. Taliban'ın ortaya çıkışında önemli bir faktör ise SSCB işgali süresince destek verilen yerel islami

¹¹⁴ Antonio Guistozi, **Negotiating with the Taliban Issues and Prospect**, A Century Foundation Report, <http://tcf.org/assets/downloads/tcf-Giustozi.pdf> (e.t. 09.11. 2014), p.5.

¹¹⁵ Raşid, a.g.e., s.33

¹¹⁶ Laura Hayes – Borgna Brunner, “Timeline: The Taliban”, **Info Please**, <http://www.infoplease.com/spot/taliban-time.html>, (e.t. 09.11. 2014).

¹¹⁷ Raşid, a.g.e., s.41.

¹¹⁸ **Afghanistan: Taliban Strategies Recruitment**, EASO Country of Origin Information Report, July 2012, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/european-asylum-support-office/bz3012564enc_complet_en.pdf (e.t. 09.11. 2014), p.15.

¹¹⁹ Raşid, a.g.e., s.29.

¹²⁰ Raşid, a.g.e., s.29.

¹²¹ Şeyhanlıoğlu, a.g.r., s.6.

¹²² Şeyhanlıoğlu, a.g.r., s.6.

¹²³ “Who Are the Taliban?”, **Info Please**, <http://www.infoplease.com/spot/taliban.html> (e.t. 09.11.2014).

¹²⁴ <http://www.pbs.org/newshour/updates/asia-jan-june11-timeline-afghanistan/> (e.t.14.10.2014).

örgütlerdir. Taliban işte bu durumda ortaya çıkmış ve güçlenmiştir. ABD müdahalesi ile Taliban etkinliği kırılrsa da tamamen yok edilememiştir. Ayrıca Afganistan için bundan sonraki muhtemel senaryolarda Taliban da dikkate alınması gereken bir faktör olacaktır.¹²⁵

El- Kaide Örgütüne bakıldığında ise ideolojik yönün kurumsal yöne ağır bastığı görülmektedir ve örgüt 1987 yılında önde gelen isimlerden Abdullah Azzam'a göre bağımsız davranan ve bununla ümmeti canlandıracak insanı sembolize etmektedir.¹²⁶ Örgütün temelleri CIA desteği ile Usame Bin Ladin tarafından 1980'lerin ortasında Peşaver'de kurulan Maktab al Hidamat (Hizmet Bürosu) ile atılmıştır.¹²⁷ Bu örgüt Afganistan'da SSCB'ye karşı savaşmak için asker toplamıştır.¹²⁸ Örgüt aynı zamanda mücahitlere para desteği de sağlamıştır.¹²⁹ Bu süreçten aldığı tecrübe ile sonunda Ladin 1988 yılında El- Kaide Örgütünü kurmuştur.¹³⁰ Örgüt önce Sudan'da faaliyet göstermiş, fakat Sudan'dan ayrılmak zorunda kalınca Afganistan'a geçmiştir.¹³¹ Usame Bin Ladin El-Kaide çatısı altında bir kutsal cihat fikri öngörse de bu gerçekleşmemiş aksine El-Kaide'ye farklı gruplardan eleştiriler de gelmiştir.¹³²

¹²⁵ Gilles Dorronso, **Waiting for Taliban in Afghanistan**, The Carnegie Papers: South Asia, Carnegie Endowment for International Peace, September 2012,

http://carnegieendowment.org/files/waiting_for_taliban.pdf, (e.t. 09.11. 2014), p.10.

¹²⁶ Jason Burke , “Al-Qaeda”, **Foreign Policy**, No. 142 (May - Jun., 2004), p.18.

¹²⁷ Milana Abdyeva , Hukuki Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s.25.

¹²⁸ “Informant Describes Founding of Bin Laden's Organization”, **CNN**, 6 Şubat 2001, <http://edition.cnn.com/2001/LAW/02/06/embassy.bombings.02/index.html> (e.t. 12.02. 2015).

¹²⁹ Carlisle, a.g.e., s.39.

¹³⁰ Milana Abdyeva, Hukuki Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı, s.28.

¹³¹ Leah Farrall, “How al Qaeda Works: What the Organization's Subsidiaries Say About Its Strength”, **Foreign Affairs**, Vol. 90, No. 2, p.129.

¹³² Farrall, a.g.m., p.130.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMI VE MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

Kuvvet kullanma hakkı yaşama hakkının bir parçası olarak devletler tarafından, uzun süre hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan serbestçe kullanılmıştır. Ancak uluslararası sistemin geçirdiği dönüşüm, bu derece serbestliğin faydadan çok zarar getirdiğinin anlaşılmasına vesile olmuştur. Bunun neticesinde kuvvet kullanımı önce sınırlanmış, daha sonra birkaç istisnai durum hariç yasaklanmıştır. Bu istisnai durumlardan biri olan meşru müdafaa hakkı ise kısıtlamalarda dahi varlığını korumuştur.

1.BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) ÖNCESİ DÖNEMDE KUVVET KULLANIMI

Tarih içerisinde serbestlikten kısıtlamaya giden bir seyir izleyen, son olarak da BM sistemi içinde haksız kuvvet kullanımının yasaklanması süreci genel olarak dört döneme ayrılmaktadır:¹³³

- 1)İlk çağlarda haklı savaşa müsamaha gösterilen dönem;
- 2)Hugo Grotius ile başlayan ve 1918'e kadar süren savaşın devlet yetkisinde görülüşü dönem;
- 3)Savaşın belli hallerde haksız fiil kabul edildiğı dönem;
- 4)Savaşın suç kabul edildiğı dönem (Briand- Kellong Pakı Dönemi).

1.1.KUVVET KULLANIMININ HAK OLARAK GÖRÜLDÜĞÜ DÖNEM

Devletlerarası ilişkilerin ortaya çıkışından, BM örgütünün kuruluşuna kadar geçen süre boyunca kuvvet kullanma ve askeri müdahale olguları, devletler açısından bir hak

¹³³ İlhan Akipek, **Devletlerarası Hukuk Bakımından Meşru Müdafaanın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerle Mukayesesi**, Ankara, 1955, Aktaran: Enver Bozkurt **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Asil Yayıncılık, Ankara, s.7.

olarak görülüp benimsenmiştir.¹³⁴ Egemenlik-devlet bekası/uluslararası normlar çatışması paradoksunda, kazanan genelde egemenlik-devlet bekası olmuştur. Devletler de hep uluslararası normları egemenlik-devlet bekası lehine ihlal etmeyi tercih etmişlerdir. Bu durum aslında realist paradigma ile örtüşmektedir. Normlara pek önem vermeyen ve ahlakın ve normların anaşinin hüküm sürdüğü uluslararası sistemde yeri olmayacağını savunan realist paradigma için tek bir norm vardır: Devletin bekası. Devlet adamının da tek sorumluluğu bu yöndedir ve bu amaç için her şey mubahtır. Devlet adamı, devlet bekasını koruduğu ölçüde başarılıdır, devlet bekasını koruyamazsa başarısız addedilir.

Diğer yandan kuvvet kullanımının hak olarak görüldüğü dönemde de devletler, savaşı meşru bir gerekçeye dayandırma ihtiyacı hissetmişlerdir. Antik Yunanda bu haklı savaş kavramıyla ifade edilmiştir. Bir zarar oluşması durumunda savaş haklıdır. Bu düşünce uluslararası hukuk alanında önemli düşünürlerden Hugo Grotius tarafından da kabul görmüştür. Hugo Grotius, savaşın tek haklı nedenini savaş açılan kişinin daha önce işlediği bir haksızlık olduğunu belirtmektedir.¹³⁵ Hugo Grotius, bunun dışında bize ait olan bir şeyi savunma, cezalandırma ve bize borçlu olunan şeyi alma gibi nedenleri haklı savaş nedenleri arasında saymaktadır. Thomas Aquinas savaşın meşruluğunu hükümdarın izni, haklı bir nedenin varlığı, niyetteki dürüstlük gibi üç koşula bağlamıştır.¹³⁶ Francisco de Vittoria ise savaşın üç altın kuralını şöyle açıklamaktadır: meşru müdafaa veya ağır bir tecavüz, savaş araçlarının meşruluğu, savaş esnasında adalet.¹³⁷ Haklı savaş kavramı, Hristiyan ve İslam geleneğinde de vardır. Her iki gelenekte de düşmanın kendisinden olmayan bir dini gruptan olması, savaş için yeterli haklı nedeni teşkil etmektedir. Ancak burada haklı nedenin sınırlarının belirlenememesi önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bir başka sorun ise savaşa başvurmak için haklı bir nedeni olduğunu öne süren devletin bu iddiasını denetleyecek bir mekanizmanın bulunmamasıdır.

Savaşa ilişkin ilk kısıtlamalar, askeri teknolojiye gelişmeler ve bu gelişmeler sonucunda savaşlarda yaşanan kayıpların ve aynı zamanda gerçekleştiren ihlallerin

¹³⁴ Levent Ersin Orallı, "Uluslararası Hukukta ve BM sisteminde Askeri Müdahale Olgusu", **TESAM Akademi Dergisi**, s.103.

¹³⁵ Hugo Grotius, **Savaş ve Barış Hukuku**, çeviren. Seha L. Meray, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s.73.

¹³⁶ R. P. Thomas Pégues, **Saint Thomas d'Aquin et la Guerre**, Deuxieme édition Pierre Téqui, Libraire-Éditeur, Paris, 1917, s.10, Aktaran. Kamuran Reçber, **Uluslararası Hukuk Ders Kitabı**, 1. Baskı, Dora Yayınları, Bursa, 2014, s.37.

¹³⁷ Şeref Ünal, **Uluslararası Hukuk**, Yetkin Yayınları Ankara ,2005, s.32, Aktaran. Reçber, a.g.e.,s.37.

korkutucu boyuta ulaşmasıyla gerçekleşmiştir.¹³⁸ Uzun süre egemenlik hakkının bir tezahürü olarak görülen kuvvet kullanımını devletler için makul bir seçenek olmaktan çıkaran başka bir sebep ise savaşların etki alanının genişlemesidir. Bu genişleme sonucunda önceki yüzyıllarda var olan cephe/ev ayrımı kaybolmuş ve savaş artık sivilleri de etkileyen bir olgu olmuştur.¹³⁹ Bu da savaşın yıkıcılığını artırmış ve kayıpların tahammül edilemeyecek dereceye ulaşmasına neden olmuştur. Bundan sonra, devletlerin savaş sırasında bir takım sorumluluklar yüklenmesi fikri oluşmuştur. Devletler savaş esnasında bazı kurallara uymak zorunda kalmışlardır. Bu noktadan sonra kuvvet kullanımına başvurmak devletler için zorlaşmış ve kuvvet kullanımı zaman içinde makul bir seçenek olmaktan çıkmıştır. Ancak bu aşamada hala savaşa başvurmanın önünde bir engel bulunmamaktadır. Savaşa başvurma konusunda devletleri bağlayıcı herhangi bir otorite veya savaşın tamamen yasaklanmasına yönelik düzenleme yoktur.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımını engelleyici mekanizmalara bakıldığında aşamalı bir durum görülmektedir, kuvvet kullanımının sınırlandırılmasına ilişkin mekanizmalar, önce teknik konularda çözüm arayışına girmiş daha sonra barış amacını benimsemişlerdir.¹⁴⁰ Çünkü önce uzlaşmanın daha kolay olacağı konularda işbirliği fikri, devletler açısından daha olanaklı görünmektedir. Devletler bu noktada uzlaşmaya ve işbirliğine daha kolay ikna olmaktadır. Bir sonraki aşamada, belki devletlerin egemenliklerine dair önyargıları kırıldığından belki de işbirliğinin faydalarını gördüklerinden daha organik nitelikteki konularda da işbirliğine gidebilmek mümkündür.

Buna paralel olarak uluslararası hukukta savaşı düzenleyen hukuk kuralları ikiye ayrılmaktadır. Birincisi savaş öncesini düzenleyen kurallardır (*jus ad bellum*), hangi durumda savaşa başvurulabileceğini düzenlemektedir, ikincisi ise savaş başladıktan sonrasını düzenleyen kurallardır(*jus in bello*), savaş sırasında uyulacak kuralları düzenlemektedir.¹⁴¹ Tarihsel sürece bakıldığında uzun süre savaş hukukunu (*jus in bello*) düzenleyen kuralların ön planda olduğu ancak zaman içerisinde BM sistemine giden süreçte, devletlerin kuvvet kullanım haklarına getirilen kısıtlamalarla hangi durumda

¹³⁸ Çakmak, a.g.e., s.181 .

¹³⁹ Oral Sander, **Siyasi Tarih:1918-1994**, 16.Baskı, İmge Yayıncılık, Ankara, 2007, s.113.

¹⁴⁰ Orallı, a.g.m.,s.105

¹⁴¹ Funda Keskin, "BM ve Kuvvet Kullanma", **Avrasya Dosyası BM Özel**, İlkbahar 2002, Cilt.8, Sayı.1, s.149.

savaşa başvurulabileceğini düzenleyen kuralların (*jus ad bellum*) ön plana çıktığı görülmektedir.¹⁴²

1.2.KUVVET KULLANMANIN SINIRLANDIRILDIĞI DÖNEM

Uzun süren keyfi kuvvet kullanımı sonucunda, kuvvet kullanımının sınırlandırılması fikri oluşmuştur ve daha ileriki süreçte yasaklanmıştır. Ancak bu süreç ve bu fikrin oluşması elbette kolay olmamıştır. Devletlerin denetimsiz ve keyfi kuvvet kullanımı özgürlüğünden, kuvvet kullanımının sınırlandırılmasını kabullenmeleri zorlu bir sürecin ürünü olmuştur.

1.2.1.Milletler Cemiyeti (MC) Öncesi Dönemde İlk Kısıtlamalar

Kuvvet kullanma olgusu, 19 yüzyıla kadar devletlerin egemenlik haklarından kaynaklanan bir durum olarak görülmüş ve bir sınırlamaya tâbi tutulmamıştır. Kuvvet kullanımının ve silahlı çatışmaların bir düzene bağlanması konusundaki ilk belge, 1864 yılındaki Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesidir.¹⁴³ Ardından 1885 Berlin Nihai Senedi ile anlaşmazlıkların çözümünde hakemlik kurumu öne çıkarılmış, anlaşmazlıkların hakemlikle çözülmesi teşvik edilmiştir.¹⁴⁴

Daha sonra ise kuvvet kullanımının sınırlandırılması konusunda, 1899-1907 Birinci La Haye Konferansında “Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözülmesine İlişkin Sözleşme” imzalanmış ve Daimi Hakemlik Mahkemesi kurulmuştur. Bu sözleşmeye göre “savaşa başvurmadan önce şartlar müsait olduğu ölçüde” iyi niyet girişimi, arabuluculuk, başka devletlere başvurma gibi yöntemler izlenecektir.¹⁴⁵ Ancak bu düzenlemelerde de savaş bir seçenek olarak varlığını korumaktadır. Yine sözleşmede vatandaş borçları için doğrudan savaşa gidilmemesi ancak karşı tarafın hakemlik yolu ile sorunun çözümüne yanaşmaması durumunda, diğer tarafa silaha başvurma hakkı

¹⁴² Utku Yapıcı, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 2, Sayı7, 2006, s.22.

¹⁴³ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 4. Kitap**, 2. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2006, s.111.

¹⁴⁴ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2013, s.20.

¹⁴⁵ Yücel Acer-İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukuk: Temel Ders Kitabı**, 3. Baskı, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s.222.

verilmiştir.¹⁴⁶ Görüldüğü gibi 1899-1907 La Haye sözleşmelerinde getirilen kısıtlamalar yetersiz kalmış, kuvvet kullanımı ile ilgili herhangi bir yasaklama getirilmemiştir.

1.2.2.MC Misakı ve Kuvvet Kullanımına Yönelik Kısıtlamalar

Birinci Dünya Savaşı sonrası MC Misakı ile ilk defa savaşın dış politika aracı olarak kullanılması yasaklanmıştır. Daha önce egemenlik hakkı olarak görülen güç kullanmanın meşruiyeti sorgulanmıştır. 20 yüzyılın başlarına kadar üstü örtülü şekilde de olsa devletlerin başvurabileceği meşru dış politika araçları arasında görülen kuvvet kullanma, Birinci Dünya savaşı sonrası uluslararası sisteme yönelik bir tehdit olarak görülmeye başlamıştır.¹⁴⁷ Böylece kuvvet kullanımında esasa ilişkin kısıtlamaların yolu açılmıştır. Bunun nedeni ise ilk defa bu çapta büyük bir savaşın ve kaybın yaşanmasıdır. Bu kayıp ve bu denli büyük bir savaş kuvvet kullanımının sorgulanmasına neden olmuş, MC bünyesinde ilk defa esasa ilişkin bir sınırlamaya gidilmiş, daha yıkıcı İkinci Dünya Savaşının ardından ise birkaç istisnai durum hariç haksız kuvvet kullanımı tamamen yasaklanmıştır.

MC, amacını uluslararası barış ve korumak ve işbirliğini geliştirmek olarak belirlemiştir. Bu amaç, MC Misakının çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. Örneğin Misakın dibacesinde “*Uluslararası iş birliğini geliştirmek ve uluslararası barış ve güvenlik için, savaşa başvurmamak konusunda birtakım yükümlülükler kabul etmek, gizlilikten uzak, adaletli ve onurlu uluslararası ilişkiler sürdürmek*” denerek bu amaç açık bir şekilde belirtilmiştir.¹⁴⁸ Yine madde 11/1 “*Cemiyet üyelerinden birine doğrudan doğruya dokunsun ya da dokunmasın her savaşın ya da savaş tehdidinin bütün Cemiyet’i ilgilendirdiği ve Cemiyet’in uluslararası barışın etkin bir biçimde korumaya özgü önlemleri almakla yükümlü olduğu kesin olarak açıklanır.*” diyerek MC üyesi devletlerden biri dahil olsun olmasın, savaşın MC’nin amacına müteallik olarak tüm cemiyeti ilgilendirdiği vurgulanmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Acer, a.g.e., s.222.

¹⁴⁷ Orallı, a.g.m., s.105.

¹⁴⁸ MC Misakı için bkz: The Covenant of the League of Nations, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (e.t.16.09.2014).

¹⁴⁹ MC Misakı için bkz: The Covenant of the League of Nations, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (e.t.16.09.2014).

MC Misakında savaşa karşı kolektif önlemler de ön görülmüştür.¹⁵⁰ Örneğin MC Misakı 16/1 *Cemiyet üyelerinden biri 12., 13. Ya da 15. Maddelerdeki yükümlülüklerine aykırı olarak savaşa başvurursa “Cemiyet’in bütün öteki üyelerine karşı, bu davranışıyla ipso facto bir savaş eyleminde bulunmuş sayılır. Bu üyeler onunla, ticaret ya da maliye ilişkilerini hemen kesmeyi, kendi uyruklarıyla Misak’a aykırı davranan Devletin uyrukları arasında her türlü ilişkileri yasaklamayı ve Misak’a aykırı davranan bu Devletin uyrukları ile, Cemiyet üyesi olsun ya da olmasın başka herhangi bir Devletin uyrukları arasında ticaret, maliye ilişkileriyle kişisel ilişkileri kesmeyi yükümlenirler”* diyerek devletlerden birinin yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, diğer tüm devletleri bu devlete karşı yaptırım uygulamakla mükellef tutmaktadır.¹⁵¹ MC Misakının 10. Maddesinde *“Cemiyet Üyeleri, bütün Cemiyet üyelerinin ülke bütünlüklerine ve şimdiki siyasal bağımsızlıklarına saygı göstermeyi ve bunları dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı korumayı yükümlenirler. Saldırı, saldırı tehdidi ya da tehlikesi durumunda, Konsey, bu yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlayacak yolları belirtir.”*¹⁵² denerek yine kolektif önlemlere dikkat çekmiştir.

Ancak MC Misakı, savaşı tamamen yok saymamakta, barışçıl yöntemlerin tükenmesi durumunda imkan tanımaktadır. Yani barışçıl yöntemlerle sonuç alınamaması noktasında savaşı son alternatif olarak görmektedir. MC Misakı, savaşı yasaklamamakta veya tamamen ortadan kaldırıp yok saymamakta, bir nevi ertelemektedir. MC Misak’ına göre önce barışçıl yöntemler denenecek-bunlar hakemlik, mahkeme ve MC Konseyidir- bu yöntemlerle sonuç alınmazsa devlet istediği tedbiri alabilecektir.¹⁵³ Bir sonucun alınması ancak taraflardan birinin uymaması durumunda ise 3 ay beklenilmesi öngörülmektedir.¹⁵⁴ MC Misakı bu şekilde üç aylık bir çeşit yatıştırma dönemi öngörmektedir

Nitekim MC Misakında kararların oybirliği ile alınmasının hükme bağlanması, MC misakını etkisiz kılan bir faktör olmuştur.¹⁵⁵ Yine Misakın uygulanmasını sağlayacak

¹⁵⁰ Orallı, a.g.m., s.108.

¹⁵¹MC Misakı için bkz: The Covenant of the League of Nations, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (e.t.16.09.2014)

¹⁵²MC Misakı için bkz: The Covenant of the League of Nations, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (e.t.16.09.2014).

¹⁵³MC Misakı için bkz: The Covenant of the League of Nations, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (e.t.16.09.2014).

¹⁵⁴ MC Misakı için bkz: The Covenant of the League of Nations, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (e.t.16.09.2014).

¹⁵⁵ Orallı, a.g.m., s.108.

zorlama tedbirlerinin olmaması, ayrıca cemiyete üye olup ayrılmanın serbest olması-örneğin Almanya'nın ve Japonya'nın üyelikten çekilmesi- MC'ni etkisiz kılan diğer faktör olmuştur.¹⁵⁶ Aslında MC, üye yapısı ve zorlama tedbirlerinin yetersizliği ile daha baştan eksiktir denilse yanlış olmayacaktır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında koşullarında ABD'nin üye olmadığı, SSCB'nin dışarda bırakıldığı bir yapı olarak, MC daha kuruluş aşamasında dezavantajlı bir durumdadır.¹⁵⁷ Denetim mekanizmalarının yetersizliği ise İtalya'nın Habeşistan'ı işgali, Almanya'nın Çekoslovakya'nın önce Südetler bölgesini ve daha sonra tüm Çekoslovakya'yı ve sonuçta İkinci Dünya Savaşına yol açacak olan 1 Eylül 1939'da Polonya'nın Hitler Almanya'sı tarafından işgaline giden bir çok durumda ortaya çıkmıştır.

1.2.3.Briand-Kellong Paktı

1928 yılında imzalanan ve hemen hemen tüm devletlerin üye olduğu Briand-Kellogg Paktı –diğer veya tam adı Savaşın Ulusal Politikasının Bir Aracı Olarak Yasaklanmasına İlişkin Genel Anlaşma- kuvvet kullanımı açısından bir diğer önemli belgedir. Briand-Kellong Paktı ilk defa savaşı hukuk dışı kabul eden bir metin olması açısından önemlidir.¹⁵⁸ Briand-Kellong Paktı, BM sistemine en yakın düzenleme olması nedeni ile de önemli bir belgedir. Savaş kesin bir dille ve net olarak reddedilmiş, dış politikanın bir aracı olmaktan çıkarılmış, ayrıca anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü zorunlu tutulmuştur. Ancak bu paktta da meşru müdafaa hakkı ve MC müdahalesi ile kuvvet kullanımı yine istisnai olarak tanınmıştır.

Briand-Kellong Paktı açısından sorun teşkil eden önemli bir unsur, savaşa varmayan kuvvet kullanımının tanımlanmamış ve kapsam dışı bırakılmış olmasıdır.¹⁵⁹ Bu da paktın istismar edilmesine ve istenilen başarıyı sağlamasına engel olmuştur. Bir diğer sorun da Briand-Kellong Paktı'nda yaptırımın olamamasıdır. Briand-Kellong Paktı'nda yasağın bir devlet tarafından çiğnenmesi durumunda hangi zorlama tedbirlerinin alınacağını belirten bir düzenleme bulunmamaktadır. Ayrıca savaşın sadece uluslararası

¹⁵⁶ Orallı, a.g.m., s.108.

¹⁵⁷ Sander, a.g.e.,s.

¹⁵⁸ Yusuf Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s.99.

¹⁵⁹ Keskin, a.g.m., s.152.

politikanın bir aracı olarak yasaklanması, başka nedenler için yasaklanmadığı izlenimi yaratmaktadır.¹⁶⁰ Bu Briand-Kellong Paktı için diğer bir sorundur.

2.BM ANTLAŞMASI VE SONRASI DÖNEMDE KUVVET KULLANIMI

BM Antlaşması öncesi kuvvet kullanımına yönelik düzenlemeler her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da, bu konuda teamül oluşumu açısından BM'ye giden yolda çok önemli aşama kaydedilmesine sebep olmuşlardır. Unutulmamalıdır ki, BM iki yıkıcı savaş ve bir sürü başarısız girişimin tecrübesiyle ve bunlardan alınan derslerle oluşturulmuştur. Birinci Dünya Savaşını yaşamış kuşaklar hala hayattadır. Ayrıca MC döneminde yaşanan ve tespit edilen olgular/olaylar da bu konuda etkili olmuştur. Örneğin MC ile kıyaslandığında çok daha gelişkin bir yapı oluşturan BM, üye devletleri egemenlik yetkilerinden feragat etmeye zorlayacak ve MC'ye nazaran daha sert nitelikli zorlama tedbirleri aracılığıyla bu antlaşma metinlerine riayet edilmesini temin etmeyi amaçlayacak kurallar geliştirmiştir.¹⁶¹ Belki bu başarısız girişimler olmasaydı BM Antlaşması gibi bir metin hiç ortaya çıkmayacaktı.

BM Antlaşması, dibacesinden itibaren o güne kadarki tüm düzenlemelerden farklı olacağını sinyallerini vermiştir. Giriş bölümünde “*Bir insan yaşamı içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya.... Uluslararası barış ve güvenliği korumak için güçlerimizi birleştirmeye, ortak yarar dışında silahlı kuvvet kullanılmamasını sağlayacak ilkeleri kabul etmeye...*” diyerek uluslararası ilişkilerde gücün kullanımına ilişkin farklı bir bakış getireceğinin işaretlerini vermiştir.¹⁶²

2.1.GENEL OLARAK BM ANTLAŞMASI

Kuvvet kullanımının bir hak olmaktan ziyade, uluslararası boyutta tehdit edici bir unsur olarak görülmesi, insanlığa çok pahalıya mal olmuş bir sürecin ürünüdür. Bu süreçte insanlık, yüzyıllarca birçok bölgesel ve görece küçük çaplı savaşın yanı sıra 20. yüzyıl başında arka arkaya denebilecek süreçte iki yıkıcı Dünya Savaşı yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşının yıkıcılığından etkilenen uluslararası hukuk kişileri daha yıkıcı – elli milyon insanın hayatına mal olan -bir İkinci Dünya Savaşı tecrübesi yaşamıştır. Tüm bu yıkıcı

¹⁶⁰ Keskin, a.g.m., s.153.

¹⁶¹ Orallı, a.g.m., s.112.

¹⁶² <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

tecrübelerin sonunda devletler, kuvvet kullanımını devletlerarası ilişkilerin bir unsuru olmaktan çıkarıp sorunlarını uzlaşmacı yollarla çözmek konusunda ortak irade göstermiştir.

26 Haziran 1945 tarihinde imzalanan BM Antlaşması, kuvvet kullanımını açısından bir milat olarak değerlendirilebilir. Çünkü BM sistemi kuvvet kullanımını açısından çok önemli aşama kaydedip o zamana kadar yapılmayan sınırlamalar getirilmiştir. Kuvvet kullanımını devletin hakkı olarak görüldüğü dönemden sonra bunu devletler açısından bir hak olmaktan çıkararak, devletlere aksi yönde bir yükümlülük yüklemiş, sadece barışı bozmak değil, tehdit etmek bile uluslararası hukuka aykırı kabul edilmiş ve devletler barışı korumakla yükümlendirilmiştir. Bunun yanı sıra uluslararası barış ve güvenliği tehdit edici hareketlerden kaçınma zorunluluğu da getirilmiştir. Bu noktada BM sistemi, devletlerin revizyonist politikalarından kaçınmasını da öngörmüştür. BM sisteminde meşru olmayan kuvvet kullanımı, “saldırganlık” ve “yayılmacılık” olarak görülmüş ve yasaklanmıştır.¹⁶³

BM Antlaşmasına kadar silahlı çatışma sırasında uygulanacak kuralları düzenleyen *jus in bello* (savaş öncesini düzenleyen kurallar) kuralları ön plana çıkarken, kuvvete başvurmayı düzenleyen *jus ad bellum* (savaş başladıktan sonrasını düzenleyen kurallar) kuralları daha arka planda kalmıştır.¹⁶⁴ BM dönemi ve sonrasında *jus ad bellum* kurallara ağırlık verilmiştir ki temel hedefi uluslararası barış ve güvenliği korumak olan bir örgüt için bu doğaldır. BM Antlaşması ile kuvvet kullanımı konusuna net bir şekilde yasaklama getirilmiştir. BM sisteminde anlaşmazlıkların kuvvet kullanılmadan çözülmesi amaçlanmaktadır.

Tüm bu avantajlarına rağmen, BM sistemi de bazı açılardan sorunlu ve çelişkilidir. Bunlardan en önemlisi, BM sisteminin dayandığı devletlerin egemen eşitliği ilkesi- ki bu husus BM antlaşması 2/1 de “*örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.*” ifadesindeki egemen eşitliğe ve giriş bölümünde belirtilen “*büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye*” şeklinde ifade edilen büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine aykırı olarak BM Güvenlik Konseyi’nin beş

¹⁶³ Bozkurt, a.g.e., s.13.

¹⁶⁴ Yapıcı, a.g.m., s.21.

daimi üyesine tanınan veto hakkıdır.¹⁶⁵ Aslında buna “Çifte Veto” sistemi demek daha doğrudur. Bilindiği gibi Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesi olan ABD, Çin, Rusya, Fransa ve İngiltere konunun esas veya usulden tartışılmasına karar verebilmekte, konu esasa ilişkin incelendiğinde beş daimi üyenin olumlu oyu aranacağından bu sayede ikinci bir veto ile kararı manipüle edebilmektedirler. Bu nedenle BM sistemi içinde beş daimi üyeden biri aleyhine karar çıkması mümkün olmamaktadır. Bu yüzden BM daimi üyelerin taraf olduğu sözleşmelerde etkisiz kalmıştır, bu duruma örnek olarak 1956 Süveyş’te İngiltere ve Fransa, 1979 Afganistan’da SSCB ve 1983 Grenada’da ABD vetoları verilebilir.¹⁶⁶

2.2.BM SİSTEMİNDE KUVVET KULLANIMI

BM Antlaşmasının gerek ruhu, gerekse lâfzı hangi nedenle olursa olsun yasal savunma dışında devletlerin kuvvet kullanmasına izin vermemektedir.¹⁶⁷ BM devletlerin kuvvet kullanmaktan kaçınarak, uyuşmazlıklarını barışçıl yöntemlerle çözecekleri bir sistem oluşturmaya çalışmıştır. Bu nedenle getirilen yasak *jus cogens* (emredici kural) niteliktedir.¹⁶⁸ Kuvvet kullanımı yasağı, terörizmi de kapsamakta ve bu nedenle dahi olsa BM şartlarına aykırı biçimde gerçekleşmemekte ve başka devletin egemenliği ve toprak bütünlüğünü hedef alamamaktadır.

BM Antlaşmasının paradigmasınının 3 temel parametresi vardır: 1) *Madde 2/4’te ifadesini bulan genel ve kapsamlı kuvvet kullanma yasağı* 2) *Yasağın uygulanması için oluşturulan uluslararası kurumlar* 3) *Yasağın felsefesini oluşturan değerler hiyerarşisi –ki başına uluslararası barış ve güvenliğin korunması gelmektedir.*¹⁶⁹

BM Antlaşması keyfi kuvvet kullanımını yasaklamış ve istisnalar saklı kalmak kaydı ile kendi uhdesine almıştır. Bu husus BM Antlaşmasında açıkça belirtilmiştir. BM Antlaşması 2/4. “*Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin*

¹⁶⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

¹⁶⁶ Keskin, a.g.m., s.163.

¹⁶⁷ A. Füsün Arsava, “Kuvvet Kullanma Yasağı Egemenlik Prensibi ve İnsanî Müdahale”, **21. Yüzyıl**, Sayı: 34, Ekim 2011, s:3.

¹⁶⁸ Clara Portela “Terrorism and the Law of the Use of Force, aktaran.Yapıcı, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 2, Sayı 7, 2006, s.22.

¹⁶⁹ Fatma Taşdemir, “Uluslararası Anarşiye Giden Yol Uluslararası Hukuk Açısından Meşru Müdafaa Hakkı”, **Uluslararası Hukuk Ve Politika**, Cilt: 2, Sayı:5, ss.75-89, s.78.

toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar” diyerek kuvvet kullanımını kesin bir dille yasaklamıştır.¹⁷⁰ Ayrıca madde görüldüğü üzere kuvvet kullanılmayacak hususları bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek BM örgütünün amaçları ile bağdaşmayacak durumlar olarak saymıştır.

BM sisteminde dikkat çeken bir başka nokta da terim seçimidir. Genel olarak BM Antlaşması ve antlaşmanın 2/4 maddesinde savaş terimi kullanılmaktan kaçınılmış, bunun yerine “kuvvet kullanma” terimi tercih edilmiştir.¹⁷¹ Çünkü kuvvet kullanma terimi ile kuvvet kullanımının en üst seviyesi olan savaştan abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı kuvvet kullanımı ve karışma yollarından meşru müdafaaya kadar çok geniş bir çerçeve yasak kapsamına alınmış olmaktadır.¹⁷² Ayrıca barışın bozulmasına yönelik tehdit, barışın bozulması ve saldırı kavramları kullanılmıştır.¹⁷³ Bunun nedeni savaşı ve askeri seçenekleri sorunların çözümünde hâlâ önemli bir araç olarak gören ve uluslararası antlaşmalarla çizilen sınırları genişletmek eğiliminde olan devletlerin bu tavırlarının önlenmesidir. Devletlerin bu eğilimi Briand-Kellong Paketi ve MC’nde tecrübe edilmiş bundan kaçınmak amaçlanmıştır, bu nedenle silahlı çatışmanın her türlü, ilgili devletler söz konusu çatışmayı nasıl adlandırırsa adlandırınsın kuvvet kullanımı olarak değerlendirilmektedir.¹⁷⁴ Devletlerin egemenlik yetkilerini paylaşmak istememesi, hukuki yükümlülüklerinin kısıtlamalarından kurtulmaya çalışma eğilimi göz önüne alındığında, bu yaklaşım haklı bulunmaktadır.

Diğer yandan BM Antlaşması 2/4 maddesinde öngörülen yasağın niteliği tartışmaya konu olmuştur. Bu konuda yasağın sınırlı olduğunu savunan bir görüş olsa da yani BM amaçları ile çelişmeyen ve egemenliği ihlal etmeyen veya geçici olarak ihlal eden bir kuvvet kullanımı meşru mudur sorusuna evet diyen bir görüş olsa da BM Antlaşmasının

¹⁷⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

¹⁷¹ Fatma Taşdemir, Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s.109; Keskin, agm, s.149.

¹⁷² Funda Keskin, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, 1. Baskı, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi 4, Ankara, 1998, s.25.

¹⁷³ Keskin, a.g.m, s.149.

¹⁷⁴ Keskin, a.g.m.,s.150.

amacına bakıldığında yasak geneldir.¹⁷⁵ BM ile amaçlanan, savaştan kaçınmak olduğuna göre yasak genel görünmektedir. Bu yasağın sınırlı olduğunu kabul eden görüş benimsenirse, BM Antlaşmasının da istismasının yolu açılacak ve böyle bir olayda her devlet kuvvet kullanımının BM amaçları ile bağdaşır nitelikte olduğunu iddia edebilecektir.

BM Antlaşması uluslararası bir düzen getirirken, devletlere uluslararası ortamda kısıtlamalar getirmiş fakat devlet ülkesi üzerinde egemenlik haklarına riayet etmiştir. Bu nedenle iç çatışmalar BM Antlaşması 2/4 maddesi kapsamına girmemektedir. İç çatışmalar uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği zaman bu madde kapsamına girmektedir.¹⁷⁶ Çünkü BM Antlaşması 2/7, “*İş bu Antlaşmanın hiçbir hükmü Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke VII. Bölümünde öngörölmüş olan zorlayıcı yöntemlerin uygulanmasını hiçbir bir biçimde engellemez.*” diyerek bu hususu hükme bağlamıştır.¹⁷⁷

BM sisteminde daha önceleri yapılan hataya düşmemek ve işleyişi aksatmamak için istisnai hallerde kuvvet kullanımına izin vermiştir ve o istisnai durumlar ise :

- BM Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımı;
- Meşru Müdafaa Hakkı kapsamında kuvvet kullanımı;
- BM Güvenlik Konseyi faaliyete geçmeden önce beş daimi üyenin kuvvet kullanımları (Güvenliğe İlişkin Geçici Hükümleri düzenleyen XVII. Bölümde 106. Madde uyarınca, Güvenlik Konseyi'nin 42. madde itibarıyla üzerine düşen sorumluluğu almasını sağlayacak olan ve 43. maddede adı geçen özel antlaşmalar yürürlüğe girene kadar 30 Ekim 1943 tarihli Dört Ulus Bildirgesi tarafları ve Fransa barış ve güvenliğinin korunması adına her türlü eyleme BM adına girişebileceklerdir.¹⁷⁸)
- İkinci Dünya Savaşı boyunca “düşman” güçlere karşı kuvvet kullanımı şeklinde sıralanabilir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Taşdemir, a.g.m., s.79.

¹⁷⁶ Keskin, a.g.m., s.155.

¹⁷⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

¹⁷⁸ Keskin, a.g.e., s.41.

¹⁷⁹ Orallı, a.g.m., s.114.

2.3.BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARI İLE KUVVET KULLANMA

BM sistemi içerisinde Güvenlik Konseyi'ne özel bir önem atfedilmiş ve bir eylemin uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesinin tespitinden buna karşı alınacak önlemleri belirleme ve kuvvet kullanma yetkisi de BM Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir. Devletler meşru müdafaa hakkını kullanırken bile BM Güvenlik Konseyi'ne alınan önlemleri haber vermek zorundadır. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri aldığı anda, meşru müdafaa hakkı son bulmaktadır.

Güvenlik Konseyi, BM Antlaşmasını amacı olan uluslararası barış ve güvenliğin tesisinde önemli bir yere sahiptir. BM Antlaşmasınının 24. maddesinde bu hükme bağlanmıştır. 24. maddede uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanması ve korunması konusunda birinci derecede sorumlu olan organ, Güvenlik Konseyi'dir.¹⁸⁰ BM, bu amaca yönelik tüm eylemleri BM Güvenlik Konseyi eliyle yürütmektedir. BM Antlaşması 24/1 maddesi *“Birleşmiş Milletler'in üyeleri, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakırlar ve bu sorumluluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi'nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler.”* denerek bu husus kesinleştirilmiştir.¹⁸¹

Görüldüğü üzere antlaşmada devletlerin bu noktada yetkilerini Güvenlik Konseyi'ne bırakması öngörülmüştür. Güvenlik Konseyi'ne bir çatışmanın uluslararası barış ve güvenliği tehdit edip etmediğini saptama yetkisi verilmiş, ayrıca bu saptandıktan sonra, önce kuvvet kullanımına varmayan önlemler alma, bu önlemlerle çözüm sağlanamaz ise 42. madde uyarınca silahlı kuvvet kullanımını gerektiren önlemler alma yetkisi verilmiştir. Donatıldığı tüm bu yetkilerle Güvenlik Konseyi, BM içinde en önemli organ olma özelliğini taşımaktadır. Aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı sonrasında güç dengesini yansıtmaktadır. Daimi üyelik ve veto hakkı sorunu noktasında eleştiriler yöneltirse de o dönemin koşullarında uzlaşma oluşması bakımından önemlidir.

¹⁸⁰ Fikret Birdişi, “Birleşmiş Milletler' in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 11, s.178.

¹⁸¹ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

BM sisteminde, kuvvet kullanımı son aşama olarak görülmüştür. Antlaşmanın kendisine verdiği yetkiye dayanarak ve görevi icabı BM Güvenlik Konseyi önce kuvvet kullanımı dışındaki seçenekleri deneyecek, bu seçeneklerden sonuç alınmazsa diğer tedbirlere başvuracaktır. BM Antlaşmasının Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler başlığını taşıyan VII. Bölümü itibariyle bu süreçte alınacak önlemler ve uygulanacak yöntem hükme bağlamıştır. Bu bölümün 39. Maddesi “*Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42. Maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.*” demektedir.¹⁸² BM Antlaşması’nın 41. maddesi, kuvvet kullanımına varmayacak önlemleri belirtmektedir. Ayrıca bu önlemlerden hangilerinin alınacağını BM Güvenlik Konseyi kararına bırakmaktadır. 42. madde ise daha sert yaptırımlar ve askeri seçenekleri içermektedir.

BM Antlaşması’nın 41. maddesi “*Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Bileşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir*” demektedir.¹⁸³ BM Antlaşması’nın 42. maddesi ise “*Güvenlik Konseyi, 41. Madde’ de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.*”¹⁸⁴

BM sistemindeki bu iki aşamalı yapıya bakıldığında, BM’nin kendi içinde de kuvvet kullanma konusunda ihtiyatlı davrandığı ve sorunu önce barışçıl yollardan çözmeye çalıştığı görülmektedir. Kuvvet kullanımı meşru olarak kendi yetkisinde olmasına rağmen, öncelikle kuvvet kullanımı dışındaki zorlama tedbirleri devreye girmektedir. Bu seçeneklerle sonuç alındığında ikinci aşamaya gitmeden sorun çözülmüş olmaktadır. Bu

¹⁸² <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

¹⁸³ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

¹⁸⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

seçeneklerin sonuç vermediği daha sonraki aşamada ise kuvvet kullanımı son seçenek olarak görülmektedir. Bu noktada denilebilir ki kuvvet kullanımı konusundaki kısıtlamalara ilk önce BM sistemi içinde uyulmaktadır.

Uluslararası barış ve güvelliğin korunması BM'nin diğer görevlerinin yerine getirilmesi açısından temel şarttır.¹⁸⁵ Bu olmadan BM'nin diğer görevlerini yerine getirmesi imkansızdır. Çünkü uluslararası barış ve güvenliğin korunması BM'nin temel amacı olarak BM'nin diğer amaçlarının üstünde yer almaktadır.¹⁸⁶ Bu noktada BM Güvenlik Konseyi'nin barışı sağlanması adına ortak ses olarak belirlediği söylenebilir bu nedenle de üyelerin egemenliklerinin sınırlandırılması kaçınılmazdır, aksi takdirde BM kendisinden beklenen işlevi yerine getiremeyecektir.¹⁸⁷ BM sisteminde tüm üye devletler BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlara uymakla yükümlüdür. Bunun yanı sıra üye devletler BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı tedbirler hususunda gerekli kolaylığı göstermek ve gerekli yardımı sağlamakla yükümlüdürler. BM Antlaşması madde 43/1 uyarınca *“Birleşmiş Milletler’in tüm üyeleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına katkıda bulunmak üzere, Güvenlik Konseyi’nin çağrısı ile özel anlaşma ya da anlaşmalar uyarınca, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli silahlı kuvvetleri ve geçit hakkını da içine almak üzere her türlü yardım ve kolaylığı Konsey’in hizmetine sunmayı yüklenirler.”*¹⁸⁸

BM sisteminde Güvenlik Konseyine verilen önemi Genel Kurul’un devreye giriş sürecinde de görmek mümkündür. BM sistemi uyarınca Genel Kurul BM Güvenlik Konseyi’nin yetki alanındaki konularda Güvenlik Konseyi’nin isteği olmaksızın devreye girememektedir. Genel Kurul Güvenlik Konseyi’nin gündemindeki konularla ilgili karar alamamaktadır. Bunu da BM Antlaşmasınının 12. maddesi düzenlemiştir:

1.Güvenlik Konseyi herhangi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak işbu Antlaşma’nın kendisine yüklediği görevleri yerine getirdiği sürece, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi bunu kendisinden istemedikçe, bu uyuşmazlık ya da durum konusunda herhangi bir tavsiyede bulunamaz.

¹⁸⁵ Orallı, a.g.m., s.117.

¹⁸⁶ Arsava, a.g.m., s.3.

¹⁸⁷ Orallı, a.g.m., s.118.

¹⁸⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (e.t.03.05.2014).

2.Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olup Güvenlik Konseyince ele alınmış bulunan işleri, Güvenlik Konseyi'nin onayı ile, her toplantıda Genel Kurul' un bilgisine sunar; Güvenlik Konseyi sözü geçen işleri elden bıraktığı anda da, Genel Sekreter yine aynı şekilde Genel Kurul'a, ya da Genel Kurul toplantı halinde değilse, Birleşmiş Milletler üyelerine durumu bildirir.¹⁸⁹

Buna göre BM Güvenlik Konseyi anlaşma uyarınca yükümlülüklerini yerine getirdiği sürece, BM Genel Kurulu, BM Güvenlik Konseyi isteği olmaksızın bu konuya müdahil olamamaktadır. Ayrıca BM Genel Sekreteri, BM Güvenlik Konseyi'nin ele aldığı konuları ve gündeminden çıkardığı konuları BM Genel Kurulu'na bildirmektedir. Genel Kurul siyasi tikanıklarda sürece dahil edilmektedir. Bu noktada örnek olarak Kore Savaşı sürecinde 3 Kasım 1950 tarihinde alınan 377 sayılı Barış İçin Birlik Kararı gösterilebilir. Bu karar SSCB'nin vetolarına karşı alınmıştır ve önemli tavsiyelerinden biri BM Güvenlik Konseyi üyelerinin veto hakkının özenli kullanımınıdır. Kararda BM Güvenlik Konseyi'nin kalıcı üyeleri arasında fikir birliği olmamasının en önemli sorumluluğu olan barış ve güvenliğin korunması konusunda başarısızlık yarattığı belirtilmektedir.¹⁹⁰

Dönem	Çin	Fransa	İngiltere	ABD	SSCB/Rusya	Toplam
1946-1955	1	2	-	-	80	83
1956-1995	2	16	32	70	41	161
1996-2003	2	-	-	8	-	10
2004-2012	5	-	-	5	7	17
Toplam	10	18	32	83	128	271

Tablo1: 1946-2012 Tarihleri Arasında BM'de Veto Hakkı Kullanan Devletler

Kaynak: Global Policy, 2014

BM Antlaşması uyarınca kuvvet kullanımının ilk örneği ise Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgal etmesi sonucunda yaşanmıştır, diğer örnek ise Irak'ın Kuveyt'i işgalidir.¹⁹¹

¹⁸⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (e.t.03.05.2014).

¹⁹⁰ <http://www.kentlaw.edu/faculty/bbrown/classes/IntlOrgSp07/CourseDocs/VUnitingforPeaceResolutio.pdf> (e.t. 30.08.2014).

¹⁹¹ Mehmet Saydam, "ABD'nin Uluslararası Hukuk Çıkılmazı Afganistan Müdahalesi", **Ortadoğu Analiz**, Cilt.2, Sayı 19-20, Temmuz-Ağustos 2010, s.69.

BM Güvenlik Konseyi 660 sayılı kararla işgali kınamış, 661 sayılı kararıyla iki aşamalı sistemin ilk aşaması olarak ekonomik nitelikli tedbirleri karara bağlamıştır.¹⁹² 678 sayılı karar ise Irak'a işgal ettiği Kuveyt'ten çekilmek için süre tanımış ve bu süre sonucunda çekilme gerçekleşmezse devletleri Irak'ın daha önceki yaptırımlara zorla uyması için her türlü tedbiri meşru Kuveyt hükümeti ile almakla yetkilendirmiştir.¹⁹³ Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi amacıyla gerçekleştirilen ve Körfez Savaşı olarak ta bilinen operasyona temel teşkil eden de bu karardır.

3. ULUSLARARASI HUKUKTA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

Meşru müdafaa hakkının hukuki boyutunun yanı sıra Ferzan gibi bazı yazarlar bu hakkın farklı bir boyutuna dikkat çekerek, bu hakkın kaynağının ahlaki mi politik mi olduğunu tartışmakta, bu hakka farklı bir açıdan bakıp, bu hakkı devletle olan sözleşme gereği kazandığımızı ve bu haktan mahrum edilemeyeceğimizi savunmaktadırlar.¹⁹⁴ Bunu uluslararası boyuta uygularsak devletleri uluslararası sitemde birey olarak değerlendirdiğimizde, devletlerin de bu hakka doğal olarak sahip olduğunu ve bu hakkın yok sayılamayacağını varsaymak yanlış olmayacaktır.

Meşru müdafaa hakkının dayanağı devletlerin hayatta kalma hakkıdır.¹⁹⁵ Devletler için normal hallerde kuvvet kullanımı yasak olsa da, varlığının tehlikeye düştüğü durumlarda istisnai olarak kuvvet kullanılması uluslararası hukuk itibarıyla meşru sayılmıştır. Bundan dolayı meşru müdafaa hakkı kuvvet kullanımının sınırlanmasından itibaren hukuksal olarak doğal bir hak (inherent right) olarak kabul görmüş, tanınmış ve belli kısıtlamalarla olsa da hep varlığını korumuştur. Bu hak kısıtlanabilmekte, ama yok edilememektedir.¹⁹⁶ Günümüzde bunun nedeni ani bir durumda devreye sokulacak uluslararası mekanizmaların yavaşlığının önlenmesidir.¹⁹⁷ Yavaş ve işlemesi zaman alan mekanizmaların devlete zarar vermesinin önlenmesidir. Devlet kendisini koruyacak

¹⁹² Saydam, a.g.m., s.69

¹⁹³ Saydam, a.g.m., s.69.

¹⁹⁴ Kimberly Kessler Ferzan, "Self-Defense and the State", **Ohio State Journal Of Criminal Law**, Vol.5, No.449, http://moritzlaw.osu.edu/osjcl/Articles/Volume5_2/Ferzan-PDF.pdf (e.t 03.05.2014), p.453.

¹⁹⁵ Yoram Dinstein, **War, Aggression and Self-Defence**, 4. Baskı, Cambridge University Press, New York, 2005, s.175.

¹⁹⁶ Keskin, a.g.m., s.15.

¹⁹⁷ Murat Saraçlı, "Uluslararası Hukukta Terörizm", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1-2, s.70.

uluslararası mekanizmalar devreye girene kadar kendisini koruyacak tedbirleri alacak, uluslararası camia devreye girdiğinde de onunla beraber hareket edecektir. Bu hakkın belli kısıtlamalarla ve kullanımı esnasında uyulması gereken bir takım şartlarla günümüzdeki şeklini alması ise BM Antlaşması ile olmuştur.

Meşru müdafaa hakkı her ne kadar hukuksal açıdan doğal bir hak (inherent right) olarak kabul görse de bu hakkın niteliği aynı zamanda tartışma konusudur. Meşru müdafaa hakkının devlete yönelik büyük bir tehdit olduğunda hukukla yönlendirilemeyeceğini öngören, Grotious ve bir avukat olan Dean Acheson tarafından savunulan görüşe göre, bir devlet kendini savunmak için neyin gerekli olduğuna kendisi karar vermektedir.¹⁹⁸ Ancak hukukla düzenlenmediğinde keyfiyete yol açabileceğinden bu görüşün uygulanabilirliği pek olası görünmemektedir.

Bu görüşün karşısında ise meşru müdafaa hakkının pozitif hukuktan bağımsız var olamayacağını ayrıca pozitif hukuk tarafından da değiştirilemeyeceğini öngören ve UAD tarafından da savunulan başka bir görüş bulunmaktadır.¹⁹⁹ Bu görüş meşru müdafaa hakkının, onun var olan içeriğini düzenleyen pozitif hukuktan bağımsız olamayacağını savunmaktadır.²⁰⁰ Buna dayanak olarak, meşru müdafaa hakkının onun var olan içeriğini düzenleyen BM Antlaşmasından bağımsız olamayacağını öngörmek yanlış olmayacaktır. Bu görüş baz alındığında, BM Antlaşması düzenlemelerinin örf ve adet hukukunun yerini aldığı söylenebilir. Bu noktada BM Antlaşması da meşru müdafaa hakkını ortadan kaldırmamış sadece bir takım kısıtlamalar getirmiş, örf ve adet hukukundaki şeklinden farklılaştırmıştır.

Meşru müdafaa hakkının önemi, kuvvet kullanımına getirilen sınırlamalar neticesinde artmıştır.²⁰¹ Bundan önce devletler kuvvet kullanımını zaten meşru hak olarak gördüklerinden, bu hakkı kullanırken “meşru müdafaa” gibi bir temellendirmeye ve hukuki zemine ihtiyaç duymamaktadırlar. Ancak ne zaman ki kuvvet kullanımı hakkı evrensel bir örgüt tarafından kısıtlanıp devletlerin elinden alınmış, o zaman devletlerin eylemlerine meşruiyet sağlayan bir unsur olarak meşru müdafaa hakkı ön plana çıkmıştır. Nitekim

¹⁹⁸ Schachter, “Self Defence And The Rule of Law”, **American Society of International Law**, Vol.83., p.260.

¹⁹⁹ Schachter, a.g.m. p.260.

²⁰⁰ Schachter, a.g.m. p.261.

²⁰¹ Umut Kedikli, BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Hakkı, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s.7.

bundan sonra devletler eylemelerini ya meşru müdafaa hakkına ya da BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesine dayandıracaklardır.

BM Antlaşması meşru müdafaa hakkının net olarak dile getirildiği ilk uluslararası belgedir.²⁰² BM sistemi de kendisinden önceki belgeler gibi meşru müdafaa hakkını doğal bir hak olarak görüp tanımıştır. Ancak BM sisteminde meşru müdafaa hakkı sınırsız bir şekilde tanınmamıştır. BM sisteminin farkı, uygulamada bir takım hukuki kısıtlamalar getirilip bu hakkın kullanımını bazı koşullara bağlamasıdır. Bu şekilde meşru müdafaa hakkının kullanımının istismar edilmesi önlenmeye çalışılmıştır. Aksi takdirde, her olayda meşru müdafaa hakkı öne sürülebilecektir ve bu durumdan daha çok büyük devletler faydalanacaktır. BM sisteminin farklarından ilki, bireysel meşru müdafaa hakkı yanında kolektif meşru müdafaa hakkı tanınmış olması, ikincisi meşru müdafaa hakkının sadece silahlı saldırının gerçekleştiği durumlara özgü kılınmış olması, üçüncüsü BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar kabul edilen bir hak olarak geçici nitelik kazanmasıdır.²⁰³ Bunun nedeni BM sisteminin silahlı saldırı durumunda bile hukuka uygun kuvvet kullanımı öngörmüş olmasıdır.

Meşru müdafaa hakkı, BM sisteminde Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımı ile beraber kuvvet kullanımının bir istisnası olarak tanımlanmıştır. Meşru müdafaa hakkı BM Antlaşmasının öngördüğü ortak güvenlik sistemi harekete geçene kadar başvurulacak bir yol olarak istisnai bir niteliğe sahiptir²⁰⁴. Meşru müdafaa hakkı mevcut saldırıya karşı koyma, ilk saldırı ardından gerçekleşecek düşman saldırısından korunma, bir bölgenin düşman işgalinden kurtarılması gibi amaçların varlığı halinde söz konusu olacaktır.²⁰⁵ BM Antlaşmasının 51. maddesinde meşru müdafaa hakkı, BM üyesi bir devlet silahlı saldırıda uğradığında uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla BM Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri alana kadar, tek başına veya müştereken kuvvet kullanımına başvurabileceğini öngörmektedir.²⁰⁶ BM Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri aldıktan sonra bu hakkı kullanan devlet, BM Güvenlik Konseyi kararlarına uymak

²⁰² Kedikli, a.g.tz, s.10.

²⁰³ Hans Kelsen, "Collective Security and Collective Self-Defence Under the Charter of the UN," A.J.I.L., Vol. XLII, No. 4, 1948, p.794, Aktaran. Keskin, a.g.m., s.158.

²⁰⁴ Orallı, a.g.m., s.115.

²⁰⁵ A. Buğra Aydın, Uluslararası Hukukta Önleyici ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı, s: 53 <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIV/146.pdf> (e.t 13.12.2014),

²⁰⁶ Ruth Russell, A history of UN Charter: The Role of USA 1940-1945, The Brookings Institution, Washington DC,1958, Aktaran. Orallı, a.g.m., s.114.

zorundadır. Bu açıdan denilebilir ki meşru müdafaa hakkı BM Güvenlik Konseyi izniyle değil fakat onun denetimiyle kullanılan bir haktır.

Bilindiği üzere BM sisteminde kuvvet kullanımı BM Güvenlik Konseyi yetkisindedir. Kuvvet kullanımına BM Güvenlik Konseyi karar vermektedir. BM Antlaşmasınının 39. ve 51. maddeleri BM Güvenlik Konseyi'ni yetkilendirmektedir. Uluslararası barış ve güvenliği korumak BM Güvenlik Konseyi'nin görevidir. Bunun için gerekli önlemleri almak da BM Güvenlik Konseyi yetkisindedir. BM sisteminde kuvvet kullanımının bir diğer istisnası olarak görülen meşru müdafaa hakkı ise BM Antlaşmasınının 51. maddesi ile düzenlenmiştir. BM Antlaşması 51 madde:²⁰⁷

“Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez”

Diğer yandan meşru müdafaa hakkının ne zaman biteceği ise BM Güvenlik Konseyi'nin Falkland Adaları ile ilgili Arjantin ile İngiltere arasındaki uzlaşmazlık konusundaki tavrı sonrasında belli olmuştur.²⁰⁸ İngiltere bu olayda 502 sayılı kararın barış ve güvenliğin sağlanmasında yeterli olmayacağını savunmuş ve ortada bir BM kararı varken inisiyatif alıp müdahale etmiştir.²⁰⁹ BM Güvenlik Konseyi'nin yaklaşımı ise, karar alındıktan sonra devletin bu karara uyması ve sorumluluğu BM Güvenlik Konseyi'ne bırakması yönünde olmuştur. Eğer BM sistemi ve Güvenlik Konseyi devreye girdikten sonra hala bu hak iddia edilirse, bu defa hakkı iddia eden taraf uluslararası hukuku ihlal etmiş olacaktır.

Meşru müdafaa hakkı ile ilgili olarak meşru müdafaa hakkının kime karşı kullanılabileceği de önemli bir sorunu teşkil etmektedir Bu noktada Eli E. Hertz gibi bazı yazalar, BM Antlaşmasınının meşru müdafaa hakkının kullanılabileceği saldırgan veya

²⁰⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

²⁰⁸ Kedikli, a.g.tz, s.17.

²⁰⁹ Acer, a.g.e., s.233.

saldırganları tanımlayıp şart koşmadığını, ayrıca bunu sadece devletler tarafından gerçekleştirilen saldırılarla kısıtlamadığını savunmaktadır.²¹⁰ Ayrıca UAD'nın meşru müdafaa hakkını sadece 51. maddeye dayanarak kısıtlamasını uluslararası hukuktan kurtulma girişimi olarak görmektedir.²¹¹ Ancak BM Antlaşmasının genel tutumuna baktığımızda devlet merkezci bir yaklaşımın hakim olduğunu, meşru müdafaa hakkının kullanımı söz konusu olacak kadar etkili derecede bir silahlı saldırıyı sadece devletlerin gerçekleştirebileceği ön kabulü görülmektedir. 51. maddede de bu ön kabul hakimdir. Bu yaklaşım terör örgütlerince yapılan saldırılarda meşru müdafaa hakkının devlete karşı kullanılıp saldırının devlete isnat edilmesinde de görülmektedir.

3.1. MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ SINIRLARI

3.1.1. Silahlı Saldırı

BM Antlaşması uyarınca meşru müdafaa hakkının ortaya çıkması için silahlı saldırının gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Aksi takdirde meşru müdafaa hakkı doğmamaktadır. Ancak tehdidin silahlı saldırı ile gerçekleşmesi koşulu silahlı saldırı konusundaki belirsizlik nedeniyle sorun teşkil etmektedir. Ayrıca devletlerin meşru müdafaa hakkı kullanırken silahlı saldırı koşulu dışında uymaları gereken orantılılık, gereklilik ve aciliyet gibi bazı kurallar vardır.

Silahlı saldırı bu konuda bir ortak tanımın olmaması, bu konuda devletlerin keyfi yorumlar yapmasına neden olmaktadır. Ancak silahlı saldırı kavramı üzerinde fikir birliği oluşması halinde, devletlerin bu kavrama ilişkin keyfi yorumları en baştan önlediği gibi, onların saldırgan davranışları da önlenmiş ya da bu tür davranışlarının hukuka aykırılığı tescil edilmiş olacaktır.²¹² Devletlerin silahlı saldırı tanımı konusunda uzlaşmaları ve ortak bir tutum belirlemeleri önem arz etmektedir. Bu ortak tutum ve silahlı saldırı tanımı konusunda uzlaşma olmadığı zaman, her türlü kuvvet kullanma fiilinin silahlı saldırıya karşı yapılmış olduğu iddia edilmekte ve kuvvet kullanma fiiline meşruiyet sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu, diğer devletlere de bu türden fiiller için esneklik sağladığından kolayca kabul görmektedir.

²¹⁰ Eli E. Hertz, **The Right to Self-Defence United Nations and the International Court of Justice**, s.1.

²¹¹ Hertz, a.g.m., s.1.

²¹² Berdal Aral, **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, 1. Baskı, Siyasal Yayınları, Ankara, 1999, s.16.

Meşru müdafaa hakkına getirilen silahlı saldırı şartı konusunda farklı yazarlar farklı görüş bildirmektedirler. Bazı yazarlar dolaylı saldırıyı da meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirirken bazı yazarlar bu hakkın sınırlandırılmasını devletin egemenliğini kısıtlama olarak görmekte ve eleştirmektedirler. Ancak uluslararası bir düzen oluşturmak zaten devletlerin egemenlik yetkilerinden feragat etmelerini gerektirdiğinden bu olağan bir tartışma olarak uluslararası hukukta karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan silahlı saldırı şartı ile ilgili olarak, üç temel soru akla gelmektedir:

1. Bu hakka başvurabilmek için sadece silahlı saldırının fiilen gerçekleşmiş olması mı gerekir yoksa çok yakın saldırı olasılığı bu hakkı oluşturur mu?

2. Saldırı eyleminin mutlaka bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından yapılmış olması mı gerekir yoksa herhangi bir terörist grubun bunu gerçekleştirmiş olması silahlı saldırı olarak kabul edilebilir mi?

3. Meşru Müdafaa hakkına başvurabilmek için Güvenlik Konseyinin önceden bir kararına gerek var mıdır? Güvenlik Konseyi karar aldıktan sonraki koşullar nelerdir?²¹³

Bahsedilen sorulara BM sistemi açısından cevap aranmaya çalışılırsa öncelikle silahlı saldırının fiilen gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Çünkü BM Antlaşmasının 51. maddesi “silahlı saldırıya uğrama durumunda” diyerek meşru müdafaa hakkını silahlı saldırı şartına bağlamıştır bu nedenle BM açısından çok yakın saldırı olasılığının hakkı ortaya çıkarmayacaktır. Saldırının mutlaka bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından yapılmış olması gerekmemektedir. Ancak silahlı saldırı herhangi bir terörist grup tarafından gerçekleştirildiyse de sorumluluk uluslararası hukuk açısından devlete atfedilecektir. Meşru müdafaa hakkı için ilk etapta BM Güvenlik Konseyi kararına ihtiyaç yoktur, silahlı saldırıya uğrayan devlet kendisini korumak için gerekli önlemleri alacak ve bu önlemleri Güvenlik Konseyi’ne bildirecektir. Bu aşamadan sonra devreye BM girecek ve ilgili devlet BM ile beraber hareket edecektir.

Esasen saldırının tanımı, BM’den önce de gündeme gelmiştir. Bu noktada SSCB’nin 6 Şubat 1933 tarihli Cenevre Silahsızlanma Konferansı’nda bir sözleşme önerisi de olmuştur. Bu kapsamda hazırlanan raporda saldırgan tanımlanmıştır. Bu öneri yürürlüğe

²¹³ Pazarcı, a.g.e., s.117.

girmese de, tanım açısından önem taşımaktadır. Bu öneriye yönelik hazırlanan raporda şu beş fiili ilk işleyenin saldırgan sayılması öngörülmüştür.²¹⁴

- 1) Bir devletin bir devlete savaş ilan etmesi;
- 2) Savaş ilanı olmaksızın bir devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devletin ülkesini istila etmesi;
- 3) Savaş ilan etmeksizin, bir devletin kara deniz ya da hava kuvvetleriyle bir başka devletin ülkesine, gemilerine veya uçaklarına saldırması;
- 4) Bir başka devletin kıyılarının ya da limanlarının ablukası;
- 5) Bir devletin ülkesinde bulunan ve bir başka devletin ülkesini istila amacı güden silahlı çetelere yardım etmesi ya da alınabilecek önlemleri almaması;

BM Antlaşması açısından bakıldığında, “Silahlı Saldırı” saldırı kavramı dikkati çekmektedir. “Silahlı Saldırı” kavramının kullanılmasındaki amaç ise, hem net bir tavır ortaya koyarak ihtilafı engellemek, hem de bu netliğin olmaması durumunda yaşanacak kötüye kullanımı engellemektir. BM Antlaşması ile konulan bu net tavra rağmen devletlerin davranışları göz önüne alındığında, bu tavır haklı görünmektedir. Ayrıca burada çok daha geniş kapsamlı saldırı kelimesi yerine silahlı saldırı kavramı tercih edilerek önleyici meşru müdafaa hakkına yasallık atfetmekten özellikle kaçınılmıştır.²¹⁵

Saldırı kavramının açıklığa kavuşturulması açısından, BM Genel Kurulu tarafından 1974 yılında kabul edilen, 3814 sayılı Saldırganlığın Tanımına İlişkin Bildiri önemlidir. Silahlı saldırının net bir tanımının olmamasının doğurduğu boşluk, 14 Aralık 1974 tarihinde alınan 3814 sayılı kararla giderilmeye çalışılmıştır. Bu bildirin 1. maddesinde saldırı, “*Saldırı, bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya işbu tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır.*” şeklinde tanımlanmıştır.²¹⁶

Kararın 3/f maddesi “*Ülkesini başka bir devletin emrine veren devletin ülkenin o devlet tarafından üçüncü bir devlete karşı gerçekleştireceği silahlı saldırıdan sorumlu*

²¹⁴ Bozkurt, a.g.e., s.27.

²¹⁵ Aral, age., s.113.

²¹⁶ http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/3814.pdf (e.t 29.04.2014).

tutulmasını” 3/g maddesi ise “Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri izam askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması” durumunu da dolaylı saldırı saymaktadır.²¹⁷ Yani devlete doğrudan bu fiilleri gerçekleştirmenin yanı sıra, bu fiilleri gerçekleştirenlere destek olmama yükümlülüğü getirilmiştir. Bildiride dolaylı saldırı kabul görmüştür ve devletlere devlet ülkesini başka devletler için saldırı aracı olarak kullanmama ve kullandırtmama yükümlülüğü getirilmiştir.

3.1.2. Orantılılık

Bu ilke, meşru müdafaa hakkının geçiciliği ile alakalıdır. Devlet saldırıyı önleyecek, aldığı önlemleri BM’ye bildirecek ve BM Güvenlik Konseyi önlemleri aldığı zaman çekilecektir. Orantılılık, kuvvet kullanımının sadece silahlı saldırıyı ortadan kaldırmakla sınırlı kalmasıdır. Yani meşru müdafaa hakkına dayanılarak devletin egemenlik hakkına zarar verilemez. Meşru müdafaa hakkı kapsamında yapılacak müdahale devletin askeri gücüne yönelik olmalı ve sivil halkı hedef almamalıdır. Bu hakkın kullanımı, kendisine karşı meşru müdafaa hakkı kullanılacak devletin egemenlik hakkına hanel getirmemektedir. Orantılılık ilkesinde amaç eski duruma geri dönmek olmalıdır.²¹⁸

Yine bu hak toprak bütünlüğünü ve kalıcı işgali hedef alamaz. Çünkü amaç eylemi durdurmaktır. Bu eyleme yönelik ceza vermek değildir. Bu eylemi gerçekleştiren uluslararası hukuk kişisine ceza vermeye yetkili organ, BM Güvenlik Konseyi olacaktır. Zira saldırıya maruz kalan en kısa zamanda aldığı önlemleri BM Güvenlik Konseyi’ne bildirmek ve BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri aldığı zaman devreden çıkmak veya BM Güvenlik Konseyi ile hareket etmek zorundadır. Bu ilkenin dışına çıkılması durumunda, meşru müdafaa haksız hale gelmektedir.²¹⁹

²¹⁷ Saydam, a.g.m., s.75.

²¹⁸ Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**,7. Baskı, Beta Yayınları, s.278.

²¹⁹ Didem Şerbetçi, **Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında 11 Eylül Saldırıları**, s.5.

3.1.3. Gereklilik

Gereklilik ilkesi, meşru müdafaa hakkının kullanılmasından başka bir yol kalmamasını ifade eder. Gereklilik hali, alternatif bir davranış seçeneğinin bulunmadığı 'sıcak' bir tehdit durumunda söz konusudur.²²⁰ Yani gereklilik olgusunda esas olan mevcut olan silahlı bir saldırının, kuvvet kullanmak haricinde başka bir yolla bertaraf edilmesinin mümkün olmamasıdır.²²¹ Soruna veya uyuşmazlığa yönelik meşru müdafaa hakkı kullanılmadan bütün uluslararası hukuk yolları tüketilmiş olmalıdır. Uzlaşma yolları ile çözüm sağlanamamış ve diğer alternatif yollarla sorunun veya uyuşmazlığın çözümüne yönelik sonuç alınmamış olmalıdır.

3.1.4. Aciliyet

Aciliyet ilkesi, saldırının meydana geldiği zaman ile hakkın kullanılacağı zamanın uyumluluğunu ifade etmektedir. Bir başka ifade ile aciliyet şartı saldırı ile meşru müdafaa hakkı arasındaki zamansal bağı ifade etmektedir.²²² Çünkü meşru müdafaa hakkı her zaman saklı tutulacak ve kullanılabilir bir hak değildir. Tabii bu durumun istisnaları da vardır. İstisna durumlar hariç, olay meydana geldikten sonra makul bir süre içerisinde kullanılmalıdır. Bu süre içinde kullanılmadıysa daha sonraki süreçte bu hak ileri sürülemez. Ancak devletin yapılan saldırının failini bulmak ve tedbir almak için belli bir zamana ihtiyacı vardır. Bu aciliyet şartına hanel getirmemektedir. Demokratik süreçlerde karar alım sürecinin zorluğu ve bu sürecin başarısızlığı meşru müdafaa hakkına engel teşkil etmemektedir.²²³

3.2.ÖNLEYİCİ VE ÖNGÖRÜCÜ MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

BM Antlaşmasının meşru müdafaa hakkı konusundaki tavrı ve 51.maddenin keskin olarak belirlediği sınır, tartışmaları da beraberinde getirmiştir. BM Antlaşmasının silahlı saldırı şartına bağladığı meşru müdafaa hakkının değişen şartlara uymadığı ve tehdidin değişen niteliğinin, hakkın daha geniş ölçüde kullanımını gerektirdiği savunulmuştur.

²²⁰ Begüm Akkan, İsrail'in Lübnan Saldırılarının Uluslararası Hukuk Bakımından Kuvvet Kullanma Yasağı ve Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında İncelenmesi, T.C. Trakya Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2009, s.18.

²²¹ Aydın, a.g.m, s.53.

²²² Şerbetçi, a.g.m., s.4.

²²³ Şerbetçi, a.g.m., s.4.

Özellikle kesin bir tehdit durumunda devletin müdahale etmesi gerektiği yönündeki görüş, devletlerin bunu istismar etme durumu yok sayılırsa haklı kabul edilebilir görünmektedir. Kaldı ki bu şekildeki meşru müdafaa hakkı BM'nin oluşturduğu yeni durum bir kenara bırakılırsa, örf ve adet hukukunda da yer almaktadır ve nitekim bu görüş de örf ve adet hukukunu referans vermektedir. Ancak kesin tehdide karşı hukuksal zemini bulunan bu durum potansiyel tehdide karşı öne sürülmüş, bu görüş çerçevesinde vukuu muhakkak ve vukuu muhtemel tehdit ayrımı çerçevesinde öngörücü(pre-empitive) ve önleyici (preventative) ayrımı oluşmuştur.²²⁴

Uluslararası hukuk alanındaki önemli isimlerden Hugo Grotius önleyici meşru müdafaa hakkını kabul etmemiştir. Bu noktada Grotius tehdidin kaçınılmaz ve zaman bakımından önlenemez kesinliğini ayrıca başka yollarla çözülememesini şart koşmaktadır. Grotius, BM Antlaşmasındaki gibi meşru müdafaa hakkını son çare olarak görmektedir. Önce diğer yolların denenmesini, çare kalmadıysa kuvvet kullanımına başvurulmasını savunmaktadır Hugo Grotius Savaş ve Barış Hukuku adlı eserinde bu durumu şöyle açıklamaktadır:²²⁵

“Saldırgan, bizi öldürme niyetini açıkça ortaya koyarcasına silaha davranmışsa, şüphesiz böyle bir suç işlemesine karşı durulabilir....Kendi canına karşı herhangi bir tehlike yaratan kimseyi, ondan önce davranarak, öldürme hakkını tanıyanlar hem çok yanılmaktadır, hem de başkalarını yanıltmaktadırlar....Bu kimseden henüz korkulacak bir şey olmadığı sürece, tehlikeden sıyrılmamanın bir başka yolu da görülüyorsa, ya da böyle bir yol olmadığı kesin olarak belli değilse bu kimseyi öldürmenin haklı olmadığı görüşünü gene de savunurum. Gececek kısa zaman beklenmedik pek çok kurtuluş yolu açabilir.”

Meşru müdafaa hakkının kullanım şekli konusundaki tartışmalar, iki görüş çerçevesinde şekillenmiştir. Bir görüş, BM Antlaşmasının 51. maddesini baz alıp meşru müdafaa hakkının kullanımını bununla sınırlamaktadır. Başka bir deyişle bu görüş, meşru müdafaa hakkını dar yorumlamaktadır. Bir diğer görüş ise değişen şartlar ve askeri alandaki teknolojik gelişmeleri göz önünde bulundurulması gerektiğini ve bu kapsamda BM Antlaşmasının revizyonunu dolayısıyla da 51. maddeyi aşan bir meşru müdafaa hakkı öngörmektedir. Başka bir deyişle bu görüş meşru müdafaa hakkını geniş yorumlamaktadır.

²²⁴ Tom Sauer, “The Preventive and Pre-empitive Use of Force”, **Ethical Perspectives**11, Vol.2, No.3, p.133.

²²⁵ Hugo Grotius, a.g.e, ss.75-76.

BM Antlaşmasında düzenlediği şekilde meşru müdafaa hakkının, doktrinde tartışmalara neden olduğunu savunmaktadır.²²⁶ Çünkü suistimalin önüne geçebilmek için net sınırlar çizilmiştir. Ancak bu sınırlar uygulamada bir takım sorunlara neden olmaktadır. Bu görüş BM Antlaşması öncesi dönemdeki örf ve adet ve teamülü baz almaktadır. Bu görüşü savunan yazarlar, BM Antlaşmasının önceki düzenlemelerin yerini aldığı savına karşı çıkmakta bunu da meşru müdafaa hakkının 51. maddede doğal hak olarak tanınmasına bağlamaktadırlar.²²⁷

Aslında buradaki temel çatışma, devletlerin kendilerinden alınıp BM'ye bırakılan kuvvet kullanma yetkisini terk etmek istememeleri, kuvvet kullanmayı hala doğal bir hak olarak görmeleridir.²²⁸ Devletler, yüzyıllardır sınırsız ve doğal bir yaptırım aracı olarak kullandıkları böylesine bir haktan vazgeçmek istememektedirler. Yüzyıllar içerisinde bu duruma kısıtlamalar getirilmiş olsa da, devletler bir şekilde uluslararası hukukta karşılık bulmayı da dikkate alarak, bu kısıtlamalardan kurtulma yolları aramaktadırlar. Cenap Çakmak bunu BM sisteminin devletlerin güvenlik endişelerini giderememesine bağlamaktadır.²²⁹

3.2.1. BM Antlaşması'nın 51. Maddesinin Dar Yorumu ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı

51. maddeyi dar yorumlayan görüş, 51. maddeyi sınırlayıcı olarak görür ve maddenin koşullarına uymanın zorunluluğunu savunur.²³⁰ BM Antlaşmasında kabul edilen görüş de bu doğrultudadır. Geniş yorum BM sisteminde kabul görmemiştir. Meşru müdafaa hakkını dar yorumlayan bu görüş, 51. maddeyi baz almakta ve silahlı saldırı koşulu aramaktadır. Bu bakış açısı önleyici meşru müdafaa hakkını uluslararası hukuk açısından uygun görmemektedir. Antlaşmanın terimlerinin olağan anlamına uygun anlaşılmasını öngörmektedir.²³¹

²²⁶ Fatma Taşdemir, "Uluslararası Anarşiye Giden Yol Uluslararası Hukuk Açısından Meşru Müdafaa Hakkı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt.2, Sayı.5, s.80.

²²⁷ Charles O Mahony - James Mulhacy, "Anticipatory Self -Defence: A Discusion of the International Law", **Hans Law Review**, Vol.2, No.2, 2006, p.233.

²²⁸ Cenap Çakmak, **Uluslararası Hukuk Giriş, Teori ve Uygulama Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı**, 1.Baskı, Ekin Yayıncılık, Bursa, 2014, s.191.

²²⁹ Çakmak, a.g.e., s.191.

²³⁰ Keskin, a.g.m., s.158.

²³¹ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri I. Kitap**, Genişletilmiş 11. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2011, ss.184-185.

Meşru müdafaa hakkının dar yorumlanması durumunda, meşru müdafaa hakkının öne sürülebilmesi için bir silahlı saldırı şartı aranacaktır. Bu görüşü savunanlar bir anlamda niyetin eylemle kesinleşmesi noktasında ısrarcı olmuşlardır. Yani tehdit veya niyet, eyleme geçmediği sürece meşru müdafaa hakkının oluşmayacağını savunmaktadırlar. Bu şekilde meşru müdafaa hakkının kullanım eşiği yüksek tutulmuş olmaktadır.²³² Bu sınırlamanın haklılığı, devletlerin daha sonraki birçok uygulamasında görülmektedir. Devletler, başka bir devlete karşı devlete yaptıkları her müdahaleyi önleyici meşru müdafaa hakkını kullandıklarını iddia ederek meşrulaştırmaya çalışmışlardır.

Bu görüşü savunan yazarlar arasında Brownlie, Dinstein, Jessup ve Gray gibi isimleri saymak mümkündür. Bu görüşü savunan yazarların bir dayanak noktası da BM Antlaşmasının uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözmeleri yükümlülüğünü getiren 33. maddedir.²³³ BM Antlaşmasının 33. maddesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:²³⁴

“Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.” Maddede ayrıca Güvenlik Konseyi'nin tarafları uyuşmazlıkları bu gibi yollarla çözmeye çağırabileceği öngörülmüştür.

3.2.2. BM Antlaşması'nın 51. Maddesinin Geniş Yorumu ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı

51. maddeyi geniş yorumlayanlar için bu hüküm doğal meşru müdafaa hakkını tanıyarak örf adet hukukundaki meşru müdafaa hakkının kullanımına da olanak tanımaktadır. Bu noktada BM Antlaşmasında aranan silahlı saldırı koşulu aranmamakta ve devre dışı bırakılmakta, gerçekleşmesi kesin(vukuu muhakkak) saldırılar için de meşru müdafaa hakkı kullanımı söz konusu olmaktadır. Bu durum değişen şartlar ve devletin sorumluluğu göz önüne alındığında haklı görülebilmektedir. Ancak burada da BM sistemi sorgulanmak durumunda kalmaktadır.

²³² Aydın, a.g.m., s.53.

²³³ Ahmet Hamdi Topal, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, 1.Baskı, Beta Yayınevi İstanbul, 2005, s.106.

²³⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

51. maddeyi geniş yorumlayan ikinci görüş maddenin sadece hakkı tanımlayıcı nitelikte olup meşru müdafaa hakkını sınırlamadığını savunmaktadır²³⁵ Bu noktada devletlerin eğilimi, daha geniş bir meşru müdafaa hakkı tanımlama ve hem meşru müdafaa hakkının hem de maddenin kapsamını genişletmek yönündedir. Özellikle büyük devletlerin bu eğilime sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu geniş yorum özellikle diğer devletlerin tepkisini çekmiş ve kötüye kullanıma neden olacağı belirtilmiştir (örn Osirak Reaktörü). BM öncesi örf adet hukukunu baz alan ve meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması gerektiğini savunan bu görüşe göre, meşru müdafaa hakkı silahlı saldırıdan başka düşmanca eylemler için de söz konusu olabilmektedir.²³⁶

Bu görüşün dayandığı diğer bir varsayım ise silahlı saldırının, planlama, organizasyon, lojistik altyapıyı da kapsadığı ve bu nedenle 51. maddenin öngörücü meşru müdafaa hakkının kullanımına da izin vermesi gerektiğidir, ayrıca izin verilmese bile öngörücü meşru müdafaa hakkının kullanımın dayanağının, BM Antlaşmasının da kabul ettiği örf ve adet hukukunda zaten var olduğudur.²³⁷ Ancak örf adet hukuku baz alınsa ve bu durum devletlerin sorumluluğu bağlamında haklı görülse de unutulmamalıdır ki, evrensel nitelikte bir örgüt olarak BM kurulduktan sonra meşru müdafaa hakkının kullanımı da BM Antlaşması sınırlamalarına tâbidir. Aksi takdirde keyfi hareket, BM Antlaşmasını ve amacını anlamsız kılacaktır.

BM Antlaşması silahlı saldırının yalnız devletlerden gelebileceğini varsaymış terörist örgütlerin bu denli gelişmiş ve büyük ölçekte tahribat yapabilecek donanma ulaşabileceğini öngörememiştir. BM Antlaşması küresel çaptaki teröristler ve bunların modern silahlara ulaşabilme ihtimallerini dikkate almamıştır.²³⁸ Bu noktada terörist örgütlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin artık silahlı saldırı boyutunda olduğunu kabul eden görüşün dayandığı BM'nin ortaya çıktığı dönemin şartlarını yansıttığı ve günümüzün şartlarına uymadığı ve günümüze uyarlanması gerektiği savı haklı görünmektedir.

BM sisteminde kuvvet kullanımına ilişkin katı bir tutumun benimsendiği ve sistemin ileriye dönük gelişmeleri öngöremediği doğru kabul edilebilse bile, BM'nin iki

²³⁵ Keskin, a.g.m. ,s.158.

²³⁶ Topal, a.g.e., s.107.

²³⁷ Martinez, "September 11th, Iraq and the Doctrine of Anticipatory Self Defence", 2003 72 UMKC 123 at 134.; Aktaran. Mahony, a.g.m., s.234.

²³⁸ Saydam, a.g.m., s.75.

yıkıcı savaş deneyiminin ve bir dizi keyfi kuvvet kullanımı örneğinin üzerine şekillendiği, bu acı deneyimlerin bir daha yaşanmaması noktasına odaklandığı unutulmamalıdır. Bu nokta göz önünde tutularak, devletlerin genelde uluslararası hukukun kısıtlamalarından kurtulmak isteme eğilimi dikkate alındığında, bunun istismar edileceğini ve kötü sonuçlar doğuracağını öngörmek pek de yanlış bir yaklaşım olmayacaktır.

Tüm soru işaretlerine rağmen, silahlı saldırının her defasında beklenmesinin saldırgana avantaj sağlayacağını bu nedenle meşru müdafaa hakkının kullanımında önleyici faaliyetlerin de dahil olması zorunluluğunu savunan görüş pek de haksız görünmemektedir.²³⁹ Çünkü devletin öncelikli sorumluluğu halkını korumaktır ve devlet sadece halkına karşı olan bu sorumluluğundan ötürü önleyici faaliyetlerde bulunmak zorunda kalacaktır. Aksi takdirde devlet ve güvenlik zafiyeti ortaya çıkacaktır. Bu da devlet egemenliğini sarsacaktır. Bu noktada hem devlet ve güvenlik zafiyeti ortaya çıkmasını engelleyecek, hem de istismarın önünü kesecek bir formül bulunarak bu sorun çözümlenmelidir.

Diğer yandan önleyici nitelikte meşru müdafaa hakkının kullanımının söz konusu olabilmesi için saldırının başlamış olması ya da çok yakın zamanda başlayacak olması gerekmektedir.²⁴⁰ Bu durum başlangıç aşamasındaki meşru müdafaa hakkı olarak da tanımlanabilmektedir.²⁴¹ Önleyici nitelikte meşru müdafaa hakkının kullanımı ancak geri dönülmez biçimde saldırı başlatması koşuluna bağlıdır. Yani tehdit yakın ve kesindir. Zararı önlemek için önlem alınması zorunludur. Bu duruma örnek olarak ABD'nin Pearl Harbour baskını sonrasında Japonya donanmasına okyanustayken yaptığı saldırı örnek gösterilmektedir.²⁴² Ancak bu hakkın kullanımı sırasında devletlerin pek de kurala uygun davranmadığı ve bu hakkı daha da genişletip kesin değil olası tehditler için de kullanma eğiliminde oldukları birçok örnekle sabittir. Önleyici meşru müdafaa hakkı konusunda asıl sorun da buradadır. Çünkü objektif olarak yorumlanması gereken tehdit subjektif olarak tanımlanıp sezgisel boyuta geçtiği zaman herkes ve her durum tehdit addedilmekte ve sonrasında uluslararası hukuka ve BM amaçlarına aykırı eylemler bu yolla meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

²³⁹ Taşdemir, a.g.m., s.85.

²⁴⁰ Aydın, a.g.m., s.56.

²⁴¹ Dinstein, a.g.e.,s.172

²⁴² Aydın, a.g.m., s.56.

Öngörücü meşru müdafaa hakkını savunmak için artık tehdidin belirsizliği ve terör örgütlerinin ulaştığı kapasite öne sürülse de burada önemli olan antlaşmanın amacı olmaktadır. BM Antlaşmasının temel amacının uluslararası barış ve güvenliği korumak, kuvvet kullanımını uluslararası ilişkilerde bir seçenek olarak çıkarmak ve kuvvet kullanımını merkezileştirmek olduğu göz önüne alındığında, önleyici meşru müdafaa hakkı BM sistemi içinde pek mümkün görünmemektedir. Kaldı ki daha önceki uygulamalar, öngörücü meşru müdafaa hakkının kullanımının suiistimali konusunda güçlü kanıtlar oluşturmuşlardır. Bundan sonra da bu hakkın suiistimalinin söz konusu olmayacağı garanti edilemeyeceği için, geniş yorum bu noktadan sakıncalı görünmektedir.

Bu görüşe göre, kitle imha silahlarının devreye girmesi ve silah teknolojisindeki gelişmeler, ayrıca tehdit hususunda sınırların ortadan kalkması 51. maddenin öngördüğü meşru müdafaa hakkının yetersiz kalmasına ve sorgulanmasına neden olmuştur.²⁴³ Devletler artık sadece devletlerden tehdit algılamamakta devlet vasfına sahip olmayan yapılar tarafından tehdiye maruz kalmaktadır.²⁴⁴ Bu durum, devletin sürekli tetikte ve hazırlıklı olmasını gerektirmektedir. Ancak devletin inisiyatif alması durumunda da hakkın kötüye kullanımı sorunsalı ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu sorun çözülmedikçe bu hakkın kullanımını uluslararası hukukla bağdaştırmak zor olacaktır.

Meşru müdafaa hakkının kötüye kullanımı açısından en güzel örnek, Osirak reaktörünün bombalanması olayıdır. Bu olayda İsrail, henüz faaliyette olmayan ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun denetiminde olan Osirak reaktörünü bombalamış ve önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia etmiştir. Ancak Osirak reaktörünün bombalanması olayında BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia etmesine rağmen bunu kabul etmemiş, reaktörün Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na bağlı bulunduğunu belirtip, İsrail'in fiilini ağır saldırı olarak nitelemiştir.²⁴⁵

Yine de devletler açısından öngörücü meşru müdafaa hakkının bir takım sınırlamaları vardır. Çünkü devletler yapacakları operasyonun meşruiyetini temellendirmek zorundadır. Aksi halde uluslararası hukuk açısından karşılığının olmaması sorunu ortaya çıkacaktır. Bu nedenle devletler bunu daha önce yapılmış bir saldırıya dayandırırılar, ikinci

²⁴³ Aydın, a.g.m., s.55.

²⁴⁴ Aydın, a.g.m., s.55.

²⁴⁵ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/487\(1981\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/487(1981)) (e.t.02.05.2014) .

olarak önleyici meşru müdafaa hakkı kullanımını diğer devletler tarafından bu kullanıma zemin hazırlayacak ve hak doğuracaktır.²⁴⁶ Hiçbir devlet bunun başka bir devletin lehine kullanılmasını istemeyeceğinden, bu konuda ihtiyatlı davranmak zorundadır.

3.2.3. Bush Doktrini ve Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı

İsmi dönemin ABD Başkanı George W. Bush'un adından alan, aynı zamanda Bush Doktrini olarak da bilinen kavram, en net ve somut şekilde 2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde görülmektedir. Aynı zamanda dönemin Başkanı George W. Bush'un, 11 Eylül sonrası konuşmaları da bu konu hakkında önemli ipuçları vermekte ve yönetimin bakış açısını yansıtmaya açısından önem arz etmektedir. Burada da bu kavram dönemin ABD Başkanı George W. Bush'un konuşmaları ve 2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi çerçevesinden incelenmeye çalışılacaktır. 2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi dokuz başlık ve dönemin ABD Başkanı George W. Bush tarafından kaleme alınan giriş bölümünden oluşmaktadır.

Bush Doktrini hakkında söylenebilecek en önemli şey, uluslararası normlar üzerine kurulu bir uluslararası düzende yol açtığı aşınmalardır.²⁴⁷ Özgür dünyanın savunucusu ve uluslararası düzenin koruyuculuğu gibi misyonlarla öne çıkan ABD'nin, "önce ABD" anlayışı ile tek taraflı hareketlerle savunduğu normları bizzat ihlal etmesi, ayrıca bunun uluslararası boyutta çeşitli araçlarla önlenememesi, neo-realist paradigmanın uluslararası kurumların egemen güçlerin çıkarlarını savunduğu şeklindeki savlarını haklı çıkaran bir durum ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁴⁸ Bu açıdan bakıldığında, uluslararası kuruluşlar uluslararası sistemdeki egemen devletlerin çıkarlarını yansıtmaktadır ve yansıtmadığı zaman ilk önce egemen devletler tarafından bir engel olarak görülüp yok sayılmışlardır. Ancak bizzat bu tutumun, kendisi uluslararası boyutta her devlet açısından yaptırım gücüne sahip normların gerekliliğini ortaya koymuştur. Aksi halde sistem diğer sükreleri dikkate almayan, onların egemenlik hakkına riayet etmeyen hegemonik bir yapıya dönüşmektedir. Bu açıdan vurgulanması gereken durum 11 Eylül sonrası ABD'nin sergilediği tek taraflı

²⁴⁶ Aydın, a.g.m., ss.61-62.

²⁴⁷ Bülent Sarper Ağır, "Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 12, (Kış 2006-2007), s.87.

²⁴⁸ Ağır, a.g.m., s.87.

yaklaşımın da uluslararası sistemde süper güçleri de bağlayacak normlara duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmış olmasıdır.

Soğuk Savaş galibi olarak ABD'nin Soğuk Savaş sonrası ilk on yılda izlediği, tek süper güç olmasına rağmen genelde sistemin diğer aktörlerini de dikkate almak ve çıkarların uyumlaştırılması şeklinde devam eden, iyicil hegemonya olarak adlandırılan politikası George W. Bush yönetimi ve 11 Eylül saldırıları ile değişmiş ve ABD üstünlüğüne tehdit oluşturma kapasitesine sahip her şeyin önceden –daha ortaya çıkma aşamasında- bertaraf edilmesine dayalı bir anlayış ortaya çıkmıştır.

George W. Bush yönetimi ve önceki yönetimler arasındaki bu anlayış farkı, Ulusal Güvenlik Strateji belgelerinde de görülmektedir. Örneğin daha önceki belgelerde işbirliğine vurgu yapılırken, 2002 yılında yayınlanan belgede daha tek taraflı ve ABD perspektifli bir görüş vardır. Bush doktrininin temelinde yer alan önleyici savaş doktrini yerine, bir önceki başkan Bill Clinton döneminde caydırıcılık ve önleyici diplomasi kavramları dikkat çekmektedir.²⁴⁹ 2002 yılında yayınlanan belgede ise müttefiklerle işbirliğinden bahsedilse de, bu işbirliğinde de asimetrik bir şekilde ABD ön plandadır. İşbirliğinin genel görünümü ise ABD'nin direktiflerini diğer tarafların uygulaması şeklindedir.

Bush Doktrini kapsamında iki kavram ön plana çıkmıştır. Bu kavramlar “*ön alıcı vuruş (pre-empitive strike)*” ve “*önleyici savaş (preventative war)*” kavramlarıdır. “*Önleyici Savaş Stratejisi*” politikası doğrultusunda ortaya çıkan bu kavramlar, ABD'nin çok taraflı işbirliği yerine tek taraflı inisiyatif olarak ABD çıkarlarını ve güvenliğini koruyacağını göstermektedir.²⁵⁰ Bu duruma örnek olarak ABD'nin ABM (Anti Ballistic Missile: Füze Savar Füze) anlaşmasından tek taraflı olarak çekilmesi, Kyoto Anlaşmasını ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Sözleşmesini onaylamayacağını belirtmesi gösterilebilir.²⁵¹ Ön alıcı vuruş kavramı, düşmandan kaynaklanan yakın ve muhtemel saldırıyı bastırmak ve hafifletmek için kuvvet kullanımını öngörmekte, önleyici savaş ise gelecekte olabilecek bir saldırıyı, saldırganın planladığı ya da başlatacak kapasiteye sahip olduğuna itimat gösterilecek bir neden olmasa bile ortadan kaldırmak için kuvvet

²⁴⁹ Ağır, a.g.m., s.86.

²⁵⁰ Tayyar Arı, **Irak, İran, ABD ve Petrol**, 2.Baskı, Alfa Yayınları, Bursa,2007, s.40.

²⁵¹ Arı, a.g.e., s.269.

kullanımını gerektirmektedir.²⁵² Ön alıcı vuruşun asıl önemi, ABD'nin çıkarlarına tehdit olarak nitelendirdiği devletlere karşı müdahaleye zemin hazırlaması ve ayrıca rejim değişikliği öngörmesidir.²⁵³ Söz konusu devletler, bir daha ABD'ye karşı çıkamayacak şekilde kapasiteleri yok edilecek ve bu bir rejim değişikliği ile desteklenecektir.

Ön alıcı vuruş kavramı tehdidin yakınlığına vurgu yaparken, önleyici savaş tamamen varsayım daha doğrusu şüphe üzerine kuruludur. Yine tek taraflı bir bakış açısını yansıtmaktadır. Şüphe edecek ve tehdidi yok etme misyonu üstlenecek olan ABD'dir. Bu şüphe tek başına düşmanın yok edilmesi için yeterli olabilmektedir. Ayrıca doktrinin süre açısından bir sınırlaması yoktur ve doktrin belli bir bölgeyi ve askeri gücü de tanımlamamıştır.²⁵⁴ Bu durumda herkesin ve her yerin hedef olabileceği sonucu çıkmaktadır.²⁵⁵ Bu tanımlamanın olmamasının, ABD'ye bir esneklik kazandırdığını söylemek mümkündür. Yine söylemlerden anlaşıldığı kadarıyla terör bitene, teröristler yenilene kadar denilerek sürecin ucu açık bırakılması da bu kanaati doğrulayıcı niteliktedir. Ayrıca terörle savaş kavramı, ABD için birçok eyleme meşruiyet aracı olmuştur. Gerçekleştirilen birçok eylemde bu kavram kılıf oluşturma açısından çok iyi kullanılmıştır.

West Point Askeri Akademi'sinde yaptığı konuşmada Başkan George W. Bush, ön alıcı hareketlere hazır olun diyerek hazırlıklı olunmasını istemektedir. Ayrıca savaşın geçmiş savaşlara benzemediğini, bu savaşın hayat tarzlarına karşı bir savaş olduğunu birçok kez belirtmiştir. Bu konuşmada Başkan George W. Bush, ön alıcı hareketleri terörün artık klasik askeri yöntemlerle engellenememesi nedeniyle zorunlu görmektedir. Konuşmada bunu şu şekilde açıklamaktadır *“Modern teknoloji, terörist şebekelerin ABD'ye karşı yıkıcı saldırılar başlatmasına neden olmaktadır. Bu şebekeler, geleneksel askeri araçlar kullanılarak caydırılmazlar. Çünkü savunacakları belli bir toprak parçası ya da halka sahip değiller. Savaşı düşmana götürmeliyiz ve en kötü tehditlerle onlar daha ortaya çıkmadan yüzleşmeliyiz. Bu nedenle ön alıcı hareketlere hazır olun.”*²⁵⁶ Yine

²⁵² Ağır, a.g.m.,s.86.

²⁵³ Arı, a.g.e., s.271.

²⁵⁴ Arı, a.g.e., s268.

²⁵⁵ Beril Dedeoğlu, **Değişen Dünyada Yeni Dengeler**, 1.Baskı, İlgü Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s.86.

²⁵⁶ Ağır, a.g.m., s.85.

“düşmanın ilk saldırmasına izin veremeyiz” diyerek bu tür eylemlerden kaçınılmayacağına sinyalleri vermiştir²⁵⁷

Başkan George W. Bush'un konuşmalarında, genel olarak ABD özgüvenini yansıtan ifadeler de bulmak mümkündür. Bu ifadeler, ABD'nin güçlü ve hala tek süper güç olduğu ve saldırıların bunu etkilemediğini belirtmek amacı taşımaktadır. Başkan George W. Bush, sık sık saldırılarda hedef alınanın ABD üstünlüğü, yaşam tarzı ve temsil ettiği değerler olduğunu-ki bu söylemin uluslararası kamuoyunda destek sağlamak için bir araç olarak kullanıldığı yanlış bir değerlendirme olmasa gerek, yaratılan algıyla bunun özgür dünyanın değerlerine yapılmış bir saldırı olduğu izlenimi verilmeye ve bu yolla destek sağlamaya çalışılmıştır -ancak bunun bir faydası olmayacağını ABD üstünlüğünün sarsılamayacağını vurgulamıştır. Ayrıca saldırganları özgürlük düşmanları olarak nitelmiş, ABD'nin ilkeleri için bir savaşta olduğunu en önemli sorumluluğun ilkeleriyle yaşamak olduğunu belirtmiştir. Bu özgüven yansıtan söylemlere örnek olarak “*Onlar burada gördükleri demokratik olarak seçilmiş hükümetten, halk tarafından seçilmiş liderden nefret ediyorlar. Onlar bizim özürlerimizden nefret ediyorlar: din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, oy verme ve toplantı özgürlüğü*” “*Terörist saldırılar en büyük binalarımızın temelini sarsabilirler fakat Amerika'nın temellerine dokunamazlar. Bu saldırılar çeliği harap edebilirler fakat Amerika'nın çelikten iradesini çökertemezler.*”²⁵⁸ ya da “*Amerika saldırı için hedef alındı çünkü biz dünyada özgürlüğün ve fırsatların en parlak yol göstericisiyiz ve hiç kimse bu ışığın parlamasına engel olamaz.*”²⁵⁹ Amerika daha önce de düşmanlarını dize getirdi şimdi de öyle yapacak”²⁶⁰ gibi ifadeler örnek verilebilir.

Başkan George W. Bush'un konuşmalarına bakıldığında en dikkat çekici söylem “*Ya bizimlesiniz ya da karşımızda*” diyerek dünyayı taraf olmaya zorladığı ve dost ve düşman olarak kutuplaştırdığı söylemidir. 27 Eylül 2001 tarihinde Kongre'de yaptığı konuşmada “*Emrimizdeki tüm kaynakları, diplomasinin tüm araçlarını, her türlü istihbarat aracını, tüm hukuki yaptırımları, her türlü mali etkiyi ve gerekli her silahı kullanarak global terör şebekesini mahvedeceğiz. Teröristlerin mali kaynaklarını kurutacağız, birini diğerine düşüreceğiz, onları bir yerden başka bir yere kaçacakları ve sığınacakları bir yer*

²⁵⁷ <http://www.historyplace.com/speeches/gw-bush-9-11.htm> (e.t.27.04.2014).

²⁵⁸ <http://edition.cnn.com/2001/US/09/11/bush.speech.text/> (e.t.27.04.2014).

²⁵⁹ <http://edition.cnn.com/2001/US/09/11/bush.speech.text/> (e.t.27.04.2014).

²⁶⁰ <http://edition.cnn.com/2001/US/09/11/bush.speech.text/> (e.t.27.04.2014).

*kalmayınca kadar süreceğiz. Teröre destek ve yer sağlayan tüm ulusları takip edeceğiz. Dünyanın neresinde olursa olsun devletlerin bir karar vermesi gerekir: Bizimle misiniz yoksa teröristlerle mi? Bugünden itibaren teröristleri savunmaya devam eden bir devlet, ABD için düşman bir rejim olarak dikkate alınacaktır.”*²⁶¹ diyerek, tüm devletlerden saflarını belirlemelerini istemiştir. Aslında burada pek bir seçim hakkı sunulduğundan bahsedilemez. Zira, kastedilen ABD'nin yanında yer almaktır. Çünkü ABD haklıdır ve tüm dünya bu konuda ABD'ye yardım etmek zorundadır. Aksi takdirde bedeli ödenecektir. Bu noktada her türlü önlemden de kaçınılmayacaktır. Başkan George W. Bush, “gerilimi ve terörü seçen tüm uluslar bedelini ödeyecektir”²⁶² diyerek bunu belirtmiştir. Başkan George W. Bush'un konuşmalarındaki diğer bir dikkat çekici söylem ise Irak, İran ve Kuzey Kore'den oluşan “şer eksenini”(axis of evil) ve serseri devletlerdir. ABD bu devletlere- özellikle teröristlere ve serseri devletler olarak tanımlanan devletlere- özel önem atfetmiş ve belgede de bu devletlerle ilgili ayrı bir bölüm ayrılmıştır.

2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde serseri devletler, kendi halklarına gaddarca davranan, yöneticilerin kişisel çıkarı için kaynaklarını boşa harcayan, uluslararası hukuka saygı göstermeyen, komşularını tehdit eden, taraf oldukları uluslararası anlaşmaları ihlal eden, tehdit olarak kullanmak veya rejimin saldırgan hedeflerine ulaşmak için diğer gelişmiş askeri teknoloji ile birlikte Kitle İmha Silahlarına sahip olmaya çalışan, dünya çapında teröre destek veren, temel insani değerleri reddeden ve ABD ve savunduğu her şeyden nefret eden devletler olarak tanımlanmıştır.²⁶³ Burada dikkat çeken -diğer tüm unsurlar bir yana –ABD'den nefret etmenin, terörist devlet olmanın koşulu olmasıdır. Tamamen sübjektif bir açıdan yapılmış bir değerlendirme olmakla beraber diğer bir husus gelişmiş askeri teknoloji ve Kitle İmha Silahlarına sahip olmaya çalışmanın da terörist devlet olmanın koşullarından sayılmasıdır. Bu noktada hemen iki soru akla gelmektedir. Birincisi gelişmiş askeri teknoloji-Kitle İmha silahları bir yana bırakılırsa-sadece ABD'ye mahsus bir hak mıdır? İkincisi rejimlerin amacı için kullanılacağı iddia edilen bu silahlar, ABD elinde de kendi amaçları için kullanılmamakta mıdır? Bilinmektedir ki Soğuk Savaş

²⁶¹ <http://www.historyplace.com/speeches/gw-bush-9-11.htm> (e.t.27.04.2014).

²⁶² Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008, http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf (e.t. 23.07.2014), p.129.

²⁶³ The National Security Strategy of the USA 2002, <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (et:24.07 2014), p.18.

dönemi boyunca ABD ve SSCB, nükleer silahları rakibe karşı üstünlük aracı olarak görmüş ve Soğuk Savaş döneminin iki süper gücü arasında “yıldız savaşları” olarak bilinen silah yarışı söz konusu olmuştur. Bu yarışın dünyayı getirdiği durum, “Küba Krizi” olarak da bilinen Ekim Füzeleri Krizinde görülmüştür. Dünya son anda bir nükleer felaket yaşamının eşiğinden dönmüştür.

2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde, “serseri devlet” olarak tanımlanan devletlerle ve teröristlerle ilgili büyük endişe taşındığı gözlenmektedir. Terörün değişen niteliğine vurgu yapılmakta, geçmişte düşmanların ABD’ye zarar verebilmek için büyük ordulara ve büyük endüstriyel kapasitelere ihtiyaç duyduğunu günümüzde ise bireylerin karanlık bağlantılarının bir tanktan daha fazla zarar verebileceği vurgulanmıştır.²⁶⁴ Belgede bu devletlerin ve terörün yarattığı tehdit algısının, geçmişte SSCB’nin yarattığı tehdit algısından daha fazla olduğu dile getirilmektedir.²⁶⁵ Bu devletlerle ilgili başka bir endişe de bu devletlerin bu güne kadar sadece dünyanın en güçlü devletlerinde bulunan yıkıcı güce sahip silahları elde etme isteği ve büyük olasılıkla bu kitle imha silahlarının ABD’ye karşı kullanılacak olmasıdır ve bu nedenle bu tür devletlerin tehdit oluşturmadan ve bu silahları ABD ve müttefiklerine karşı kullanmadan önce engellenmesi gerektiği savunulmaktadır.²⁶⁶ ABD ve müttefiklerinin en iyiyi umut ederek savunulamayacağı ABD bunun için sahip olduğu tüm araçları kullanacağı belirtilmiştir.²⁶⁷ Yine temel kapasitelerin savunma dönüşümüne ve ABD’nin savuma sistemlerine entegre edilmesi, silahların yayılmaması ve ABD’ye karşı kullanılmaması için önemli görülmekte ve serseri devletlerin ve teröristlerin bu materyallere, teknolojiye ve uzmanlığa ulaşamamaları önemli görülmektedir ve bu silahların kullanılması durumunda ise etkisinin minimuma indirilmesi de öngörülmektedir.²⁶⁸

Aslında ABD öncelikli bakış açısı 2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinin daha ilk satırlarında görülmektedir. Bu ilk satırlarda ABD özgüvenini yansıtan

²⁶⁴The National Security Strategy of the USA 2002,
<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (et:14.08.2014), p.13.

²⁶⁵The National Security Strategy of the USA 2002,
<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (et:14.08.2014), p.13.

²⁶⁶The National Security Strategy of the USA 2002,
<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (et:14.08.2014), p.13.

²⁶⁷The National Security Strategy of the USA 2002,
<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (et:14.08.2014), p.13.

²⁶⁸The National Security Strategy of the USA 2002,
<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (et:14.08. 2014), p.14.

ve üstünlüğünü vurgulayan ifadeler kullanılmıştır. Belgenin giriş kısmında 20. yüzyılın totalitarizm ve özgürlük arasındaki büyük savaşının, özgürlük taraftarlarının kesin zaferiyle sonlandığı ve ulusal başarı için sürdürülebilir tek bir modelin kaldığı belirtilmiştir: özgürlük, demokrasi ve serbest girişim-ki bu model aynı zamanda ABD ve Batı bloğu modelidir- ayrıca sadece temel insan haklarını korumaya siyasi ve ekonomik özgürlükleri garanti etmeye dair bir taahhüdü paylaşan ulusların gelecekteki refahını garanti altına alabilecekleri belirtilmiştir.²⁶⁹ ABD'nin emsalsiz asker gücü ve muazzam ekonomik ve politik etkisiyle yer aldığı pozisyonu vurgulanmakta ve bu gücün tek taraflı avantajlar sağlamak için kullanılmayacağı bu belgede dile getirilmiş ayrıca teröristlere ve diktatörlere karşı barışın savunulacağı, büyük güçlerle işbirliği yapılacağı, kimsenin barışı tek başına sağlayamayacağı vurgulanmış, ancak daha sonraki ayrıştırıcı söylemlerde bunun böyle olmadığı görülmüştür.

Bush Doktrini siyasi olarak eleştiriye açık olsa da, asıl sorun Bush Doktrininin uluslararası hukukla ve özellikle kuvvet kullanımı konusunda BM Antlaşması'nın hükümleriyle çelişir olmasıdır. Öncelikle belirtilmelidir ki ABD tarafından sergilenen bu yaklaşım BM amaçlarına aykırılık teşkil etmektedir. BM Antlaşması'nın Amaçlar ve İlkeler başlığını taşıyan 1. maddesi itibarıyla, temel amacı uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıdır, yine aynı maddenin 1. fıkrasına göre BM sisteminin amacı barışa karşı tehditlerin önlenmesi, barışın bozulmasına yönelik eylemleri engellemek için tedbirler almak ve barışın bozulmasına neden olacak uyuşmazlıkların çözümünün barışçı yollarla, adalet çerçevesinde ve uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirmek olarak belirlenmiştir.²⁷⁰ ABD'nin geliştirdiği yaklaşımda ise barışçı yollar seçeneğinin dışlanmış olması sebebiyle BM amaçlarıyla bağdaşır nitelikte değildir.

Diğer taraftan kuvvet kullanma konusu ele alındığında bilindiği üzere BM sisteminde haksız kuvvet kullanımı ve dahi kuvvet kullanımı tehdidi yasaktır. Bu husus BM Antlaşması madde 2/4 ile düzenlenmiştir. ABD ise kuvvet kullanacağını Bush Doktrini ile ilan etmiş olduğundan bu yaklaşımı ile zaten kuvvet kullanmama ilkesini ihlal etmektedir. Ayrıca ABD bu yaklaşımıyla BM Antlaşması'nın 2. maddesinin üçüncü bendinde belirtilen uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü ilkesine de aykırı davranmış

²⁶⁹ The National Security Strategy of the USA 2002,

<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (et:18.08.2014), p.13.

²⁷⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

olmaktadır. Yine uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü ilkesi çerçevesinden bakılacak olursa ABD bu tavrıyla BM Antlaşması'nın Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi başlıklı 6. Bölümünde yer alan düzenlemeleri de ihlal etmiş olmaktadır. Bu bölüm çerçevesinde BM Antlaşmasının 33. maddesine de aykırı bir tutum içerisinde bulunmaktadır. Çünkü ABD bu maddede öngörülen çözümlerin hepsini devre dışı bırakarak doğrudan kuvvet kullanımı seçeneğine başvurmayı tercih etmektedir. BM Antlaşmasının 33. maddesi devletlerin sorunlarını ilk olarak görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile bölgesel kuruluş ya da anlaşmalar çerçevesinde veya kendi seçecekleri başka yollarla çözmelerini öngörmektedir.²⁷¹ Ancak burada kendi seçecekleri başka yollardan kastın kuvvet kullanımı olmadığı aşikârdır.

Ayrıca ABD yine BM Antlaşması'nın Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi isimli 7. Bölümünde yer alan düzenlemelerine aykırı tutum sergilemektedir. BM Antlaşması'nın 41. ve 42. maddelerinde uluslararası barış ve güvenliği tehdit edilmesine ve bunlara karşı alınacak kuvvet kullanımı içermeyen tedbirleri almaya ayrıca kuvvet kullanımına karar vermeye yetkili olan Güvenlik Konseyi'dir.²⁷² ABD kuvvet kullanımı konusunda BM'yi de devre dışı bıraktığından bu maddeleri de ihlal etmiş olmaktadır. Nitekim BM sistemi kendi içerisinde bile önce kuvvet kullanımı içermeyen önlemlerle sorunu çözmeye çalışıp kuvvet kullanımını ikinci plana atarken ABD'nin bu tavrının uluslararası hukuk açısından büyük sorunlar yaratacağını söylemek herhalde yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Diğer taraftan BM Antlaşmasının 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkı silahlı saldırı şartına bağlı olarak tanınmıştır ve öngörücü meşru müdafaa hakkı ise vukuu muhakkak durumlarda kabul edilmektedir. Burada ayrıca tehdidin çok yakın ve önlenemez olması gerekmektedir. BM sistemi ayrıca bu hakkı geçici olarak tanımıştır. Güvenlik Konseyi'nin devreye girmesiyle bu hak ilgili devlet açısından sona ermektedir. BM meşru müdafaa hakkı konusunda sert ve kısıtlayıcı bir tutum belirlemişken, ABD'nin yaklaşımında ise tüm bunlar aşılarak potansiyel tehdide karşı da kuvvet kullanılacağı belirtilmiştir. ABD geliştirdiği askeri doktrinde, "oluşma ihtimali mevcut" tehdidi dahi

²⁷¹ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

²⁷² <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

bertaraf etme hakkını kendinde gördüğünü iddia etmiştir.²⁷³ Bu yaklaşımın temelinde, eski stratejilerin yeni tehditlere karşı işe yaramadığı, yeni tehditlerin yeni düşünme gerektirdiği düşüncesi yer almaktadır.²⁷⁴ Bu durum 2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde “*ABD gelişen tehditlere karşı oluşmadan harekete geçecektir*” veya “*Düşmanın önce saldırmasını bekleyemeyiz*” gibi ifadelerle yer almıştır.²⁷⁵

Tüm bunların yanında hukuki olarak bir sakınca da ABD’nin bu yaklaşımının diğer devletler tarafından da benimsenmesidir. Bu tavır diğer devletler tarafından kabul görüp uygulandığında ortaya daha serbest kuvvet kullanımı sağlayan bir durum ortaya çıkabilecektir. Sonuçta ABD’nin bu yaklaşımı diğer devletlere de bu imkanı tanıyan bir teamül oluşturabilecektir.²⁷⁶ Açıktır ki böyle bir durum da en başta BM sisteminin amaçladığı sorunların barışçı yollardan çözülmesi açısından büyük sorunlar yaratacaktır.

3.3.UAD VE BM KARARLARINDA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

BM sisteminin genel olarak meşru müdafaa hakkının kullanımı konusundaki yaklaşımı bellidir. BM, hakkı sınırlamış ve silahlı saldırı şartı aramıştır. BM’ nin genel olarak kuvvet kullanma karışıklığını meşru müdafaa hakkının kullanımında da görmek mümkündür. BM kuvvet kullanımı konusundaki katı yaklaşımını, meşru müdafaa hakkının kullanımı konusunda da göstermiş ve silahlı saldırı şartı ile bu durumu kısıtlamıştır. UAD açısından bakıldığında ise UAD’nın verdiği iki karar, UAD’nın bu konudaki tavrının anlaşılması açısından önem taşımaktadır Bunlar Korfu Boğazı davası ve Nikaragua davasıdır. Bunun yanı sıra Caroline Olayı ve Osirak Reaktörünün Bombalanması da önleyici meşru müdafaa hakkı açısından önem taşımaktadır. Divan Korfu Boğazı Davası’nda ilk geçişinde ateş açılan İngiltere gemilerinin geçiş hakkını kullanabilmek için güç gösterisi olarak savaş gemisi göndermesini önlem olarak görmüş, bunun sadece ateş açılmasını önleyecek derecede bir kuvvet olduğunu varsayıp orantılılık ilkesine uygun

²⁷³ Hüseyin Özer, 11 Eylül Sonrası ABD Müdahaleciliği ve BM sistemi Temelinde Uluslararası Hukuk, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010, s.56.

²⁷⁴ Aylin Şeker Görener, “The Doctrin Pre-emption and the War in Iraq Under International Law”, **Perception**, Summer 2004, p.37.

²⁷⁵ The National Security Strategy of the USA 2002, <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (et:24.07 2014).

²⁷⁶ Jonathan I Charney, “Use of Force Against Terrorism and International Law”, **The American Journal of International Law**, Vol.95, No.4, p.835.

bulmuş önleyici meşru müdafaa olarak görmemiştir. Nikaragua davasında ise BM Antlaşmasının yaklaşımını benimsemiştir.

3.3.1. Caroline Olayı

Caroline olayı, meşru müdafaa hakkının şartlarının oluşması bakımından önemli bir olaydır. Ayrıca önleyici meşru müdafaa hakkı uluslararası hukuk literatürüne Caroline Olayı ile girmiştir. Caroline olayı, önleyici meşru müdafaa hakkının içeriğine dair uluslararası boyutta getirilen ilk resmi yorumdur.²⁷⁷ 1837 yılında İngiliz egemenliğine karşı ayaklanan Kanada'nın, bağımsızlık savaşı sırasında silah yardımını ABD bandıralı Caroline isimli gemiden sağlamaları üzerine İngilizler gemiyi ele geçirmiş, tahrip ederek Nikaragua Şelale'sinden aşağı atmıştır.²⁷⁸ İngiltere bunu meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır.

ABD Dışişleri Bakanı Webster'in İngiltere'ye verdiği yazılı cevap ise meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gereken şartları oluşturmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Webster yazılı cevabında, olayın meşru müdafaa hakkını doğurabilmesi için ortaya çıkan tehdidin; meşru müdafaayı gerekli kılması, ani, karşı konulamaz başka yollarla giderilemez olması ve sorunu müzakere etmek için zaman bırakmaması gerektiğini dile getirmiştir.²⁷⁹ Webster cevabında şöyle demektedir:

*“Caroline'in batırılmasının hukuka uygun olabilmesi için meşru müdafaanın bir zaruret arz ettiğini, ani ve topyekûn bir kararı zorunlu kıldığını, başka seçenek bırakmadığını, ve meseleyi enine boyuna tartmak için zaman kalmamış olduğunu Majestelerinin Hükümetinin kanıtlaması gerekir... Meşru müdafaa hakkı çerçevesinde gerçekleştirilen bir eylem, tehlike arz eden durumla orantılı olmalı ve bu sınırlar içinde kalmalıdır.”*²⁸⁰

Webster'in bu tanımlaması, daha sonra meşru müdafaa hakkının koşullarını oluşturarak uluslararası hukuk literatürüne girmiştir.

²⁷⁷ Louis-Philippe Rouillard, “The Caroline Case : Anticipatory Self-Defence in Contemporary International Law”, **Miskolc Journal of International Law**, Vol.1, No.2, 2004, <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdrint/2004rouillard1.htm> (e.t.24.06.2014).

²⁷⁸ Aydın, a.g.m., s.56.

²⁷⁹ Kedikli, a.g.e., s.30.

²⁸⁰ D. J. Harris, Cases and Materials on Internaional Law, London Sweet&Maxwell,1983, Aktaran.Aral, age, s.25.

3.3.2.Korfu Boğazı Kararı

Mayıs 1946'da, Korfu Boğazı'nda İngiliz mayın gemilerine Arnavutluk sahilllerinden ateş açılmış ve İngilizler Ekim ayında geçiş hakkını kullanmak amacıyla Korfu Boğazı'na dört tane savaş gemisi göndermişlerdir.²⁸¹ Gemiler önleyici bir şekilde sahildeki bataryaları vurmamış, fakat sahilden ateş açılması tehlikesine karşı hazırlıklı bulunmuşlardır.²⁸² Bu noktadan sonra olay Güvenlik Konseyi'nin tarafların UAD'a başvurmasını isteyen kararıyla UAD tarafından ele alınmış ve incelenmiştir.

UAD Korfu Boğazı Davası ile ilgili aldığı kararda İngiliz gemilerinin Arnavutluk sularında mayınladığını, Arnavutluk'un mayınları kendisinin yerleştirmedeği iddialarına karşılık ise mayınların başka bir devletin yardımıyla veya Arnavutluk'un zımnî kabulüyle yerleştirilmiş olabileceğini belirtmiştir.²⁸³ UAD kararda meydana gelen patlamalardan ve kayıplardan Arnavutluk'un uluslararası hukuk açısından sorumlu olduğunu belirtmiştir.²⁸⁴ UAD taraflar arasında imzalanan antlaşmanın Arnavutluk'a tazminat yükleyip yüklememesinin UAD'ın tazminata hükmetme ve Arnavutluk'tan bu konudaki bilgi isteme hakkına hâlel getirmeyeceğini belirtmiştir. UAD, Korfu Boğazı Davası'nda ilk geçişinde ateş açılan İngiltere'nin geçiş hakkını kullanabilmek için savaş gemisi göndermesini önlem olarak görmüş, bunun sadece ateş açılmasını önleyecek derecede bir kuvvet olduğunu varsayıp orantılılık ilkesine uygun bulmuş önleyici meşru müdafaa olarak görmemiştir.²⁸⁵

3.3.3.Osirak Reaktörü Bombalanması Kararı

7 Haziran 1981'de İsrail, nükleer silah geliştireceği şüphesiyle Irak'ın Bağdat'taki Osirak nükleer reaktörüne saldırı gerçekleştirmiş ve reaktörü bombalamış, bu durum karşısında Irak ise BM Güvenlik Konseyi'nin acilen toplanmasını istemiştir.²⁸⁶ Ayrıca Irak 1968 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Sözleşme'ye taraf

²⁸¹ Taşdemir, a.g.tz., s.252.

²⁸² Taşdemir, a.g.tz., s.252.

²⁸³ Kararın orijinal metni için bkz: <http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1645.pdf> (e.t.02.05.2014).

²⁸⁴ Kararın orijinal metni için bkz: <http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1663.pdf> (e.t.02.05.2014).

²⁸⁵ Fatma Taşdemir, a.g.m., s.84.

²⁸⁶ Taşdemir, a.g.m., s.85.

olduğunu, Osirak Reaktörünün Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na bağlı bulunduğunu ve bu kurumun denetimine tâbi olduğunu belirtmiştir.²⁸⁷

Irak'ın bu noktadaki savunması, reaktörün uluslararası bir kurum tarafından denetlenirken İsrail'in eyleminin hukuka aykırı olduğu yönüne olmuştur. İsrail ise buna karşılık önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığını yönünde bir savunma geliştirmiştir. İsrail'e göre bu reaktör ileride kendisine karşı kullanılacak nükleer bombalar üretmek için inşa edilmektedir ve Irak'ın yerleşim merkezlerine karşı kullanılacak nükleer bombalar yapması meşru müdafaayı gerektirmiştir.²⁸⁸ Bu noktada belirtmekte fayda vardır, bu tarihte reaktör faaliyette değildir. Ayrıca bu savunmanın diğer devletler tarafından rağbet görmediğini de belirtmek gerekir.

BM Güvenlik Konseyi ise aldığı 487 sayılı kararda Güvenlik Konseyi'nin Irak'ın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Sözleşme'ye taraf olduğunu ve İsrail'in taraf olmadığını farkında olduğunu, ayrıca Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun denetimlerinde güvenlikte gereken koşulların sağlandığını belirtmiştir.²⁸⁹ Kararda eylem uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak nitelenmiştir. İsrail'in gelecekte bu tür saldırılardan kaçınması istenmiştir. Karardan da anlaşılacağı üzere BM Güvenlik Konseyi olayı önleyici meşru müdafaa hakkı olarak tanımamış hatta BM Antlaşması madde 2/4'ün ihlali saymıştır.²⁹⁰

3.3.4. Nikaragua Davası Kararı

Nikaragua'da 1979 yılında meydana gelen yönetim değişikliği ile Somoza rejimi yıkılmış, yerine Sandinista devrimcileri tarafından bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Somoza rejimini yıkarak yönetimi ele alan Sandinista devrimcileri, SSCB ve Küba ile yakın ilişkiler kurmuş, ikinci bir Küba istemeyen ABD ise bu durumdan rahatsız olmuştur.²⁹¹ Bu sebeple ABD Sandinista yönetimine karşı muhalifleri desteklemiş, onlara

²⁸⁷ Taşdemir, a.g.m., s.85.

²⁸⁸ Bozkurt, a.g.e., s.57.

²⁸⁹ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/487\(1981\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/487(1981)), (e.t.02.05.2014).

²⁹⁰ Özhan Hancılar, Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.122; Orijinal metin için Bkz.

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/487\(1981\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/487(1981)) (e.t.02.05.2014) .

²⁹¹ SEYYEDİ Jalaladdin 'Önleyici Savaş'ın Uluslararası Hukukta Yeri(ABD'nin Sunduğu Doktrinin Değerlendirilmesi),TC Ankara Üniversitesi, SBE,Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s.49.

yardıma ulaştırmıştır. Nikaragua, ABD'nin Sandinista yönetimine karşı haksız bir şekilde kuvvet kullandığı ve yönetime muhaliflere destek olmak suretiyle devletin iç işlerine karıştığı iddiasıyla UAD'a başvurmuştur.²⁹² Nikaragua UAD nezdinde ABD'den şu taleplerde bulunmuştur.²⁹³

- 1) ABD, Nikaragua'ya karşı uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini ihlal etmiş ve uluslararası hukuku çiğnemiştir;
- 2) ABD, Nikaragua'ya karşı kuvvet kullanımına derhal son vermelidir. Nikaragua'nın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı askeri veya yarı askeri faaliyetlerini derhal sona erdirmelidir;
- 3) Bu ihlalleri nedeniyle ABD, Nikaragua'ya tazminat ödemelidir.

UAD, ABD'nin karşıt güçleri destekleyerek müdahale etmeme ilkesini ve bazı durumlarda kuvvet kullanma yasağını çiğnediğine hükmetmiştir.²⁹⁴ UAD ABD'nin Nikaragua'nın zararını karşılamasını gerektiğinin belirtmiştir.²⁹⁵ UAD, Nikaragua davası kararında meşru müdafaa hakkının kullanımını dar yorumlamıştır.²⁹⁶ Nikaragua davası kararında çoğunluk meşru müdafaa hakkının oluşması için silahlı saldırının gerekliliğini savunmuştur.²⁹⁷ Bu noktada UAD, önleyici meşru müdafaa hakkını mümkün görmemektedir. Ayrıca kolektif meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için bu hakkın ciddi bir saldırıya uğramış devletler tarafından gündeme getirilebileceğine karar vermiş, aynı zamanda meşru müdafaa hakkının doğabilmesi için toplu savaşın gerekmediği sınır bölgesi ile sınırlı olarak gerçekleştirilen daha ufak çaplı silahlı saldırıların da bu hakkı ortaya çıkarabileceğine hükmetmiştir.²⁹⁸

²⁹² Mustafa Songür, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Savunma Hakkı Temelinde Güç Kullanımı ve 11 Eylül Saldırıları, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara, 2007, s.26.

²⁹³ Kararın orijinal metni için bkz: <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (e.t.02.05.2014).

²⁹⁴ James A Green., "The International Court of Justice and Self-Defense in International Law", **Studies in International Law**, Vol. 25, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009, s.13.

²⁹⁵ Kararın orijinal metni için bakınız: <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (e.t.02.05.2014).

²⁹⁶ Aydın, a.g.m., s.53.

²⁹⁷ Green, a.g.e., s.26.

²⁹⁸ Aydın, a.g.m., s.54.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN MEŞRU MÜDAFAA HAKKI ve AFGANİSTAN’A MÜDAHALESİ

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak 11 Eylül 2001 tarihinde ABD ülkesinde meydana gelen saldırılar ele alınacak, daha sonra bu saldırıların ABD üzerindeki etkisi ve uluslararası toplumun saldırılara verdiği tepki incelenecektir. Konuya ilişkin daha sonra ABD’nin 11 Eylül 2001 tarihli saldırıları gerekçe göstererek 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan’a yaptığı müdahalenin meşru müdafaa hakkı kapsamına girip girmeyeceği değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. ABD’NDE 11 EYLÜL SALDIRILARI

11 Eylül 2001 tarihinde dört ABD yolcu uçağı kaçırılmış ve ABD’nin ülkesinde değişik hedefler vurulmuştur. ABD saatiyle 08:46:30 da Boston Los Angeles seferini yaparken kaçırılan Boeing-767 model American Airlines yolcu uçağı Dünya Ticaret Merkezi kuzey kulesi 94-98’inci katları arasına kuzeyden ve saat 09:02:59 da Boeing-737 model diğer uçak Dünya Ticaret Merkezi güney kulesi 77-85’inci katları arasına güneyden çarpmıştır.²⁹⁹ Bir diğer uçaksa Pentagon yakınlarına düşmüştür. Saldırılar sonucunda Dünya Ticaret Merkezi’nin kuleleri yıkılmıştır. Meydana gelen saldırılarda yaklaşık üç bin insan hayatını kaybetmiştir. Diğer yandan Gizli Servis, 11 Eylül 2001 tarihinde saat 09:00’da bir sonraki hedefin başkanın uçağı Air Force One olduğunu belirten bir mesaj almıştır.³⁰⁰ Mesajın Beyaz Saray’ın gınaşırı değiştirilen gizli kodlarıyla gönderilmiş olması ise eylemi gerçekleştirenlerin bahsi geçen gizli kodlara ve bu kodların sinyallerine ulaşabildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.³⁰¹ Yine gelen tehdit mesajlarından birinde başkanlık uçağı Air Force One’in kod adı olan “Melek” isminin kullanılması da içeriden bilgi alındığı yönündeki şüpheleri artırmıştır.³⁰²

²⁹⁹ “Tüm Kuralların Değiştiği Gün”, **Habertürk**, 11.09.2011,

<http://www.haberturk.com/dunya/haber/668283-tum-kuralların-degistigi-gun> (e.t.01.05.2014).

³⁰⁰ İrfan Polat, 11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006 s.36.

³⁰¹ Polat, a.g.tz., s.36.

³⁰² Demirel, a.g.e., s.20.

ABD İstihbarat Çalışanları Derneği Başkanı saldırılarla ilgili “*Eyleme girişenler uçağı kendileri uçurdular; hiçbir uçağın esas pilotu, beynine dayanmış namlu bile olsa aracını Ticaret merkezine yönlendiremez*” derken uzmanlarsa “*Bu operasyonun uzun zamandır, büyük dikkatle planlanmış bir harekât*” olduğunu belirtmişlerdir.³⁰³ Yine uzmanlar bu şekilde eş zamanlı, ani bir operasyonun beklenmediğini vurgulamışlardır.³⁰⁴ Immanuel Wallerstein, saldırıları dramatik ve şok edici olarak nitelemiş, Brzezinski ise 11 Eylül saldırılarının bir eylemin bir süper gücün işleyişini nasıl aksatabileceğini göstermesi açısından önemli olduğunu belirtmiş ve bu saldırıların yarattığı şok olmasaydı Irak’a gerçekleştirilen müdahalenin yapılmasının zor olacağını ifade etmiştir.³⁰⁵

Saldırlardan sonra ABD savaş hali ilan etmiş, işyerleri ve okullar tatil edilmiş, hükümet kuruluşları boşaltılmış, ABD’de tüm uçuşlar iptal edilmiştir.³⁰⁶ Federal Havacılık Dairesi tarafından tüm uçuşlar yasaklanmış ve havadaki uçaklara iniş emri verilmiştir.³⁰⁷ Pentagon’dan yapılan açıklamada ise hava sahasına giren uçakların vurulacağı bildirilmiştir.³⁰⁸ Doğu sahillerinin korunması amacıyla beş savaş gemisi ve iki uçak gemisi merkezden ayrılmış, limandaki gemi sayısı azaltılmış ve iki savaş gemisi, New York ve farklı yerlere doğru hareket etmiş, diğer donanmaya ise uçakları düşürme konusunda yetki verilmiştir.³⁰⁹

Daha sonraki süreçte esasen CIA Başkanı George J. Tenet’in El-Kaide’nin saldırı hazırlığında olduğuna dair raporlar aldığı ve ABD’ye yönelik bir saldırı beklediği çeşitli kaynaklarda ifade edilmiştir. Örneğin Bin Ladin taraftarlarının dinlemeye takılan telefon görüşmelerinde “sıfırncı saat yarın” gibi ifadeler tespit edilmiştir ve yine El-Kaide’nin saldırı gerçekleştireceğine dair raporlar alınmıştır.³¹⁰ Bu verilerden yola çıkarak ABD’nin kendisine yönelik bir saldırı beklediği ancak bu büyüklükte bir saldırı olabileceğini tahmin etmediği söylenilebilir. ABD’ye yönelik bir saldırının ABD’nin dış temsilciliklerine

³⁰³ Bozkurt, a.g.e., s.183.

³⁰⁴ Bozkurt, a.g.e., s.193.

³⁰⁵ Immanuel Wallerstein, **Amerikan Gücünün Gerileyişi, Kaotik Bir Dünyada ABD**,Çev.Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul,2003,s.9-Zbigbniew Brzezinski,**Tercih, Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**,Çev. Cem Küçük, İnkılap Kitabevi,İstanbul,2003 s.67,Aktaran Maide Yılmaz, 11 Eylül Saldırıları Sonrası Amerika Birleşik Devletleri 'nin Afganistan ve Irak Müdahaleleri ve Uluslararası Hukuk, T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2009,s.39.

³⁰⁶ Bozkurt, a.g.e., s.193.

³⁰⁷ Abdybaeva, a.g.tz., s:24.

³⁰⁸ Bozkurt, a.g.e., s.193.

³⁰⁹ Abdybaeva, a.g.tz., s:26.

³¹⁰ Bob Woodward, **Bush Savaşı**, Çev: Şefika Kamcez, 1. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2005, s.4.

yapılacağı şeklinde bir beklenti oluşmuştur.³¹¹ Aslında saldırılardan altı ay önce Başkan G. W. Bush'a, El- Kaide tarafından ABD uçaklarının kullanılacağı terörist eylemler gerçekleştirileceği konusunda CIA tarafından bir rapor sunulmuş, Vladimir Putin, Rusya Federasyonu İstihbarat Birimine; havaalanlarına, hükümet binaları gibi ABD açısından önemli nitelikte bazı binalara uçaklarla gerçekleştirilecek saldırılarla ilgili olarak ABD yönetimini ivedilikle uarması için emir verdiğini doğrulamıştır.³¹² Yine çeşitli istihbarat örgütlerinden uçaklarla simgesel nitelikteki binalara saldırılacağı bilgisi geldiği ve hatta İsrail'in bu binaları Beyaz Saray, Pentagon ve Ticaret Merkezi diye tarif ettiği de iddia edilmektedir.³¹³ Bunun yanı sıra 11 Eylül saldırıları ile ilgili farklı iddialar da gündeme gelmiştir. Bu iddiaların temeli 11 Eylül saldırılarının, Orta Asya coğrafyasında askeri olarak da varlık gösterebileceği bir müdahalede meşruiyet aracı olarak kullanılmak amacıyla ABD'nin desteğiyle gerçekleştirildiğidir.³¹⁴ Örneğin muhaliflerden La Rouché saldırılardan bir buçuk ay önce ABD siteminin tıklandığını, halkın çoğunluğunun ekonomik durumunun kötü olduğunu, dünya savaşlarının da böyle zamanlarda çıkarıldığını belirtmiş ve bu defaki savaşın adının Batı ile İslamın savaşı olacağını belirtmiştir.³¹⁵

Diğer taraftan 11 Eylül saldırılarında hedef olan yapılar son derece stratejik öneme sahiptir. Saldırıların bu kadar büyük etki yaratmasında bu durum önemli olmuştur. Dünya Ticaret Merkezi ABD'nin ekonomik üstünlüğünün göstergelerinden biridir. Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırı yapılarak ABD'nin ekonomik üstünlüğü hedef alınmıştır. Pentagon ise ABD'nin askeri üstünlüğünün simgesidir. Pentagon'a saldırı ABD'nin askeri üstünlüğüne karşı çıkışın ifadesidir. Bu nedenle de saldırılar sonrası ABD'nin tepkisi de o ölçüde sert olmuştur.

11 Eylül 2001 tarihi özelde ABD olmak üzere dünyadaki terörizm ve güvenlik algılamalarında çok büyük değişikliklere neden olmuştur. Çünkü 11 Eylül saldırıları süper güç olan aynı zamanda çok ciddi istihbarat sistemine sahip ABD'nin de güvende olmadığını göstermiştir. Ayrıca bu saldırılar ABD'nin askeri anlamda mağlup edildiğine kesin olarak kanıt niteliğinde olmamakla beraber, bahsi geçen saldırılar ABD'nin

³¹¹ Enver Bozkurt, a.g.e., s 193.

³¹² Polat, a.g.tz., s.38.

³¹³ Polat, a.g.tz., s.39.

³¹⁴ Polat, a.g.tz., s.40.

³¹⁵ Polat, a.g.tz., s.39.

yenilmezlik imajını da zedelemiştir.³¹⁶ Yine 11 Eylül saldırıları artık hiçbir devlet ülkesinin ulaşılmaz olmadığına anlaşılmasını sağlamıştır. 11 Eylül saldırıları güvenliğe yönelik tehditlerin artık sadece düzenli ordulardan gelmeyeceğini ve istihbaratın öneminin yeni dönemde daha da artacağını göstermesi açısından da önemlidir.³¹⁷ Bu durum ise devletler açısından ciddi bir güvenlik endişesinin yaşanmasına neden olmuştur.

11 Eylül saldırılarıyla ABD Pearl Harbour'dan sonra ilk kez kendi ülkesinde saldırıya uğramıştır. Andrew Cottey gibi bazı yazarlar ise 11 Eylül saldırılarını 1683 yılındaki Viyana kuşatmasından sonra İslam dünyasından Batı dünyasına karşı gerçekleştirilen ilk doğrudan şiddet hareketi olarak nitelendirmektedirler.³¹⁸ Pearl Harbour'dan 11 Eylül 2001 tarihine kadar ABD'ye yönelik saldırılar hep Afrika'daki elçilikler ve uçak gemileri gibi ABD topraklarından uzak hedefler seçilerek gerçekleştirilmiştir.³¹⁹ Bu nedenle 11 Eylül ABD için yeni Pearl Harbour olmuş ve bu etkiyi yaratmıştır. Bu etkiyle beraber "Asla unutmayacağız" (We shall never forget) sloganı uzun süre mağazalarda asılı kalmıştır ve saldırılar nedeniyle ABD itibarıyla bir intikam alma durumu da meydana gelmiştir.³²⁰ Bu etkiyi Başkan G. W. Bush'un konuşmalarında da net olarak saptamak mümkündür. Aslında tek başına İncil'den "*Bizimle olmayan bize karşıdır ve bizimle birlikte devşirmeyen dağıtılır*" vurgusu bile saldırının meydana getirdiği travmayı anlamak açısından yeterlidir.³²¹ Ayrıca Başkan George W. Bush'un saldırı sonrası yaşadıklarını anlattığı şu sözler de yaşanan travmayı açıklamaktadır: "*Florida'da bir çocuk programına konuştum. İlk haberi aldığımda şoke oldum. Ama kimseye belli etmemeye çalıştım. Beyaz Saray Şefi Andy Card, ikinci bir uçağın Dünya Ticaret Merkezi'ni vurduğunu söyleyince, konuşabileceğim kimse yoktu. Küçük çocuklarla birlikte bir sınıfın köşesinde oturuyordum. Ve birden aklıma geldi. Başkomutan bendim ve ülkeye tam şimdi saldırı düzenlendi.*"³²²

³¹⁶ Yılmaz, a.g.tz., s.37

³¹⁷ Hüseyin Özer, a.g.tz., s.124.

³¹⁸ Andrew Cottey, "11 Eylül 2001: Dünya Siyasetinde Yeni Bir Dönem mi?", Editör: Bülent Aras-Gökhan Bacık, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, 1. Baskı, Etkileşim yayınları, İstanbul, 2006, s.50.

³¹⁹ Sankaran Krishna, "Ne Olduğu belirsiz Emperyalizm: Dubya, Afganistan ve Amerikan Yüzyılı", Editör: Bülent Aras- Gökhan Bacık, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, 1. Baskı, Etkileşim yayınları, İstanbul, 2006, s.188.

³²⁰ Baskın Oran, Dönemin Bilançosu, **Türk Dış Politikası Olgular Belgeler Yorumlar Cilt 3: 2001-20012**, Ed.baskın Oran, 1. Baskı, İletişim Yayınları İstanbul, 2013, ss.13-149, s.20.

³²¹ "Tüm Kuralların Değiştiği Gün", a.g.m.

³²² Emin Demirel, **Taliban Ladin El Kaide ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan**, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.138.

11 Eylül saldırıları ABD yönetici kadrosunda ve kamuoyunda büyük bir travma yaratmıştır. Bunun göstergesi de sert söylemler ve uzlaşmaz bir tavır sergilenmesidir. Çünkü bir süper güç olarak saldırıya uğramak ciddi bir sorgulamaya neden olmuştur. 11 Eylül saldırıları aynı zamanda “terörle savaş” konsepti altında ABD’nin ulusal çıkarlarını takibini aklayan bir araç olmuş ve aynı zamanda geçmişteki Sovyet tehdidinin yerini almıştır.³²³ Bu sürecin ABD üzerindeki etkilerini anlamak için yönetimden gelen söylemler ve ABD’de meydana gelen bir takım gelişmelere bakmak gerekmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki 11 Eylül’ün ilk şoku atlatıldıktan sonra ABD yönetiminden çok sert açıklamalar gelmiştir. Başkan George W. Bush olmak üzere üst düzey yetkililer savaş çağrısı niteliğindeki sözler sarf etmişlerdir. Örneğin Başkan George W. Bush konuşmalarında “*Dün ülkemize yapılan saldırılar bir bir terör eyleminden öte bir şeydi bir savaş hareketiydi*”³²⁴, “*Üçüncü Dünya Savaşı bile çıkabilir fakat kazanan biz olacağız*”³²⁵ “*Savaşta, teröristler tarafından Amerika’ya karşı açılmış bir savaş var ve buna cevap vereceğiz. Bunları kimlerin yaptığını bulacağız ve onları saklandıkları delikten çıkartarak adalete teslim edeceğiz*”³²⁶ gibi ifadelerle yer verirken Dışişleri Bakanı Colin Powell “*Amerikan halkı, bir savaşın söz konusu olduğunu gayet iyi anlamış durumdadır, buna vereceğimiz karşılık, bir savaşa vereceğimiz karşılık gibi olmalıdır*” demiştir.³²⁷

ABD’de meydana gelen gelişmelere bakıldığında ise 2001 yılında çıkarılan PATRIOT (Terörü Engellemek İçin Gerekli Şartlar Kanunu) yasası-ki bu yasa Kongrede 357 – 66 gibi bir çoğunlukla kabul edilmiştir³²⁸ - , İç Güvenlik Bakanlığının kurulması, 2004 yılında çıkarılan İstihbarat Reformu ve Terörizmin Engellenmesi Kanunu gibi önlemler saldırıların yarattığı şoku anlamada yeterli olacaktır. Ayrıca ABD bu süreçte ülkeye girişlerde sıkı önlemler almış yabancılar, parmak izi, iris taraması, dijital fotoğraf gibi teknolojiler kullanılarak kimlik kontrolünden geçirilmiştir.³²⁹ Yine ABD Ulaşım

³²³ Nicholas J. Wheeler, “The Bush Doctrine: Dangers of American Exceptionalism In a Revolutionary Age”, *Asian Perspective*, Vol.24, No.4, 2003, p.185.

³²⁴ George W. Bush, **Karar Anları**, Çev:Enver Gürsel, 1. Baskı, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2014, s.156

³²⁵ Demirel,a.g.e., s.161

³²⁶ Serdar Örnek, “11 Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu”, **Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2012/1, s.114

³²⁷ <http://bianet.org/bianet/siyaset/4577-powell-amerikan-halki-savasi-anladi> (e.t.12.02.2015).

³²⁸ Jim O’Brien, “The Contested Meaning of 9/11”, **Radical History Review**, Issue 111, Fall 2011, p.10.

³²⁹ “ABD Gözünden Tanyacak”, *Radikal*, 01.05.2003,

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=73845> (e.t. 08.10.2014).

Dairesi önemli savunma sanayii kuruluşlarından Lockheed-Martin'in bütün ticari uçak yolcuları için geçmişlerini araştırarak bir sistem oluşturacaklarını açıklamıştır.³³⁰

Diğer yandan 11 Eylül saldırılarının olumsuz yansımaları Müslüman olan ABD vatandaşı veya ABD ülkesinde ikamet eden ABD'liler için süreci daha da zorlaştırmıştır. O dönemde, biri Sih olan iki kişi öldürülmüş, Müslüman ve Arap kökenli ABD vatandaşları kötü muameleye maruz kalmış ve öldürmelerini isteyen çeşitli materyaller ortaya çıkmıştır.³³¹ Örneğin Filistin asıllı bir ABD vatandaşının dükkanında “*Ülkemize halkımızı öldürmek için geldiniz. Arap katillere ölüm*” yazılı notlar bulunmuştur.³³² Yine bu süreçte Müslüman devletlerin vatandaşların ülkeye giriş çıkışında farklı tedbirler öngören ‘Milli Güvenlik Giriş - Çıkış Kayıt Sistemi’ 1 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Buna göre Arap ve Müslüman devletlerin vatandaşları ABD'ye girişte fişlenecek, fotoğrafları çekilecek ve parmak izleri alınacaktır.³³³ Yine bu uygulama çerçevesinde Göçmen ve Vatandaşlık Dairesi (INS) bürolarına parmak izi ve fotoğraf vermek üzere giden çok sayıda Müslüman gözaltına alınmıştır.³³⁴

Yönetim bazında bunlar yaşanırken bireysel bazda ABD halkında çok büyük bir panik ve korku gözlenmiştir. ABD'de herkes potansiyel şüpheli görülmüş ve bu paniikle ABD halkı, alınacak her türlü tedbirde yönetimin lehinde tavır sergilemiştir. ABD halkı büyük oranda saldırıların devam edeceğini düşünmüş ve bu bağlamda yönetimin aldığı sıkı tedbirlere destek vermiştir. ABD halkındaki bu paniğin izlerini yapılan bir araştırma sonucunda da görmek mümkündür. Bir Gallum araştırmasına göre Araçların ABD vatandaşı olsalar da özel bir kimlik taşımasına ABD halkının yüzde 49'unun evet dediğini, yüzde 58'inin ise ABD vatandaşı olsalar da Araçların daha farklı bir güvenlik kontrolüne tâbi tutulmasını istediğini ortaya koymuştur.³³⁵ ABD'deki halk ve yönetim bazında yaşanan bu panik ve korkunun neticesi ise ABD'de güvenlik seviyelerinin yükselmesi olmuştur.

³³⁰ Tarık Ali - John Berger - Noam Chomsky, **11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu**, 1.Baskı, Ütopya Yayınları, Ankara, 2004, s.13.

³³¹ Polat, a.g.tz, s.68.

³³² Oğuz, a.g.e., s.16

³³³ Polat, a.g.tz, s.68.

³³⁴ Polat, a.g.tz, s.68.

³³⁵ Edward Said, “Şüpheliğin Zorunluluğu Geri Tepki ve Geri Dönüş”, **ABD, Terör Ve İslam 11 Eylül Üzerine**, Der. Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s.30, Aktaran. Polat, a.g.tz., s.68.

11 Eylül Sonrası Amerikan Halkında Oluşan Korku ve Endişe

	Çok Endişeli	Biraz Endişeli	Pek Endişeli Değil	Hiç Endişeli Değil	Bilmiyor/ Cevaplamadı
ABD Topraklarına İkinci Bir Terör Saldırısı Olacağı Konusunda Ne Kadar Endişelisiniz?	% 49,8	% 36,5	% 9,7	% 3,5	% 0,4
Teröristlerin ABD'ye Biyolojik ve Kimyasal Silahlarla Saldıracağılarından Ne Kadar Endişe Duyuyorsunuz?	% 47,3	% 37,4	% 10,2	% 3,8	% 1,3
Kendinizin, Arkadaşınızın veya bir Akranınızın ABD'de Terör Kurbanı Olacağından Ne Kadar Endişe Duyuyorsunuz?	% 30,8	% 37,1	% 19,8	% 11,2	% 1,2

Kaynak: TNSS Araştırması

Kaynak: <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=378>

11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası toplumdan gelen açıklamalar ABD'yi destekler niteliktedir. İlk açıklamayı yapan Filistin lideri Yaser Arafat saldırıyı kınadığını belirtmiştir.³³⁶ İngiltere Başbakanı Tony Blair, *terörist saldırıdan başka bir olasılığın düşünülemeyeceğini*, Almanya Başbakanı Schröder, *"saldırıların medeni dünyayı hedef aldığını"* belirtmiş, İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi saldırıları, *"özgür ve demokratik ülkeleri hedef alan bir saldırı"* olarak değerlendirmiş, Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Zhu Bangzao, Çin'in her zaman bu terör eylemlerine karşı olduğunu ifade etmiş, Çin'in Washington Büyükelçiliği, ABD'deki Çin temsilcilikleri ve Çin'in BM'deki Daimi Temsilciliği'ne, saldırılarda zarar gören Çin vatandaşlarına gerekli yardımı sağlamaları emri verildiğini belirtmiştir.³³⁷ 11 Eylül saldırılarından sonra Türkiye'den de ABD'ye destek niteliğinde açıklamalar yapılmıştır. ABD'de 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen saldırılar Türkiye'de PKK'yı çağrıştırmış ve açıklamalarda genel olarak Türkiye'nin uzun yıllardır terörle mücadele ettiği vurgulanmıştır. Örneğin dönemin başbakanı Bülent Ecevit ABD'ye gönderdiği mesajda *"Sayın Başkan, Amerikan ulusuna karşı bir dizi haince*

³³⁶ Yılmaz,a.g.tz., s.39

³³⁷ <http://www.biglook.com/usa/liderler.html> (e.t. 22.08.2014).

terörist saldırı gerçekleştirildiğini öğrenmekten son derece sarsıldım ve derin üzüntü duydum. Terörizmden çok çekmiş bir ülke olarak, Türk halkı sizi anlamakta ve Amerikalı dostlarının acılarını paylaşmaktadır. Bu güç saatlerde Türk Hükümeti her zamanki gibi sizinle işbirliğine hazırdır ve Türk halkı yanınızdadır.”³³⁸ ifadelerine yer verirken dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer “Uluslararası terörizmin benzeri görülmemiş bir çüretkarlıkla Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı gerçekleştirdiği alçakça saldırıyı tarifsiz bir üzüntüyle öğrendim. Söz konusu saldırıları şiddetle kınıyorum. Türk Ulusu ve şahsım adına Amerikan halkına en içten başsağlığı dileklerimi iletir, bugüne değin terörizmden büyük acılar çekmiş olan Türk halkının yakın dost ve müttefiki Amerika Birleşik Devletleri'nin bu büyük acısını paylaştığını, bu zor anında Amerikan halkının yanında olduğumuzu belirtmek isterim.”³³⁹ demiştir.

Diğer yandan saldırı yerel basında ve dünya basınında çok geniş şekilde yer almıştır. The New York Times “Savaş ilanı” başlıklı haberinde, Beyaz Saray ve Başkanlık uçağının da saldırıya uğrayabileceğini belirtmiş, FBI’ın 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenleri ortaya çıkarmaya çalıştığını, ipuçlarının fazla zaman geçmeden bulunacağını yazmıştır.³⁴⁰ The Washington Post gazetesi ise bir yere zarar vermeden düşen uçağın esasen Beyaz Saray’ı vuracağını ancak yolcuların karşı koymasıyla uçağın düştüğünü öne sürmüş, New York Post gazetesi Başkan George W. Bush’un saldırılarla ilgili konuşmalarına yer vermiş, ülkede ikinci bir Pearl Harbor’ın meydana geldiğini belirtmiş, yardım hatlarına ulaşılacak numaraları vermiştir.³⁴¹

Alman Frankfurter Rundschau “her türlü siyasi ve ekonomik önlemin alınması ve ABD’nin barış için inisiyatif alması gerektiğini belirtmiştir. Die Welt ise “11 Eylül saldırılarının yalnız ABD’yi değil tüm dünyayı kalbinden vurduğunu, bu felaketin, özgür dünyaya ve güvenliğe yönelik olduğu için çok şeyi değiştireceğini belirtmiş, Fransız gazetesi Le Monde da ABD Başkanı Bush’un “Bu bir savaş ilanıdır” sözlerine yer vermiş, ABD’nin 11 Eylül saldırılarına sert bir şekilde karşılık vereceğini, henüz 11 Eylül saldırılarını aydınlatacak bir kanıtın ortaya çıkmadığını yazmış, İngiliz Independent

³³⁸ <http://www.biggllook.com/usa/liderler.html> (e.t. 03.07.2015).

³³⁹ <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/58262/amerika-birlesikdevletlerine-karsi-gerceklestirilen-terorist-saldirilara-iliskin-olarak-amerika-bir.html> (e.t. 03.07.2015).

³⁴⁰ “Dünya basınında ‘Kara Salı”, **NTVMSNBC**, 13.09.2001, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/106148.asp> (e.t. 27.09.2014).

³⁴¹ “Dünya basınında ‘Kara Salı”, **NTVMSNBC**, 13.09.2001, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/106148.asp> (e.t. 27.09.2014).

gazetesi, NATO'nun, ABD'ye yapılan saldırıyı NATO'ya yapılmış olarak addettiğini, ortak askeri bir hareketin gerçekleştirilebileceğini yazmıştır.³⁴²

Rus Vremya gazetesi, saldırıların muhtemel etkilerine yer vermiş, ABD'nin tavrını fırtına öncesi sessizlik olarak nitelemiş ve ABD'nin bu saldırılara en kısa zamanda karşılık vereceğini yazmıştır.³⁴³ Saldırıları tüm dünyada olduğu gibi Ortadoğu basınında da geniş şekilde yer almıştır. İsrail gazetesi Jerusalem Post, saldırıların ardından 1 günlük yas ilan edildiğini duyurmuş, İsrail'in, zor günlerinde ABD'lilerin yanında olacağı ayrıca Dünya Ticaret Merkezi'nin enkazı altında birçok İsrailinin olabileceğini belirtmiş, İran Tehran Times gazetesine demeç veren bir uzman, derin üzüntü duyduğunu belirtirken, ABD'nin geçmişte yaptığı hataları düşünmesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁴⁴

China Daily gazetesi, meydana gelen saldırıların insani boyutuna değinmiş, New York'ta binlerce kişinin kayıp olduğunu, kentte sadece ambulans sirenlerinin duyulduğunu belirtmiş, Japon Kyodo News gazetesi, Başkan Bush'un açıklamalarını öne çıkarmış, saldırıların "Savaş ilanı" olarak değerlendirdiğini, istihbaratının küresel boyutta büyük bir soruşturma yürüttüğünü belirtmiştir.³⁴⁵

Basında 11 Eylül saldırıları bu şekilde yer alırken NATO 12 Eylül 2001 tarihli kararıyla saldırıları kınamış ve NATO Antlaşması'nın 5. maddesinin işletilebileceğini belirtmiştir. NATO'nun saldırıları kınayan ve saldırıların ABD dışından yönlendirildiğinin kanıtlanması durumunda 11 Eylül saldırılarının 5. madde kapsamında değerlendirileceğini belirttiği kararı, Genel Sekreter Lord Robertson tarafından BM'ye bildirilmiştir. NATO bu kararda ABD'nin silahlı saldırıya uğradığını ve dolayısıyla 11 Eylül saldırılarının da silahlı saldırı olduğunu sonuç olarak meşru müdafaa hakkının doğduğunu kabul edebileceğini bildirmiştir.³⁴⁶ Ancak NATO'nun bu tavrının uluslararası hukuk açısından doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü saldırıların El-Kaide örgütüne gerçekleştirildiği

³⁴² "Dünya basınında 'Kara Salı'", **NTVMSNBC**, 13.09.2001, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/106148.asp> (e.t. 27.09.2014).

³⁴³ "Dünya basınında 'Kara Salı'", **NTVMSNBC**, 13.09.2001, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/106148.asp> (e.t. 27.09.2014).

³⁴⁴ "Dünya basınında 'Kara Salı'", **NTVMSNBC**, 13.09.2001, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/106148.asp> (e.t. 27.09.2014).

³⁴⁵ "Dünya basınında 'Kara Salı'", **NTVMSNBC**, 13.09.2001, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/106148.asp> (e.t. 27.09.2014).

³⁴⁶ <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art2.html> (e.t. 10.06.2015).

uluslararası hukuka uygun olarak kanıtlanmamıştır.³⁴⁷ Ayrıca BM Güvenlik Konseyi tarafından da ABD'ye kuvvet kullanımı konusunda yetki veren bir karar alınmamıştır.³⁴⁸ Ancak NATO ABD'nin kanıtlarını yeterli görmüş ve 2 Ekim tarihinde 5. maddeyi işleteceğini bildirmiştir.³⁴⁹ Diğer taraftan NATO tarafından alınan önlemlerin BM'ye bildirilmesi ve BM devreye girdiğinde alınacak önlemlerin de sona ermesi gerekmektedir.³⁵⁰ Bu husus NATO Antlaşması'nın 6. maddesinde belirtilmiştir. Bu hüküm uyarınca NATO 11 Eylül saldırılarının 5. madde kapsamında değerlendirileceğini belirttiği kararını BM'ye bildirmiştir. Ancak burada önem arz eden 5. maddenin, silahlı saldırı olduğu zaman geçerli olacağıdır.³⁵¹ NATO'nun kararı ise 11 Eylül saldırıları sonrasında alınmıştır ve 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'ye yönelik bir tehdit söz konusu olmamıştır. Bu nedenle NATO'nun yaklaşımının uluslararası hukuk açısından doğru olmadığını söylemek mümkündür.

Diğer yandan AB de bu süreçte ABD'ye destek vermiştir. 21 Eylül 2001 tarihinde AB Olağanüstü Brüksel Zirvesi'nde 11 Eylül saldırıları ele alınmış ve sonunda ABD'yi destekler nitelikte bir karar çıkmıştır.³⁵² Alınacak tedbirler konusunda AB'nin gerekenleri yapacağı bildirilmiştir. Saldırlara NATO ve AB'nin bakışımın yanı sıra evrensel bir örgüt olarak BM'nin de yaklaşımı önem arz etmektedir. Çünkü kuvvet kullanımını kendi uhdesine almış bir örgüt olarak, BM gidişatı etkileyebilecek bir konumdadır. BM'nin süreç içerisindeki tutumu uluslararası hukukun etkinliği ve uygulanabilirliği açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle devam eden bölümde BM'nin sürece ilişkin yaklaşımı ele alınmaya çalışılacaktır.

2. ABD'NİN AFGANİSTAN'A MÜDAHALESİNE YÖNELİK BM KARARLARI

Bilindiği üzere ABD, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD ülkesinde meydana gelen saldırılar nedeniyle meşru müdafaa hakkının doğduğunu iddia etmiş ve 7 Ekim 2001

³⁴⁷ Hilal Önal, "ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt. 6, Sayı.23, s.45.

³⁴⁸ Önal, a.g.m., s.45.

³⁴⁹ Dicle Sasaoğlu, "NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan", Bilgesam Analiz/Orta Asya, No.1176, Ocak 2014, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-391-2015010861176.pdf> (e.t. 13.08.2015)

³⁵⁰ Önal, a.g.m., s.45.

³⁵¹ Örnek, a.g.m., s.128.

³⁵² Halatçı, a.g.m., s.86.

tarihinde Afganistan'a Kalıcı Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom) olarak isimlendirilen müdahaleyi gerçekleştirmiştir. BM'nin ABD'nin Afganistan'a müdahale etmesine ilişkin yaklaşımı veya politikası tartışma yaratmıştır. Çünkü Portela gibi bazı yazarlara göre BM operasyona örtülü izin vermiştir. Bu noktada Portela'ya göre BM'nin müdahaleyi onaylayan tavrı hukuka aykırıdır.³⁵³ Çünkü BM 11 Eylül uçak eylemlerini silahlı saldırı olarak değil barışa karşı tehdit olarak nitelemiştir ve bu nedenle 11 Eylül uçak eylemleri silahlı saldırı olarak kabul edilmeden meşru müdafaa hakkına atıfta bulunulması kurallara aykırılık teşkil etmektedir.³⁵⁴ Ayrıca BM'nin, BM Antlaşmasınının 42. maddesini işletmemesi ve meşru müdafaa'yı kabul ederken silahlı saldırının varlığını kabul etmemesi Portela gibi yazarlar tarafından eleştirilmiştir.³⁵⁵ Hüseyin Özer ise BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Eylül uçak eylemlerini silahlı saldırı olarak tanımadan meşru müdafaa hakkına atıfta bulunulmasını uluslararası hukuka aykırı ve aynı zamanda pozitif uluslararası hukuku değiştirici nitelikte bir tavır olarak tanımlamıştır.³⁵⁶

BM Güvenlik Konseyi, bu saldırılarla ilgili 1368 ve 1373 daha sonra ise 1378 ve 1386 sayılı kararları tesis etmiştir. BM Güvenlik Konseyi, saldırıyı, silahlı saldırı olarak tanımlamamıştır. Bu hususta meşru müdafaa hakkının önkoşulu olan silahlı saldırı tanınmazken meşru müdafaa hakkına atıfta bulunulması ilginçtir. Serdar Örnek, meşru müdafaa hakkı kullanırken silahlı saldırının kullanılmayacağına dair bir kısıtlama getirmemiş olmasının bu belirsizliğin bilinçli yaratıldığı izlenimi oluşturduğunu ve bu bilinçli belirsizliğin Afganistan operasyonuna meşruiyet kazandırdığını savunmaktadır. Bu bilinçli belirsizlikte ABD'nin Güvenlik Konseyi üyesi olmasının etkisi ise soru işareti yaratmaktadır. Çünkü BM Güvenlik Konseyi operasyonun aleyhine bir karar almak istese ABD'nin de olumlu oyu gerekecektir. Bu olumlu oy pek mümkün olmadığından zaten Güvenlik Konseyi'nden müdahaleye ilişkin olumsuz bir kararın çıkması mümkün görünmemektedir.³⁵⁷

Portela ve Örnek gibi yazarlar, BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlarda gerek meşru müdafaa hakkına atıfta bulunarak ve gerekse yarattığı bilinçli belirsizlikle

³⁵³ Yapıcı, a.g.m., s.30.

³⁵⁴ Yapıcı, a.g.m., s.30.

³⁵⁵ Yapıcı, a.g.m., s.31.

³⁵⁶ Özer, a.g.tz., s.144.

³⁵⁷ Ayşe ÖZKAN, "Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu", **Avrasya Dosyası BM Özel**, Cilt.8, Sayı.1, İlkbahar 2002, s. 251.

müdahaleye meşruiyet kazandırdığını ifade etseler de bu kararlarda net olarak Afganistan'a yönelik bir müdahale ile alakalı kuvvet kullanımına onay verilmediğinden bu kararlar müdahaleyi meşrulaştırıcı nitelikte değildir. Ayrıca bu kararlarda BM Güvenlik Konseyi net olarak 11 Eylül saldırılarından doğan bir meşru müdafaa hakkından bahsetmemiş, sadece BM Antlaşmasından doğan doğal bir hak olan meşru müdafaa hakkını tanıdığını belirtmiştir. Bu ifade BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ilgili aldığı 660 sayılı karardaki ifade ile kıyaslandığında 11 Eylül saldırılarına yönelik net bir meşru müdafaa hakkı tanınması yapılmadığı görülmektedir. Çünkü 660 sayılı kararında BM Güvenlik Konseyi net olarak Kuveyt'in Irak'ın işgali dolayısıyla BM Antlaşmasının 51. maddesi uyarınca bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkını tanıdığını belirtmiştir.³⁵⁸ Bu noktada 11 Eylül saldırılarına yönelik BM Güvenlik Konseyi kararlarında saldırıların failinin ve meşru müdafaa hakkının sahibinin açıkça gösterilmemesi de dikkate değerdir.³⁵⁹ Bu durum BM Güvenlik Konseyi'nin sorun ile alakalı inisiyatif almaktan kaçındığı izlenimi yaratmaktadır. Bu aşamada BM'nin inisiyatif almayarak yarattığı boşluğun ABD tarafından doldurulduğunu söylemek mümkündür.³⁶⁰ Ayşe Özkan ise ABD-BM ilişkilerinin ekonomik boyutuna dikkat çekmektedir. ABD'nin BM bütçesinin büyük bir kısmını (2005 yılında % 22, 2008 yılında %22, 2011 %20³⁶¹) karşılaması hususunu vurgulamakta ve bazı ABD'li yorumcuların BM'nin ABD kararlarını sınırlandıramayacağını savunduklarını belirtmektedir.³⁶² BM'nin Afganistan müdahalesinde net bir tavır takınmaması ve inisiyatifi ABD'ye bırakmasında ABD-BM arasındaki ekonomik ilişkinin etkisi ise soru işaretidir. Ancak bu ekonomik boyutun tamamen dışlanması mümkün olmadığını da belirtmek gerekmektedir.

Diğer taraftan BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu farklı kararlarda bir takım ortak noktaların olduğunu söylemek mümkündür. Bu ortak noktaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

³⁵⁸ 670 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/660\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/660(1990)) (e.t.02.07.2015).

³⁵⁹ Örnek, a.g.m., s.121.

³⁶⁰ Özkan, a.g.m., s.245.

³⁶¹ <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html#1m-> http://unicankara.org.tr/everything_Turkish_final.pdf-https://www.globalpolicy.org/images/pdfs/UN_Finance/2011/Regular_Budget_Payments_of_Largest_Payers.pdf (e.t.17.09.2015)

³⁶² Özkan, a.g.m., s.252.

- BM Güvenlik Konseyi bu kararlarda 11 Eylül saldırılarını silahlı saldırı olarak nitelememiştir;

- Meşru müdafaa hakkına atıfta bulunsa da direk olarak ABD'nin 11 Eylül'de yaşanan saldırılardan doğan meşru müdafaa hakkından bahsedilmemiştir;

- ABD'ye veya NATO'ya kuvvet kullanma yetkisi verilmemiştir;

- BM Güvenlik Konseyi bu kararlarda sadece BM Antlaşması'nın kendisine tanıdığı yetki uyarınca saldırıların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olduğunun tespitini yapmıştır;

- BM Güvenlik Konseyi kararlarında net bir tutum benimsememiş ve inisiyatif ABD'ye bırakmıştır.

2.1. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 1368 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi 1368 sayılı kararda New York, Washington ve Pennsylvania'da meydana gelen terörist saldırıları kınadığını ve saldırıların mağdurlarının, ailelerinin ve ABD'nin acısını paylaştığını belirtmiştir.³⁶³ Terörist saldırılardan kaynaklanan uluslararası barış ve güvenliğe yönelik her türlü tehdide karşı her türlü araçla mücadeleye kararlı olduğunu belirtmiştir.³⁶⁴ Güvenlik Konseyi, saldırıları uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit olarak nitelemiştir.³⁶⁵ Devletlere adaleti sağlamak için çabalarını artırma yönünde çağrıda bulunmuş ve bu eylemleri destekleyenlerin, finansal destek sağlayanların, teröristlere yardım edenlerin de sorumlu tutulacağını belirtmiştir.³⁶⁶ Ayrıca saldırılara cevap vermek için gerekli önlemleri almaya ve her türlü terörizm ile savaşmaya BM Antlaşmasından doğan sorumluluklarına uygun olarak hazır olduğunu belirtmiştir.³⁶⁷

³⁶³ 1368 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001)) (e.t.01.05.2014).

³⁶⁴ 1368 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001)) (e.t.01.05.2014).

³⁶⁵ 1368 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001)) (e.t.01.05.2014).

³⁶⁶ 1368 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001)) (e.t.01.05.2014).

³⁶⁷ 1368 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001)) (e.t.01.05.2014).

Ancak bu önlemlerin neler olduğu ve nasıl uygulanacağı konusuna açıklık getirilmemiştir.³⁶⁸

Güvenli Konseyi bu kararda BM Antlaşmasının 39. maddesi ile kendisine tanınan yetki kapsamında 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen saldırıların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu tespitini yapmıştır.³⁶⁹ Kararda ABD adına operasyon düzenlenmesiyle ilgili bir yetkilendirme söz konusu değildir.³⁷⁰ Yine Güvenlik Konseyi ABD ve NATO'ya kuvvet kullanımına dair açık bir yetki vermemiştir.³⁷¹ Meşru müdafaa hakkı zaten kuvvet kullanımının istisnası olduğundan, bu hakkın varlığının tanınması zımnî olarak gerektiğinde kuvvet kullanma hakkının tanınması ve bu yetkinin de verilmesi anlamına gelmektedir. Verilen bu yetki ise Güvenlik Konseyi devreye girene kadardır. Burada BM, açıkça ABD'ye ve NATO'ya kuvvet kullanımı için yetki vermediğinden ve kendisi de bu konuda inisiyatif almadığından kararın BM açısından Afganistan operasyonuna destek niteliğinde olduğunu söylemek zordur. Bu hususta sorgulanması gereken bir diğer konu da bu hak kapsamında uygulamadaki kurallara riayet edilip edilmediğidir. Bu noktada müdahaleye dair meşruiyet sorunu uygulama açısından da ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan bu kararda 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin açıkça belirtilmemesinin ABD açısından sorun olduğunu söylemek mümkündür.³⁷² Ancak ABD'nin bu durumu avantaj olarak kullandığını da söylemek gerekir. BM tarafından saldırıları gerçekleştirenlerin net olarak belirtilmemesi ABD'ye hedefi belirleme noktasında inisiyatif alma imkanı vermiştir.

2.2. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 1373 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 1373 sayılı kararda yine terörist saldırılardan kaynaklanan uluslararası barış ve güvenliğe yönelik her türlü tehditle her türlü araçla mücadeleye kararlı olduğunu belirtmiş, saldırıları uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak tanımlamıştır.³⁷³ Bununla, devlet dışı aktörlerin yalnızca bir ülke içinde değil, aynı zamanda uluslararası

³⁶⁸ Örnek, a.g.m., s.122.

³⁶⁹ Örnek, a.g.m., s.111.

³⁷⁰ Özkan, a.g.m., s.249.

³⁷¹ Örnek, a.g.m., s.111.

³⁷² Özer, a.g.tz.,s.141.

³⁷³ 1373 sayılı karar; bkz: [\(http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)) (e.t.01.05.2014).

boyutta da barış için tehlike oluşturabileceği kabul edilmektedir.³⁷⁴ BM Güvenlik Konseyi, devletlerden terörizmin finansmanının önlenmesini istemiş, iç ve uluslararası hukuka uygun olarak bilgi paylaşımını öngörmüş, terörle ilişkili uluslararası teamül ve protokollere ayrıca Güvenlik Konseyi'nin 1269 ve 1368 sayılı kararının uygulanmasını istemiştir.³⁷⁵ Güvenlik Konseyi bu kararda devletlerden terörist eylemlere destek vermemelerini talep etmiştir. Terörist eylemleri planlayanlara ve gerçekleştirenlere güvenli bölge sağlanmaması gerektiğini belirtmiştir.³⁷⁶ Yine terörist eylemleri gerçekleştirenlerin veya buna teşebbüs edenlerin mal varlıklarının geciktirilmeden dondurulmasını talep etmiştir.³⁷⁷ Devletlerden terörist eylemleri planlayanların, terörist eylemlere maddi destek sağlayanların, bundan çıkar sağlayanların topraklarını kullanmalarını engellemelerini istemiştir.³⁷⁸ Güvenlik Konseyi bu kararda da ABD ve NATO'ya kuvvet kullanımına dair açık bir yetki vermemiştir. Güvenlik Konseyi 11 Eylül saldırılarını uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit olarak nitelemekle devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği eylemlerin de uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit oluşturabileceğini kabul etmiştir.³⁷⁹ BM Güvenlik Konseyi bu kararda da kuvvet kullanımına yönelik onaylayıcı nitelikte bir ifade kullanmamıştır.

2.3. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 1378 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi 1378 sayılı kararda terörizmin yok edilmesine yönelik çabaları desteklediğini belirtmiştir. Taliban yönetimini Afganistan'ın El-Kaide tarafından terör ihracının temeli yapılmasına izin verdiği için ve Usame Bin Ladin'e güvenli bölge sağladığı için kınamıştır.³⁸⁰ Güvenlik Konseyi, Afganistan'ın egemenliğinden, toprak bütünlüğünden ve ulusal birliğinden yana olduğunu belirtmiştir. Afganistan'da dil, din, cinsiyet gözetmeksizin insan haklarına saygılı, tüm halkların temsil edileceği çoğulcu bir

³⁷⁴ Örnek, a.g.m., s.111

³⁷⁵ 1373 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)) (e.t.01.05.2014).

³⁷⁶ 1373 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)) (e.t.01.05.2014).

³⁷⁷ 1373 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)) (e.t.01.05.2014).

³⁷⁸ 1373 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)) (e.t.01.05.2014).

³⁷⁹ Örnek, a.g.m., s.111.

³⁸⁰ 1378 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378(2001)) (e.t.02.10.2014).

yönetimi desteklediğini ifade etmiştir.³⁸¹ Bütün Afgan güçlerinden misilleme hareketlerinden kaçınmalarını ve uluslararası insan hakları hukukundan doğan yükümlülüklerine bağlı kalmalarını istemiştir.³⁸² BM'nin Afganistan halkının geçici yönetim oluşturmasındaki çabalarda merkezi rol oynaması gerektiğini ifade etmiştir.³⁸³ Üye devletlerden bu hükümetin oluşturulması için gereken yardımı sağlamalarını, Afgan mültecilere insani yardımın sağlanmasını, uzun dönem sosyal ve ekonomik inşa için gerekenlerin yapılmasını istemiştir.³⁸⁴

2.4. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 1386 SAYILI KARARI

1386 sayılı kararda Güvenlik Konseyi Afgan halkının vazgeçilmez hak ve özgürlüklerini yeniden kullanabilecek olmasından mutluluk duyduğunu ve Afganistan'ın egemenliğinden, toprak bütünlüğünden ve ulusal birliğinden yana olduğunu belirtmiştir.³⁸⁵ Bu kararda Afganistan'daki durumun hâlâ uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu bunun yanında ülkede güvenliğin ve düzenin sağlanmasının Afgan halkına bağlı olduğu dile getirilmiştir.³⁸⁶ Bu kararda Güvenlik Konseyi tüm Afgan güçlerinden insan hakları hukukundan doğan yükümlülüklerine uymasını istemiştir.³⁸⁷ BM Güvenlik Konseyi bu kararda Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nün (ISAF- International Security Assistance Force) Afganistan'ın geçici yönetimi ile dayanışma içerisinde hayata geçirilmesi için elinden geleni yapacağını belirtmiştir.³⁸⁸ Yine 1386 sayılı kararda Güvenlik Konseyi tüm devletlerden Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'ne personel ve

³⁸¹ 1378 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁸² 1378 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁸³ 1378 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁸⁴ 1378 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁸⁵ 1386 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁸⁶ 1386 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁸⁷ 1386 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁸⁸ 1386 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001)) (e.t.02.10.2014).

ekipman olarak her türlü yardımı yapmalarını istemiştir.³⁸⁹ Ayrıca Güvenlik Konseyi ISAF'ın Afganistan geçici yönetimi ile dayanışma içinde çalışması gerektiğinin belirtmiştir.³⁹⁰ Afgan halkını da ISAF ile işbirliği yapmaya çağırıştır.³⁹¹ Kararda dikkat çeken unsur ise 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen saldırıların bu kararda da Güvenlik Konseyi tarafından silahlı saldırı olarak nitelendirilmemesidir.

3. ABD'NİN AFGANİSTAN'A MÜDAHALESİ

ABD'nin Afganistan'a müdahalesi 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin askeri ağırlıklı politikasının ilk sonucudur. ABD, 11 Eylül saldırılarından sonra böyle bir şeyi bir daha yaşamamaya dayalı sert bir söylem geliştirmiştir. Saldırılarından hemen sonraki ilk açıklamalar savaş çağrısı niteliğindedir ve sorumlular da neredeyse ilk günden ilan edilmiştir. Bu tür açıklamaların akabinde bir müdahalenin geleceğinin sinyalleri verilmiştir. Nitekim söylemler doğrultusunda saldırıları takip eden Ekim ayında müdahale gerçekleşmiştir. Yönetim bazında bu derece sert açıklamalar yapılırsa ve karar bir müdahale şeklinde de olsa ABD kamuoyunda saldırılara verilebilecek farklı tepkiler de tartışılmış ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Kamuoyunda tartışılan bu görüşler şu şekilde sıralanabilir:³⁹²

-Savaş Karşıtı Tepki: Askeri güç kullanmamayı savunmaktadır;

-BM Yaklaşımı: 11 Eylül saldırılarının sorumlularının uluslararası hukuk çerçevesinde cezalandırılmalarını savunmaktadır;

-Sınırlı Araçlar- Amaçlar Yaklaşımı: 11 Eylül saldırılarına verilecek karşılığın etkisinin uluslararası toplum tarafından meşru algılanmasına bağlı olduğunu savunmaktadır;

-Askeri Yaklaşım: Esasen ABD yönetimini de savunduğu görüştür. İdarenin Askeriyede olduğu bir seçeneği benimsemektedir.

³⁸⁹ 1386 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁹⁰ 1386 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁹¹ 1386 sayılı karar; bkz: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001)) (e.t.02.10.2014).

³⁹² Büyükbaş, a.g.tz., s.76.

3.1. ABD’NİN AFGANİSTAN’A KALICI ÖZGÜRLÜK OPERASYONU (OPERATION ENDURING FREEDOM)

ABD’de gerçekleşen saldırıların kaynağı ABD tarafından Afganistan menşeli gösterilse de bu konuda Afganistan’daki ve bu devlete yakın bölgedeki enerji kaynaklarının da ABD tarafından önemsendiğini belirtmek gerekir. Bu anlamda ABD’nin Afganistan’a yönelik politikasında enerji kaynakları önemli rol oynamaktadır. Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının dünya pazarına çıkarılmasında en az maliyete sahip güzergah Afganistan-Pakistan hattı üzerinden Hint Okyanus’una çıkıştır.³⁹³ Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için Afganistan’da istikrarlı bir yapının olması ve diğer bölge devletlerinin radikal islami terör örgütlerinden arındırılması gerekmektedir.³⁹⁴ ABD’nin Afganistan’a yönelik diğer hedefleri ise yayınlanan bir raporda şu şekilde belirtilmektedir:³⁹⁵

- Afganistan’ın denetlenmesi ile nükleer güce sahip bölge devletleri ve nükleer çalışmalar gerçekleştiren İran’ın da denetimi sağlanacak;
- Asya’dan güneye inen üçüncü geçiş yolu da denetlenebilecek;
- Ortadoğu petrollerine bağımlılık azalacak;
- Orta Asya petrol ve doğalgaz kaynaklarının dünya pazarlarına taşınmasında önemli yol kat edilecektir.

11 Eylül saldırılarından sonra ise ABD’nin öncelikli hedefleri, Taliban yönetimine son verilmesi, meşru bir Afgan hükümetinin kurulması, 11 Eylül saldırıları ile bağlantısı olduğu iddia edilen Irak’taki mevcut yönetimin değiştirilmesi, Hizbullah’a yardımlarını kesmemeleri halinde İran ve Suriye’ye de misillemelerde bulunulması şeklinde sıralanabilir.³⁹⁶ Bu konuda asıl hedefin başka olduğu, ABD’nin Afganistan vasıtasıyla bölgeyi kontrol etmek istediği iddia edilebilir. Bütün bu iddia ve veriler dikkate alındığında ABD’nin Afganistan’daki hedeflerinin aşağıdaki gibi olduğu söylenebilir:³⁹⁷

³⁹³ Büyükbaş, a.g.tz., s.65.

³⁹⁴ Büyükbaş, a.g.tz., s.65.

³⁹⁵ Mehmet Seyfettin Erol ve Çiğdem Tunç, “11 Eylül Sonrası ABD’nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya”, **Avrasya Dosyası**, Sonbahar 2003, Cilt 9, Sayı 3, s.17., Aktaran..Büyükbaş,a.g.tz.,s:73-74

³⁹⁶ Jim Lobe, ‘The Bush Team Reloaded’, Middle East Report, No. 234, İlkbahar 2005, s.10.

³⁹⁷ Şahin, a.g.r., s.17.

- 1). Orta Asya'daki enerji kaynaklarını kontrol altında tutmak ve enerji nakil hatlarını Rusya'nın etkinliği kırılacak şekilde düzenlemek;
- 2). Pakistan'ın tehdit niteliği taşıyan nükleer silahlarını denetim altına alınması ve nükleer kapasitesini ortadan kaldırmak;
- 3). İran'ı Afganistan üzerinden de baskı altına almak, rejimin zayıflatılması ve nükleer kapasitesinin ortadan kaldırılması için avantaj elde etmek;
- 4). Putin sonrası bölgede etkinliği artan Rusya'nın bölge devletleri ve enerji kaynakları üzerindeki etkisini denetlemek;
- 5). ABD bölgede Çin ve Hindistan'ın yükselişinden endişelidir ve stratejistler de bu durumun orta vadede yaratacağı olumsuzluğa dikkat çekmektedir. Bu nedenle Afganistan'a konuşlanarak bu iki yükselen gücü kontrol altında tutabilmek;
- 6). Afganistan'a konuşlanarak jeopolitik açıdan stratejik bir avantaj elde etmek, Orta Doğu, Güney Asya, Uzak Doğu ve Orta Asya gibi coğrafi bölgeleri kontrol altında tutma imkanına sahip olmak.

11 Eylül saldırılarından hemen sonra, henüz hiçbir örgüt saldırıları üstlenmeden ABD Başkanı George W. Bush 20 Eylül tarihinde yaptığı konuşmada saldırıların sorumlusu olarak El-Kaideyi göstermiştir.³⁹⁸ ABD'nin saldırılardan El-Kaide'yi sorumlu tutmasının nedenlerinden biri de geçmişte El-Kaide tarafından ABD'ye yönelik gerçekleştirilen saldırılardır. Bu saldırılara örnek olarak 1992 yılında Yemen'de ABD'li askerlerin hedef alındığı otel bombalaması, 1993 yılında Mogadişu'da 18 ABD vatandaşının öldürülmesi, Dünya Ticaret merkezinin bombalanması, 1995'te Riyad'da 5 ABD askerinin öldürülmesi, 1996 yılında Suudi Arabistan'ın Hobar kentinde 19 ABD askerinin öldürülmesi, 257 kişinin ölümü ile sonuçlanan ABD'nin Kenya ve Tanzanya büyükelçiliklerine yönelik saldırılar, 12 Ekim 2000 tarihinde Aden Limanı'nda USS Cole gemisine yönelik saldırıda 17 ABD askerinin ölmesi gösterilebilir.³⁹⁹ Ancak bu saldırıların El-Kaide tarafından gerçekleştirilmiş olması 11 Eylül saldırılarını da El-Kaidenin gerçekleştirdiğini kanıtlamamaktadır. Nitekim 11 Eylül saldırılarının El-Kaide tarafından gerçekleştirildiğini gösteren net bir kanıt da mevcut değildir.

³⁹⁸ Topal, a.g.e., s.233.

³⁹⁹ Bozkurt, a.g.e.,ss.218-219

Diğer taraftan 11 Eylül sonrası ABD'nin doğrudan El-Kaideyi hedef göstermesine ve elinde buna dair güçlü kanıtlar olduğunu ileri sürmesine rağmen saldırıların El-Kaide tarafından gerçekleştirildiğini kanıtlayan uluslararası hukuka uygun herhangi bir soruşturma mevcut değildir.⁴⁰⁰ Bununla beraber El-Kaide ve Taliban yönetimi cephesinden gelen açıklamalarda bu iddia reddedilmiştir. Taliban sözcüsü Abdülhak Mutmain, "*ABD'de olanlar, sıradan insanların işi değil. Bu hükümetlerin işi olabilir. Ne Usame Bin Ladin, ne de biz bunu yapabiliriz. Biz terörizmi desteklemiyoruz. Bin Ladin'in böyle bir gücü yok. Saldırıları kınıyoruz.*" demiştir.⁴⁰¹ Usame Bin Ladin "*Terörist eylem bazı Amerikalı gurupların işi. Benim bu saldırılarla bir ilgim yok. ABD parmağıyla beni gösteriyor, ama bunu asla ben yapmadım. Bunu yapanlar, kendi çıkarları için yaptılar. Ben Afganistan'da yaşıyorum ve bu tür eylemlere izin vermeyen Molla Ömer'e bağlıyım. Saldırımı ben yapmadım, ama yapanlara teşekkür ederim.*"⁴⁰² "Ne bu saldırılar hakkında bilgim vardı ne de masum insanları öldürmeyi düşündüm. İslam kesinlikle masum insanlara zarar vermeyi yasaklar." demiştir.⁴⁰³

11 Eylül sonrası krize dönüştüren, Taliban yönetiminin, ABD'nin El-Kaide'nin tasfiyesi, Afganistan topraklarındaki bütün El-Kaide mensuplarının Usame bin Ladin'in ve lider kadrosu dahil ABD'ye teslim edilmesi, ülkedeki kampların tasfiye edilmesi, haksız şekilde ülkede tutulan herkesin serbest bırakılması, ABD'li görevlilerin kamplara girmesine izin verilmesi, diplomatların, gazetecilerin yardım maksadıyla Afganistan'da bulunan görevlilerin korunması gibi isteklerinin kabul etmemesidir.⁴⁰⁴ Bundan sonrası Afganistan için savaş ve kaos, Taliban yönetimi için ise sonun başlangıcı olmuştur. Müdahale öncesinde ABD, Taliban'dan teröristlerin teslimi ve kampların imhasını istemiş ancak bunun gerçekleştirilmemesi gerekçe gösterilerek Taliban'a bedel ödetileceği iddiasıyla operasyona başlanmıştır. Ülkenin Taliban kontrolünde olan kısmının terörist eylemleri için üs olabileceği ve tehlikenin devam etmekte olduğu öne sürülmüştür. Hatta Başkan George W. Bush, Taliban yönetimine bir ultimatoma da yayınlamıştır. Bu

⁴⁰⁰ Hilal Önal, "ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt. 6, Sayı.23, s.45.

⁴⁰¹ İbrahim Karagül, "Sorun Amerika'nın İslam'la Savaşımı", **Afganistan Taliban ve Ladin**, y.y., Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.145.,aktaran. Polat, a.g.tz., s.50.

⁴⁰² Polat, a.g.tz., s.50.

⁴⁰³ "Osama bin Laden: Closing the Case on an Innocent Man", **Veterans Today**, 15.06.2011, [http://www.veteranstoday.com/2011/06/15/osama-bin-laden-the-innocent-man-closing-the-case/\(e.t.2.09.2014\)](http://www.veteranstoday.com/2011/06/15/osama-bin-laden-the-innocent-man-closing-the-case/(e.t.2.09.2014)).

⁴⁰⁴ Topal, a.g.e., s.233.

ültimeatomda “*Taliban derhal harekete geçmelidir. Ya teröristleri teslim edecek ya da onlarla aynı kaderi paylaşacak*” denilmiştir.⁴⁰⁵

Bu doğrultuda 7 Ekim 2001 tarihinde Kalıcı Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom) olarak isimlendirilen müdahale gerçekleştirilmiştir. Başkan George W. Bush saat 20:01’de müdahalenin başladığını bildirmiştir.⁴⁰⁶ Başkan Bush ABD ordusunun Afganistan’da El-Kaide teröristlerinin eğitim kamplarını ve Taliban rejiminin askeri tesislerini bombalamaya başladığını çünkü Taliban’ın ABD’nin taleplerini yanıtızsız bıraktığını açıklamıştır.⁴⁰⁷ Müdahalenin amacı, El -Kaide’nin terörist eğitim kamplarının kapatılması, El-Kaide elemanlarının yakalanması ve teröre verilen desteğin sonlandırılmasıdır.⁴⁰⁸ Başkan George W. Bush savaşı şu şekilde duyurmuştur: “*Bu askeri operasyon teröre karşı mücadelemizin bir parçasıdır, diğer cephe ise diplomasi, istihbarat, maddi kaynakların kesilmesi, bilinen teröristlerin hukuk gücüyle otuz sekiz ülkede yakalanması vasıtasıyla zaten devam eden bir savaştır.*”⁴⁰⁹

ABD’nin Afganistan’a müdahalesinde BM Güvenlik Konseyi tarafından tesis edilen kararlar, BM Antlaşması uyarınca bir yetkilendirme öngörmemektedir. Bu konuda geriye kalan tek dayanak, meşru müdafaa hakkıdır. Nitekim ABD ve İngiltere de müdahaleyi meşru müdafaa hakkına dayandırmışlardır. Müdahale öncesi BM Güvenlik Konseyi’ne sunulan mektupta müdahalenin meşru müdafaa hakkı kapsamında yapıldığı bildirilmiştir. Müdahale, BM Antlaşmasınının 51. maddesine ve BM Güvenlik Konseyi’nin 1368 ve 1373 sayılı kararlarına dayandırılarak, meşru müdafaa hakkının kullanıldığı ileri sürülmüştür. Mektupta “*Amerikan Hava Kuvvetlerinin, bu saldırılara cevap olarak doğal bir hak olan bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkına uygun olarak gelecekteki saldırıları önlemek ve engellemek için planlanan operasyonları başlatmıştır*” ifadesiyle operasyonun başladığı bildirilmektedir.⁴¹⁰ BM Güvenlik Konseyi’ne sunulan mektupta El-

⁴⁰⁵ Alexander Arnold, "The US Use of Force in Afghanistan: A Study of Its Legality", **Journal of Politics&International Affairs**, Fall, 2008, p.64.

⁴⁰⁶ “Dakika Dakika Savaş”, **Hürriyet**, 09.10.2001, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2001/10/07/37823.asp> (e.t.27.09.2014).

⁴⁰⁷ Woodward, a.g.e., s.234.

⁴⁰⁸ B.A.Fischer, *Military Power and US Foreign Policy*, der:M.Cox and D. Stokes, US Foreign Policy, New York:Oxford University Press,2008,s.141 Aktaran. Karacasulu, **Bölgesel Güvenlik Analizi Afganistan**, 1.Baskı,Beta Yayınları, İstanbul, 2011, s.64.

⁴⁰⁹ “Longest in US history: Afghan War turns 13”, US military deaths grow 4-fold under Obama,RT,07.10.2014 <http://rt.com/usa/193932-afghan-war-thirteenth-anniversary/> (e.t.08.10.2014).

⁴¹⁰ http://avalon.law.yale.edu/sept11/un_006.asp (e.t. 29.09.2014).

Kaidenin Taliban rejimi tarafından desteklendiği ve saldırılarda önemli rol oynadığı vurgulanmış, ayrıca elinde yeterli delil olduğunu, ABD ve uluslararası camia tarafından gösterilen tüm çabalara rağmen Taliban rejiminin politikasını değiştirmedeği, Afganistan halkının acısını dindirmek için insani çabaların devam edeceği belirtilmiştir.⁴¹¹ Fakat zaten yiyecek yardımına bağımlı Afganistan'da müdahale sonrası yiyecek teslimatının yapılabilmesi için uluslararası kuruluşlardan gelen taleplerin reddedildiğini de belirtmek gerekmektedir.⁴¹²

Diğer taraftan müdahale dünyada da geniş yankı bulmuş, devletler ABD'ye destek açıklaması yapmışlardır. İngiltere Başbakanı Tony Blair, *İngiliz savaş uçaklarının da saldırıda yer alacaklarını* söylemiş, Fransa Cumhurbaşkanı Chirac, *Fransız birliklerinin operasyona katılacaklarını bildirmiş ve saldırıların uzun süreceğini* belirtmiştir.⁴¹³ Almanya Başbakanı Schröder *müdahaleye Almanya'nın "açık destek" verdiğini söylemiş*, Rus Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamasında Afganistan'ın, uluslararası terörizmin merkezi ve ayrıca olan teröristlerin barındığı güvenli bir liman olduğu belirtilmiş, Yunanistan Savunma Bakanı Akis Çohacopulos, *Afganistan'a yapılacak operasyonun, ABD'de masum insanların ölümüne neden olan terör saldırısına karşı yapılan meşru bir hareket olduğunu belirtmiş*, Çin Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, *Çin'in her türlü terörizme karşı olduğu ve Çin'in BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nde alınan kararları ve terörizme karşı eylemleri destekleyeceği belirtilmiştir.*⁴¹⁴ Irak'tan yapılan açıklamada ise ABD'deki terörist dalgasının, ABD'nin insanlığa karşı işlemiş olduğu cinayetlerin ürünü olduğu iddia edilmiştir.⁴¹⁵

Devletlerden müdahaleye yönelik destek açıklamaları gelirken Taliban savaşa hazır olduklarını belirtmiş Usame Bin Ladin ise verdiği bir demeçte *"Amerikalılar bu savaşı terörizm adı altında İslam'a karşı açtılar. Her Müslüman dinini savunmalıdır. Irak'ta, Filistin'de, Lübnan'da birçok Müslümana acı çektirdiler... Yüce Allah adına yemin ederim*

⁴¹¹ http://avalon.law.yale.edu/sept11/un_006.asp (e.t. 29.09.2014).

⁴¹² Noam Chomsky, **11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?**, Çev. Taylan Doğan, 3. Baskı, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.69.

⁴¹³ <http://www.biglook.com/war/9.asp> (e.t. 22.08.2014).

⁴¹⁴ <http://www.biglook.com/war/9.asp> (e.t. 22.08.2014).

⁴¹⁵ Demirel, a.g.e., s.139.

*ki, Amerikan halkı biz topraklarımızda güvenlik içinde olduğumuzu hissedene kadar, ABD topraklarında kendini güven içinde hissetmeyecek... ” demiştir.*⁴¹⁶

Diğer devletlerin ABD'nin Afganistan'a müdahalesine yönelik desteğini sadece terör saldırısına uğramış bir devlete verilen destek olarak görmemek gerekmektedir. Her devletin müdahaleye destek vermek için sebepleri vardır. Örneğin Orta Asya devletleri bölgede ABD'nin varlığını Rusya'yı dengelemek açısından önemli görmüşler ve diğer taraftan ABD'nin insan hakları konusundaki baskılarından kurtulmak, ABD'den alınan ekonomik yardımlar ve rahatsız olunan bir takım radikal örgütlerin faaliyet alanının daralması bölge devletlerinin müdahaleye destek vermesine neden olmuştur.⁴¹⁷ Rusya ise kendi devlet ülkesindeki ayrılıkçı taleplere karşı uyguladığı sert politikalarda gelebilecek eleştirileri engellemek adına müdahaleye destek vermiş, Çin ise Rusya ile benzer bir sebepten ötürü müdahaleye destek vermiştir. Sincan –Uygur bölgesinde uyguladığı politikalar nedeniyle gelebilecek eleştirilerden kaçınmayı hedeflemiştir.⁴¹⁸

Diğer taraftan devletlerden gelen destek açıklamalarının yerini zamanla endişeye bıraktığını belirtmek gerekmektedir. Müdahalenin tahmin edilenden uzun süreceğini, ABD'nin bölgede kalıcı olmaya çalıştığını anlayan devletler bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Örneğin başlangıçta terörizme karşı ABD'yi destekleyici bir tavır alan Çin rahatsızlığını “Çin'in Uluslararası Güvenlik ve Strateji Ortamı” raporunda belirtmiştir. Bu raporda ABD'nin bölgedeki varlığının Çin'in çıkarlarına aykırılık teşkil ettiğini ve Çin'i çevrelemeye yönelik olduğu belirtilmiştir.⁴¹⁹ İran da ABD'nin çevreleme politikasından rahatsızlık duymuştur ve ABD'nin bölgedeki varlığını kendisine yönelik tehdit olarak algılamıştır.⁴²⁰ Özetle ABD'nin tek taraflı yaklaşımının ve süreçte yaptığı hataların devletlerin ABD'ye verdiği desteğin kaybedilmesine ve dünyada ABD karşıtlığını artmasına neden olduğunu söylemek mümkündür.⁴²¹

Kalıcı Özgürlük Operasyonu dört aşamalı olarak planlanmıştır. İlk aşamada CIA ve özel timler konvansiyonel birliklere yol açacak, ikinci aşamada El- Kaide ve Taliban

⁴¹⁶ “Biz de ABD'yi Vururuz”, **Hürriyet**, 10.08.2001,

<http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=20324> (e.t.01.072015)

⁴¹⁷ Pirinççi, a.g.m., s.223.

⁴¹⁸ Pirinççi, a.g.m., s.228.

⁴¹⁹ Büyükbaş, a.g.tz.,s.83.

⁴²⁰ Büyükbaş, a.g.tz.,s.83.

⁴²¹ Sedat Laçiner, “ABD'nin Yaptığı 3 Ölümcül Hata”, 09.11.2006, <http://www.usakgudem.com/yazarlar.php?id=488&type=3> (e.t. 16.08.2015).

hedefleri vurulacak, üçüncü aşamada kara hareketi ile geriye kalan hedefler yok edilecek, son aşamada özgür bir yapı oluşturulması için çalışılacaktır.⁴²² Joseph Collins ise Kalıcı Özgürlük Operasyonunun temelinde konvansiyonel savaş.–Ekim 2001 Mart 2002 arası dönem – ve direniş olarak iki bölüme ayırmaktadır.⁴²³ İlk saldırılar, ABD ve İngiliz uçaklarının, El-Kaide ve Taliban hedeflerine yönelik bombardımanı ile başlamış, Kuzey ittifakı, ABD Özel Kuvvetleri ve Peştun birliklerinden oluşan gücün gerçekleştirdiği müdahale ile devam etmiştir.⁴²⁴ ABD'nin yaptığı hareket yıldırma hareketi, temizlik hareketi ve süpürme hareketi olarak üç bölümden oluşmaktadır.⁴²⁵ İlk aşamada Afganistan'a yakın yerlerde konuşlanmış uçak gemilerinden füze atılması ve belirlenen hedeflere Tomahawk füzelerinin fırlatılması, ikinci aşamada Diego Garcia Üssü'nden kalkan B-52 ağır bombardıman uçakları aracılığıyla kampların yok edilmesi ve son aşamada ise Komandoların Celalabad'a inmesi ve Kabil'in ele geçirilmesi planlanmıştır.⁴²⁶ Afganistan'da yaklaşık iki hafta süren hava hareketi esnasında Kabil, Kandahar, Celalabat ve Herat şehirleri bombalanmıştır.⁴²⁷ Müdahale 19 Ekim 2001 tarihinde ABD elit komandolarından küçük bir birliğin güneydeki Afgan topraklarında kara operasyonlarına başlamasıyla ikinci boyut kazanmıştır.⁴²⁸ ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a müdahalesinde Kuzey İttifakı kapsamında muhalif gruplardan da destek alınmış kara operasyonunda bu guruplardan yararlanmışlardır. Muhalif grup Türk kökenli halkların temsilcisi General Raşit Dostum, Tacik asıllı General Fahim ve çoğunluğu Şii mezhebinden olan Hazara ve diğer küçük gruplardan oluşmuştur.⁴²⁹ Bahsi geçen Kuzey İttifakından da destek alınması ABD'nin müdahaleye yönelik hedeflerine ulaşması açısından büyük fayda sağlamıştır.⁴³⁰

19 Aralık 2001 tarihinde BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1386 sayılı kararla ISAF (International Security Assistance Force) (Uluslararası Güvenlik Yardım

⁴²² Bush, a.g.e., s.208.

⁴²³ Joseph J. Collins, Understanding War in Afghanistan,1. Baskı, National Defense University Press, Washington, D.C.2011.,s:47

⁴²⁴ Önal, a.g.m.,s.46.

⁴²⁵ Polat, a.g.tz., ,s.102.

⁴²⁶ Akkurt, a.g.e., s.244, aktaran: Polat, a.g.tz., s.102.

⁴²⁷ Topal, a.g.e., s.230.

⁴²⁸ “Elit birlikler Afganistan'a girdi”, **Milliyet**, 20.10.2001 ,<http://www.milliyet.com.tr/2001/10/20/dunya/dun02.html>, (e.t.27.09.2014).

⁴²⁹ Haydar Çakmak,**ABD'nin Askeri Müdahaleleri 1801'den Günümüze**,1. Baskı, Kaynak Yayınları,İstanbul,2013, s.531.

⁴³⁰ Paul Rogers, **A War On Terror Afghanistan and After**, Pluto Press, Lodnon, 2004, s.7.

Gücü) oluşturulması öngörülmüş, 26 Şubat 2002 tarihinde 18 devletin katılımıyla ISAF Afganistan'da göreve başlamıştır.⁴³¹ ISAF kuvvetlerinin görev alanı ilk olarak sadece Kabil ve çevresi ile sınırlıyken daha sonra ülke genelinde görev yapmasına karar verilmiştir.⁴³² ISAF kuvvetlerinin büyük bir kısmını ABD güçleri oluşturmuştur.⁴³³ Daha sonraki süreçte Hollanda ve Almanya'nın teklifiyle 2003 yılının Nisan ayında gerçekleştirilen NATO toplantısından oybirliği ile çıkan kararlar ISAF komutası NATO'ya devredilmiştir.⁴³⁴

Diğer taraftan Afganistan'da ABD müdahalesinden sonraki yapılanmayı düzenleyen Bonn Anlaşmasında da BM kontrolünde bir gücün oluşturulması öngörülmüştür.⁴³⁵ ISAF'ın kuruluşu BM Antlaşması'nın 1. maddesinde belirtilen uluslararası barış ve güvenliği korumak amacı ile uygunluk göstermektedir. Yine BM Antlaşmasınının 42. maddesinde BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesis edilmesi için hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla gereken her türlü önlemi alabileceği belirtilmektedir. Bu hususta problem görünmemektedir. Ancak burada sorun bu önlemlerin alındığı zaman dilimidir. Eğer BM, Afganistan'a yapılan müdahaleye en başından dahil olup bu önlemleri almış olsaydı, bu durum sorun teşkil etmeyebilirdi. Ancak bilindiği üzere ABD ve müttefikleri BM'den müdahaleye yönelik bir karar çıkmadan Afganistan'a müdahale etmişler ve BM ise sonradan devreye girmiştir. Bu noktada akıllara ABD'nin BM'yi devreye sokarak müdahaleye bu açıdan da bir meşruiyet kazandırmaya çalışıp çalışmadığı sorusu gelmektedir. Çünkü meşru müdafaa hakkının kullanımında süreç, devlete yönelik bir silahlı saldırı karşısında devletin kendini korumak ve saldırıyı durdurmak için saldırı ile orantılı olarak karşılık vermesi ve alınan önlemlerin BM'ye bildirilmesi ve bununla beraber inisiyatifi BM'nin alması şeklinde ilerlemektedir. Bu kapsamda bir müdahale yapılacaksa bunun BM kararı ile olması gerekmektedir. Ancak Afganistan'a yönelik önce müdahale gerçekleşmiş ve daha sonra BM kontrolünde bir güç

⁴³¹ Bozkurt, a.g.e., s.223.

⁴³² "ISAF: Afganistan'daki uluslararası güç", **Aljazeera**, 9.12.2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/isaf-afganistandaki-uluslararasi-guc> (e.t.01.07.2015)

⁴³³ "ISAF: Afganistan'daki uluslararası güç", **Aljazeera**, 9.12.2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/isaf-afganistandaki-uluslararasi-guc> (e.t.01.07.2015)

⁴³⁴ "ISAF: Afganistan'daki uluslararası güç", **Aljazeera**, 9.12.2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/isaf-afganistandaki-uluslararasi-guc> (e.t.01.07.2015)

⁴³⁵ <http://www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm> (e.t. 01.07.2015)

Bonn Anlaşması 5 Aralık 2001 tarihinde Almanya'nın Bonn kentinde BM'nin öncülüğü ile Afgan grupların katılımı ile imzalanmıştır.

oluşturulmuştur. ISAF'ın kuruluş sürecindeki sorunun müdahalenin gerçekleşmesinde de görüldüğünü belirtmek gerekmektedir. ABD ve müttefikleri, BM Güvenlik Konseyi'ne müdahalenin başladığı gün bir mektupla meşru müdafaa hakkının kullanıldığını haber vermişlerdir. Ancak bilindiği üzere meşru müdafaa hakkı anlıktır ve meşru müdafaa hakkı kullanılacağı zaman, saldırıyı durduracak ölçüde karşılık verilir, BM Güvenlik Konseyine haber verilir ve meşru müdafaa hakkı sona erer. Burada önce BM'ye haber verilmekte daha sonra meşru müdafaa hakkı kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında meşru müdafaa hakkının kullanımı konusunda bir takım sorunların olduğu görülmektedir. Bu durum, BM'ye yönelik bir emrivaki niteliği taşımaktadır. Ayrıca bu olgu veya durum ABD'nin meşru müdafaa hakkı sınırları içerisinde kalmayacağına da bir göstergesidir.

Diğer taraftan 11 Eylül saldırılarının ve akabinde Afganistan'a müdahalenin ABD'ye çok önemli avantajlar sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır. İlk olarak müdahale ABD'nin terörle mücadele kapsamında başka devletlere yönelik müdahaleleri gerçekleştirmesine imkan tanımış, bir çok devletle de işbirliği yapmasını sağlamıştır.⁴³⁶ Müdahalenin ABD'ye sağladığı avantajların en stratejik olanı ise ABD'ye Orta Asya'ya askeri olarak da yerleşme olanağı tanımış olmasıdır. ABD o dönemde bölge devletlerinden sağladığı askeri üslerle büyük bir avantaja sahip olmuştur. ABD hemen her ülkeden uçuş hakkı elde etmekle beraber Özbekistan'da iki üs (Karşi –Kanabad ve Kokand'da) Tacikistan'da iki üs (Duşanbe ve Kulyab'da), Kırgızistan'da bir üs (Manas Askeri Üssü) ve Aşkabat' da bir hava ikmal istasyonu elde etmiş ve ayrıca Kazak Demir yolunun kullanma hakkına sahip olmuştur.⁴³⁷

Afganistan'a müdahalenin ABD açısından bir diğer avantajı da enerji alanına ilişkindir. ABD bu müdahale ile enerji sahibi olan devletlere ulaşma fırsatı yakalamıştır.⁴³⁸ İstikrarlı bir Afganistan vasıtasıyla ABD, enerjideki Rusya hakimiyetini kırarak adım atabilme şansına erişebilecektir. Afganistan –Pakistan –Hindistan hattı üzerinden Hint Okyanusu yoluyla enerji nakliyatı gerçekleştirilebilecek ve böylece Rusya devre dışı bırakılmış olacaktır. Nitekim ABD Enerji Kaynakları Bakanlığında yapılan bir açıklamada Afganistan'ın coğrafi konumunun Orta Asya- Basra Körfezi arasında bir

⁴³⁶ Büyükbaş, a.g.tz., s.81.

⁴³⁷ Ren "The Central Asia Policies of China, Russia and the USA, and the Shanghai Cooperation Organization Process: A View from China," **Stockholm International Peace Research Institute**, 2003, <http://editors.sipri.se/pubs/CentralAsiaSCO.pdf> (e.t. 01/04/2006)., Aktaran: Pirinççi, a.g.m., s.221.

⁴³⁸ Edwards, a.g.m., s.87.

doğalgaz ve petrol hattı için geçiş yolu olabileceği ve bu hattın Afganistan'dan geçmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴³⁹ Böylece ABD Yeni Büyük Oyun çerçevesinde Rusya'yı zorlayıcı bir adım atmış olacaktır. Bu adımla ABD, küresel liderlik veya hegemonik güç olma mücadelesinde Rusya karşısında öne geçip Rusya'yı geride bırakma fırsatını yakalayacaktır.⁴⁴⁰ Nitekim ABD yönetimi tarafından Afganistan'a müdahale hâlâ devam ederken enerji projeleri için araştırmalar yapılması, enerjinin Afganistan müdahalesinde oynadığı rolün önemini ortaya koymaktadır.⁴⁴¹

11 Eylül saldırılarının ve Afganistan'a müdahalenin ABD'ye sağladığı avantajların ABD'nin bölgeye yönelik amaçları ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Bununla beraber 11 Eylül saldırılarının ve Afganistan'a müdahalenin ABD'nin amaçlarının gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu nedenle ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a müdahalesini sadece 11 Eylül saldırılarına bağlamamak gerekir. Aslında ABD, bu bölgeyi kontrol etmek gayesiyle 11 Eylül saldırılarını amacına yönelik bir gerekçe olarak kullanmıştır.⁴⁴² ABD, 11 Eylül sonrası durumdan istifade ederek bölge üzerindeki kontrolünü artırmayı hedeflemiş ve tüm dünyaya ABD'nin siyasi ve askeri gücünü bir kez daha göstermeye çalışmıştır.⁴⁴³

Müdahale sonucunda Afganistan'da Taliban kuvvetleri Kabil'den çekilmiş ve şehrin kontrolü ABD ve müttefiklerine geçmiştir. Yine El-Kaide örgütünün bütün kampları tahribata uğramış ve Taliban yönetimi devrilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki Taliban yönetiminin lider kadrosu ele geçirilememiş ve El-Kaide tamamen etkisiz hale getirilememiştir.⁴⁴⁴ Afganistan'ın müdahaleden sonraki yapılanma süreci ise Bonn Anlaşması temelinde olmuştur. Bonn Anlaşmasının amacı, Afganistan'daki sorunların çözüme kavuşturulması, uzlaşmanın, barış ve istikrarın tesis edilmesi, insan haklarının korunmasıdır.⁴⁴⁵ Bonn Anlaşmasıyla Afganistan'daki durum acil önlemler gerektirdiğinden geçici hükümete yetki verilmesi, Afganistan'da kalıcı otorite oluşturulana kadar BM'nin Afganistan'da bazı önemli görevleri üstlenmesi öngörülmüştür.⁴⁴⁶ Bonn Anlaşmasında

⁴³⁹ Gökay, a.g.m., s.222.

⁴⁴⁰ Erhan, a.g.m., s.6.

⁴⁴¹ New York Times,15 December 2015, Aktaran. Gökay,a.g.m., s.232.

⁴⁴² Gökay, a.g.m., s.218.

⁴⁴³ Gökay, a.g.m., s.221.

⁴⁴⁴ Uslubaş,a.g.e.,s.237.

⁴⁴⁵ Büyükbaş,a.g.tz.,s:115.

⁴⁴⁶ Büyükbaş,a.g.tz.,s:115.

Afganistan'da kalıcı otorite oluşturulabilmesi için Bonn süreci öngörülmüştür. Bonn sürecinde Burhanettin Rabbani yönetimindeki mevcut iktidar görevi Geçici Otorite'ye (Geçici Otorite Geçici Yönetim, Olağanüstü Büyük Milli Meclis için Özel Bağımsız Komisyon ile Afgan Yüksek Mahkemesi ve Diğer Mahkemelerden oluşmaktadır.) devredecek, Geçici Otorite ve hükümet ilk etapta Olağanüstü Meclisi toplamaya çalışacak, Meclis Geçiş Otoritesini oluşturacak, Geçiş yönetimi ise anayasayı yapacak, Anayasal Meclisi toplayacak ve seçimlerin yapılmasını sağlayacaktır.⁴⁴⁷ Bu kapsamda 22 Aralık 2001 tarihinde Hamid Karzai yönetimindeki geçici hükümet göreve başlamıştır.

3.2. AFGANİSTAN'A MÜDAHALENİN MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

11 Eylül sonrası atmosferde, Afganistan'a yapılan müdahale birçok devletten destek görse de uluslararası hukuk açısından birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Öncelikli olarak müdahalenin dayanağı olan meşru müdafaa hakkının ortaya çıkıp çıkmadığı, yani saldırıların silahlı saldırı kabul edilip edilmeyeceği, sonraki aşamada da bu saldırıların Taliban yönetimine isnat edilip edilemeyeceği ve tüm bunlar çerçevesinde müdahalenin haklı bir meşru müdafaa uygulaması olup olmadığı vb. sorunlar hâlâ tartışılmaktadır.

Meşru müdafaa hakkı kapsamında gerçekleştirilen bir müdahalenin öncelikle geçici nitelikte olması ve BM gerekli önlemleri alana kadar devam edip bu noktada sona ermesi gerekmektedir. Çünkü meşru müdafaa hakkı, devletlere ani saldırılar karşısında kendilerini korumak için tanınmış geçici nitelikte bir haktır. Bu açıdan ABD'nin Afganistan'da kalış süresi sorun arz etmektedir. ABD askeri varlığının Afganistan'da on yıldan fazla bir süre devam etmesinin uluslararası hukuka uygunluğu tartışmalıdır.⁴⁴⁸ Kaldı ki bu noktada on yılı aşkın süreçte meşru müdafaa hakkı mı kullanılıyor sorusu akla gelmektedir ki on yılı aşkın süreçte meşru müdafaa hakkı kullanılamayacağı açıktır. Ayrıca ABD'nin Bush Doktrini kapsamında teröristlerle onlara yardım eden ve ABD'ye karşı çıkan devletler arasında ayırım yapmayacağını bildirmesi de meşru müdafaa hakkı açısından sorun oluşturmaktadır.⁴⁴⁹ Çünkü bu söylem kapsamı açısından belirsizdir ve her devletin teröre destek verdiği suçlamasıyla müdahaleye maruz kalabileceğini göstermektedir. Bu söylem

⁴⁴⁷ Büyükbaş, a.g.tz., s:116.

⁴⁴⁸ Çakmak, a.g.e., s.531.

⁴⁴⁹ Topal, a.g.e., s.246.

ve söylemin belirsizliği de esasen ABD açısından farklı planların gündemde olduğunu ve Afganistan'dan sonra da bazı devletler açısından müdahalenin söz konusu olabileceğini ifade etmektedir.

Diğer yandan, müdahale sırasında alınan önlemlerin BM'ye bildirilmemesi de müdahale açısından sorun teşkil etmektedir. Çünkü BM Antlaşmasının 51. maddesi alınan önlemlerin BM'ye bildirilmesini öngörmektedir. Ayrıca 51. madde Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar devletin kendini korumasını öngördüğünden operasyon için BM izni şart koşulmamakta ancak alınan önlemlere ilişkin bilgi ivedilikle BM'ye bildirilmektedir. Bu konuyla ilgili BM'ye alınan önlemlerin haber verilmesinin sadece bir usul şartı olduğunu ve çok önemli olmadığını savunan bir görüş olsa da, meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. madde önlemlerin BM'ye haber vermesini öngördüğünden bu husus önem arz etmektedir.

Afganistan'a müdahalede sorun arz eden başka bir durum da saldırılardan hemen sonraki ilk açıklamaların savaş çağrısı niteliğinde olması ve ilk günden hedefin belirlenmiş olmasıdır. ABD, saldırılardan hemen sonra El-Kaide rgtn hedef göstermiş ve Taliban yönetimini de yardım etmekle suçlamıştır. ABD, Taliban yönetiminin de El-Kaide rgtnn akıbetini paylaşacağını belirtmiştir. Bu durum esasen müdahalenin meşruiyetinin bir açıdan daha sorgulanmasına neden olmaktadır. Savaş ağrısı niteliğindeki söylemlere ve ilk günden belirlenen hedeflere ABD'nin süreçteki uzlaşmaz tavrı da eklenince bu müdahalenin bir meşru müdafaa hakkı kullanımından daha çok şey ifade ettiği ve daha büyük bir plan için atılmış bir adım olmaktadır. Özellikle saldırılardan hemen sonraki Ulusal Güvenlik Konseyi'nde suunun belirlenmiş olması ve Başkan Bush'un daha sonra anılarını anlatırken *“Bize savaş açmışlardı ve ben o anda onlarla savaşa girmeye karar vermiştim”* demesi durumu daha açık hale getirmektedir.⁴⁵⁰

Esasen ABD bu süreçte, BM Güvenlik Konseyi'nden kuvvet kullanmaya izin veren bir karar çıkartıp ardından müdahale gerçekleştirilmiş olsaydı, müdahalenin meşruiyetine ilişkin sorular büyük oranda ortadan kalkmış olacaktı. Bu durumda Güvenlik Konseyi yelerinin vetoları gündeme gelebilecektir. ABD ise veto riskini göze almamış ve böyle bir girişimde bulunmamıştır.⁴⁵¹ ABD daha farklı bir yaklaşım sergilemiş ve böyle bir yola

⁴⁵⁰ Woodward, a.g.e., 17-37.

⁴⁵¹ Topal, a.g.e., s:242.

başvurmamıştır. ABD'nin bu yaklaşımı benimsemesinin nedeni ise BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisine dayanarak gerçekleştireceği bir müdahalede BM'nin aktif olarak rol almasını istememesi ve böyle bir müdahalede BM'nin denetiminin daha fazla olacağını ön görmesidir.⁴⁵² ABD ise gerçekleştireceği müdahalede daha serbest hareket etmek istemekte ve bu nedenle hareket alanını kısıtlayacak bir denetim mekanizmasının varlığı ABD açısından sorun teşkil etmektedir. Bu sebepten dolayı ABD, BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi ile bir müdahale gerçekleştirmek yerine daha fazla inisiyatif alabileceği bir yöntem tercih etmiştir.

Diğer taraftan müdahalenin eylemleri gerçekleştirenler net olarak ortaya çıkarılmadan gerçekleştirilmesi sorun arz etmektedir. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin açıkça ve uluslararası hukuka uygun olarak ortaya çıkarılmaması ve buna dair ciddi bir soruşturmanın da yapılmamış olması da problem teşkil etmektedir.⁴⁵³ Diğer yandan 11 Eylül saldırılarının faillerinin belirsizliği ABD'ye Irak'a yönelik müdahale açısından kolaylık sağlamıştır.⁴⁵⁴

Afganistan'a yönelik müdahalenin yasal bir meşru müdafaa hakkı kullanımı olarak görülmesi için ilk önce meşru müdafaa hakkının dayanağı olan silahlı saldırı koşulunun gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Silahlı saldırı şartına ek olarak müdahale aciliyet, gereklilik ve orantılılık koşullarına uygun gerçekleşmiş olmalıdır. Aksi takdirde müdahale uluslararası hukuka aykırılık teşkil edecek ve dolayısıyla da yasal bir müdahale olmayacaktır.

3.2.1. Afganistan'a Müdahalenin Silahlı Saldırı Koşulu Açısından İncelemesi

Afganistan müdahalesi ile ilgili en önemli sorun, 11 Eylül uçak eylemlerinin silahlı saldırı kabul edilip edilemeyeceğidir. Çünkü 11 Eylül uçak eylemleri silahlı saldırı olarak kabul edilmezse operasyonun dayanağı olan meşru müdafaa hakkı ortadan kalkmış olmaktadır. Bilindiği üzere BM sisteminde meşru müdafaa hakkı silahlı saldırı koşuluna bağlanmıştır. 11 Eylül ise o güne kadar hakim görüşün aksine, devlet dışı aktörlerin eylemlerinin de-her ne kadar bu eylemlerin sorumluluğu devlete isnat edilse de- meşru

⁴⁵² Özer, a.g.tz.,s.140.

⁴⁵³ Özer, a.g.tz.,s.141.

⁴⁵⁴ Özer, a.g.tz.,s.141.

müdafaa hakkı tanıyabileceğini gösterse de bu yine her saldırının silahlı saldırı niteliği taşımadığı gerçeğini değiştirmemektedir.⁴⁵⁵ Ayrıca devlet dışı aktörlerin eylemlerinin silahlı saldırı olarak kabul edilebilmesi için bir devletin düzenli kuvvetlerinin yaratabileceği nitelikte bir tahribatın söz konusu olması gerekmektedir.

BM Güvenlik Konseyi kararlarında net olarak silahlı saldırı olarak tanımlanmasa da Ahmet Hamdi Topal gibi bazı yazarlar, 11 Eylül saldırılarının nitelik itibarıyla silahlı saldırı kabul edilebileceğini savunmaktadırlar. Bu görüşlerini de eylemlerin hedefleri, meydana geliş tarzı, yol açtığı can ve mal kaybı yönünden daha önceden gerçekleştirilmiş eylemlerden oldukça farklı olmasına dayandırmaktadırlar.⁴⁵⁶ Özellikle uçakların bir silah olarak kullanılması, üç bin kişinin yaşamını kaybetmesi gibi durumları göz önünde bulundurarak 11 Eylül saldırılarının silahlı saldırı niteliğinde oluşunu belirtmektedirler. Sean D. Murphy ise 11 Eylül saldırılarının, ölü sayısının çokluğu ve saldırıların hedefleri açısından Japonya'nın II Dünya Savaşı sırasında Pearl Harbour'a yaptığı saldırıdan daha vahim olduğunu belirtmekte ve saldırıları silahlı saldırı olarak kabul etmektedir.⁴⁵⁷ Ancak daha önce de belirtildiği gibi, BM Güvenlik Konseyi kararlarında 11 Eylül saldırıları net bir şekilde silahlı saldırı olarak tanımlanmamıştır. BM Güvenlik Konseyi, 1368 sayılı kararda 11 Eylül saldırılarını silahlı saldırı olarak nitelendirmemiştir. Kararda BM Güvenlik Konseyi'nin bu tür durumlarla mücadele için elinden geleni yapacağı vurgulanmış olsa bile net olarak meşru müdafaa hakkının ortaya çıktığı belirtilmediği için karar, meşru müdafaa hakkı gerekçesi niteliği taşımamaktadır. 1378 sayılı kararda ise yine meşru müdafaa hakkına ilişkin net bir açıklama yoktur. Ancak, kararda terörist eylemlere karşı her türlü önlemin devletlerce alınması öngörülmüştür.

Diğer yandan 11 Eylül saldırılarının silahlı saldırı olduğunun kabulü yeterli değildir. Çünkü saldırı El-Kaideden gelirken müdahale Afganistan'a yapılmıştır.⁴⁵⁸ Eğer Afganistan'a müdahale edilecekse bu noktada Taliban -El-Kaide bağının ortaya çıkarılması gerekirdi ki bu durumda bile ABD'nin müdahalesinin, orantılılık ilkesi gereği terörist kampların tahribatı ve teröristlerin ele geçirilmesi ile sınırlı kalması ve yönetim değişikliğine varmaması gerekmektedir. Aksi halde BM Genel Kurulu'nun 2131 sayılı

⁴⁵⁵ Saydam, a.g.m., s.76.

⁴⁵⁶ Topal, a.g.e., s.249.

⁴⁵⁷ Sean D. Murphy. "Terrorism and the Concept of "Armed Attack" in Article 51 of the UN Charter",

Harvard International Law Journal, Vol. 43, No.1, s.47-50, Aktaran. Abdybaeva, a.g.tz., s.103.

⁴⁵⁸ Saydam, a.g.m.,s.73.

kararında belirtildiği gibi, bu bir uluslararası hukuk ihlali olacaktır. 21 Aralık 1965 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından alınan 2131 sayılı karar uyarınca “devirme ve dolaylı müdahalelerin tüm şekillerinin BM Antlaşmasının bir ihlalini teşkil ettiği ve uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit oluşturduğu” kabul edilmektedir.⁴⁵⁹ Yine aynı kararın 1. maddesinde devletlerin diğer devletlerin rejimlerini şiddet kullanmak yoluyla devirmeye çalışan hiçbir oluşuma karışmama yükümlülüğü getirilmiştir.⁴⁶⁰

11 Eylül saldırıları silahlı saldırı kabul edildiğinde de bu aşamadan sonra meşru müdafaa hakkının kime karşı kullanılacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Çünkü saldırıların El-Kaide tarafından gerçekleştirildiği kabul edilirken müdahalenin Afganistan’a yapılmış olması problem teşkil etmektedir. Saldırıların Taliban yönetimine isnat edilip edilemeyeceği sorunu müdahalenin meşruiyeti açısından önem arz eden unsurlardan biridir. Çünkü saldırılar Taliban yönetimine isnat edilemezse bu müdahale uluslararası hukuka aykırı olacak ve meşru müdafaa hakkı geçersiz olacaktır. Saldırıların Taliban yönetimine isnat edilebilmesi için Taliban yönetiminin sorumluluğunun doğmuş olması gerekmektedir.⁴⁶¹ Diğer bir ifadeyle El-Kaide örgütünün Taliban yönetiminin kontrolünde olduğu veya Taliban yönetiminin El-Kaide örgütüne yardım ettiği ispat edilmelidir.⁴⁶² Böyle bir ilişkinin varlığını somut olarak kanıtlamadan müdahale gerçekleştirilmiştir. BM Güvenlik Konseyi’ne sunulan mektupta da devlet olarak Afganistan sorumlu tutulmamıştır.⁴⁶³ Ayrıca mektupta Taliban yönetiminin eylemleri planladığına, eylemleri gerçekleştirenleri yönlendirdiğine dair bir suçlama da yer almamıştır.⁴⁶⁴ Afganistan’ın El-Kaide örgütüne destek vermesi El-Kaide örgütü aracılığı ile ABD’ye saldırdığını göstermemektedir.⁴⁶⁵ Bu hususta müdahalenin Afganistan devletine yapılması da tartışmalı bir konudur.

Müdahale konusunda önemli olan Taliban yönetimi ile El-Kaide arasında Taliban yönetimini sorumluluk altına sokacak bir ilişkinin bulunup bulunmadığıdır. Taliban

⁴⁵⁹ 2131 sayılı BM Genel Kurul Kararı için bkz:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2131\(XX\) \(e.t.04.09.2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2131(XX) (e.t.04.09.2015))

⁴⁶⁰ 2131 sayılı BM Genel Kurul Kararı için bkz:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2131\(XX\) \(e.t.04.09.2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2131(XX) (e.t.04.09.2015))

⁴⁶¹ Halatçı, a.g.m., s.94.

⁴⁶² Halatçı, a.g.m., s.94.

⁴⁶³ Quigley, a.g.m., s.545.

⁴⁶⁴ Songür, a.g.tz.,s.46.

⁴⁶⁵ Quigley, a.g.m., s.545.

yönetimi ile El-Kaide arasında bir ilişkinin varlığı kabul edilse de esas olan bu ilişkinin 11 Eylül saldırılarının sorumluluğunu Taliban yönetimine isnat etmek için yeterli olup olmadığıdır.⁴⁶⁶ Bu konuda Taliban yönetimi ile El-Kaide arasında sorumluluk doğuracak bir ilişki olması ve saldırıların sorumluluğunun Taliban yönetimine isnat edilebilmesi için saldırıların faili olduğu iddia edilen Ladin ve El-Kaide Örgütü'nün fiilen Taliban Yönetimi'nin kontrolü altında ya da Taliban yönetimi adına eylemlerde bulunduğu ispatı gerekir.⁴⁶⁷ Nitekim UAD da Nikaragua davasında aldığı kararda bir saldırının devlete isnat ettirilebilmesi için devlet ile devlet dışı aktörün yakın bağının olması gerektiğini vurgulamaktadır.⁴⁶⁸

Taliban yönetimi ile El-Kaide Örgütü arasındaki ilişkiye bakıldığında, Ladin ve El-Kaide Örgütü'nün Taliban yönetiminin askeri komuta kademesinde ve karar alma mekanizmalarında bulunan temsilcileri sayesinde Taliban yönetimi üzerinde etkili olduğu görülmekte ve Taliban yönetimi ise, El-Kaide Örgütüne üs ve barınma imkânı sağlamaktadır.⁴⁶⁹ Bu durumda dolaylı sorumluluktan bahsedilebilirse de El-Kaide Örgütü'nün Afganistan'da Taliban yönetimini de aşan bir özerkliğe sahip olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Taliban yönetimi eylemlerde doğrudan yer almadığı gibi, Taliban yönetiminin eylemlerin kontrolü, organizasyonunda yer alması veya finansal açıdan destek sağlaması gibi bir durum da söz konusu olmamış ve Taliban yönetiminin sorumluluk doğuracak şekilde bir eğitim, silah teçhizat ve mali yardımda bulunduğu net olarak ispatlanamamıştır.⁴⁷⁰ Taliban yönetimi El-Kaide Örgütü arasındaki ilişkide bir sorumluluktan bahsedilecekse bu Taliban yönetiminin bu faaliyetleri engelleyememesinden ötürü meydana gelen dolaylı sorumluluktur. Ancak bu hususta Barry A. Feinstein bu dolaylı sorumluluğun ABD tarafından gerçekleştirilen müdahaleye haklılık kazandırdığını savunmaktadır. Feinstein'a göre Taliban yönetiminin 11 Eylül saldırılarını engellemekteki başarısızlığı veya isteksizliği ABD'ye zarar vermiş ve ABD açısından

⁴⁶⁶ Halatçı, a.g.m., s.94.

⁴⁶⁷ Halatçı, a.g.m., s.94.

⁴⁶⁸ Nicaragua Case (1986) ICJ Reports 14,s. 103, Aktaran. Michael Byers, "Terrorism, the Use of Force and International Law After 11 September", **International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 51, No.2, pp. 401-414.,p.408.

⁴⁶⁹ Halatçı, a.g.m., s.94.

⁴⁷⁰ Topal, a.g.e., s.253.

meşru müdafaa hakkı doğmuştur.⁴⁷¹ Bu sebeple Feinstein ABD'nin meşru müdafaa hakkını Afganistan'ın toprak bütünlüğünden daha öncelikli görmektedir.⁴⁷² Ancak Afganistan'ın 11 Eylül saldırılarını engellemede gösterdiği başarısızlık ABD'nin Afganistan'a yönelik meşru müdafaa hakkı kullanmasını gerektirmemektedir. Çünkü böyle bir yaklaşım uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağını göz ardı etmek olacaktır.⁴⁷³

3.2.2. Afganistan'a Müdahalenin Gereklilik Koşulu Açısından İncelemesi

Afganistan'a yapılan askeri müdahalenin meşru müdafaa kapsamındaki gereklilik koşulu tam anlamıyla oluşmamıştır. Zira 11 Eylül 2001 tarihli saldırılar süreklilik göstermemiş ve bu türden saldırıların yeniden olabileceği de net olarak tespit edilmemiştir. ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a meşru müdafaa kapsamında gerçekleştirdiklerini iddia ettikleri askeri müdahalenin hangi tehdide karşı gerçekleştirildiğini net olarak açıklamaları gerekirdi. Ayrıca saldırılar 11 Eylül tarihinde başlamış ve bitmiş, müdahalenin gerçekleştiği 7 Ekim tarihine kadarki süreçte ABD'ye yönelik bir saldırı da olmamıştır. Bu durumda hangi tehdide karşı müdahalenin gerçekleştirildiği ayrı bir tartışma konusudur. Zaten ABD ve İngiltere tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan mektuplarda da yakın zamanda öngörülen bir tehditten açıkça bahsedilmemiştir.⁴⁷⁴

ABD yaptığı açıklamalarda Taliban yönetiminin El-Kaide örgütüne yönelik önlem almaması ve kontrolü altındaki toprakları üs olarak kullanmasına izin verdiği için El-Kaide örgütünün sürekli bir tehdit unsuru haline geldiğini belirtmiş ve askeri operasyonlarının amacını ise “gelecekte ABD'ye yönelik saldırıları önlemek ve caydırmak” olduğunu bildirmiştir.⁴⁷⁵ Buradan ABD'nin daha meydana gelmemiş tehdide yönelik meşru müdafaa hakkı kullanma niyetinde olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu durum BM Antlaşması'na aykırılık teşkil etmektedir. BM Antlaşması uyarınca vukuu muhtemel tehditler için meşru müdafaa hakkı kullanımı söz konusu değildir. ABD ise önleyici savaş

⁴⁷¹ Barry A. Feinstein, “Operation Enduring Freedom: Legal Dimensions Of An Infinitely Just Operation”, J. Transnational Law & Policy, Vol 11, No.2, Spring, 2002, p.287, http://archive.law.fsu.edu/Journals/transnational/vol11_2/feinstein.pdf (e.t.13.08.2015).

⁴⁷² Feinstein, a.g.m., s. 287.

⁴⁷³ Geir Ulfstein, “Terrorism and the Use of Force”, **Security Dialogue**, Vol. 34, No. 2, p.164 <file:///C:/Users/pc/Desktop/TEZ%203.%20B%C3%96L%C3%9CM%20%C3%87IKTI/Terrorism-and-the-Use-of-Force.pdf> (e.t. 16.08.2015).

⁴⁷⁴ Quigley, a.g.m., s.544.

⁴⁷⁵ Michael N. Schmitt, ‘Counter Terrorism and the Use of Force in International Law’, **The Marshall Center Papers**, No.5, p.7, http://www.marshallcenter.org/site-graphic/lang-de/page-pubs-index-1/static/xdocs/coll/static/mcpapers/mc-paper_5-en.pdf, Aktaran.Yapıcı, a.g.m., s.30.

/ön alıcı vuruş doktrini çerçevesinde kendisine yönelik tehdit oluşturabilecek her duruma müdahale seçeneğini göz önünde bulunduracağını söyleyerek hakkın kullanımının kapsamını genişletmek suretiyle operasyona bu açıdan meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır.

Diğer taraftan gereklilik şartı kuvvet kullanımından başka seçenek kalmamış olmasını öngörmektedir. Gereklilik şartı uyarınca kuvvet kullanımı son aşamada değerlendirilmesi gereken bir seçenek olmaktadır. Bundan önce uzlaşma imkanının aranması gerekmekte ve uzlaşma imkanının kalmaması halinde kuvvet kullanma durumu oluşabilmektedir. Burada sorgulanması gereken ABD uzlaşmacı olmuş mudur veya uzlaşmaya çalışmış mıdır? Saldırı sonrasında ABD'nin tutumu dikkate alındığında bu sorunun cevabı hayır olmaktadır. Çünkü ABD, Taliban yönetiminden gelen uzlaşma çabalarına olumsuz yanıt vermiştir. Örneğin Taliban'ın lideri Molla Muhammed Ömer'in ABD ile görüşme isteği reddedilmiştir.⁴⁷⁶ Taliban yönetimi, ABD'den Bin Ladin'in suçlu olduğuna dair kesin kanıtlar istemiş, anlaşma yollarının açık olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Usame Bin Ladin'in saldırılarla bir ilgisi olması durumunda şeriat yasalarına göre yargılanacağını ifade etmiştir.⁴⁷⁷ ABD ise bunu kanıtlamak yerine müdahaleden vazgeçmeyeceğini belirtmiştir.⁴⁷⁸

Taliban yönetimi Usame Bin Ladin'in yargılanmasının Afganistan'da yapılmasını önermiş ancak kabul görmemiş, Taliban'ın saldırılarla ilişkisinin kanıtlanması durumunda Usame Bin Ladin'i tarafsız bir devlete teslim etmeyi kabul etme ve yine bombalamanın durması koşuluyla Usame Bin Ladin'in teslim etme önerisi de reddedilmiştir.⁴⁷⁹ Bu noktada ABD'nin uzlaşmaz bir tavır sergilediği ve Afganistan'ın taleplerinin dikkate alınmadığı göz önüne alınırsa gereklilik şartının yerine gelmemiş olduğu görülmektedir. Çünkü taleplerin kabul edilmesi durumunda müdahaleye gerek kalmayabilirdi. Burada dikkati çeken uzlaşma ihtimalinin göz ardı edilip askeri seçeneğin ön planda tutulmasıdır. Oysa ABD ve İngiltere tarafından gerçekleştirilen müdahalenin haklı bir meşru müdafaa uygulaması olması için müdahalenin silahlı saldırıyı engellemek için tek yol olması

⁴⁷⁶ ABD Görüşmeyi Reddetti, Milliyet, 19.11.2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/09/19/> (e.t 12.02.2015)

⁴⁷⁷ Saydam, a.g.m., s.72 .

⁴⁷⁸ Yılmaz, a.g.tz., s:61.

⁴⁷⁹ Oran, a.g.e., s.20.

gerekmektedir.⁴⁸⁰ Bu durumda denilebilir ki ABD bu müdahaleyi prestijini korumak, büyük güç olduğunu ispat etmek için gerçekleştirmiş ve BM mevzuatını ihlal etmiştir. Müdahale BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla da yapılabilirdi. Böyle bir durumda Çin ve Rusya Federasyonu'nun vetoları gündeme gelebilirdi.

Diğer taraftan ABD'nin bu uzlaşmaz tavrıyla BM Antlaşmasını da ihlal ettiği söylenebilir. Bilindiği üzere BM Antlaşmasının temel amacı kuvvet kullanımının yasaklanması ve uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesidir. Bu husus BM Antlaşmasının 33. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Ayrıca bu uyuşmazlıkların çözümünde hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği de yine BM Antlaşmasının 33. maddesinde düzenlenmiştir. ABD ise neredeyse ilk günden uzlaşma seçeneğini dışlamış ve savaş seçeneğini ön planda tutmuştur. Bu tavrıyla ABD'nin, BM Antlaşmasının temel amacına ve BM Antlaşmasının 33. maddesine aykırı hareket ettiği söylenebilir.

3.2.3. Afganistan'a Müdahalenin Orantılılık Koşulu Açısından İncelemesi

Müdahale orantılılık ilkesi açısından incelendiğinde de sorunlar ortaya çıkmaktadır. Orantılılık ilkesi uyarınca maruz kalınan saldırıya verilen karşılığın saldırıya uygun olması gerekmektedir. Müdahale meşru müdafaa olarak kabul edilse bile, müdahale saldırıya karışan kişilerin ele geçirilmesi, terörist hedeflerin tahribi ile sınırlı olmalıdır.⁴⁸¹ Ancak ABD ve müttefiklerinin müdahalesi, bunun çok ötesine varmış cezalandırma boyutuna geçmiştir. İlk olarak egemen bir devletin topraklarına askeri operasyon düzenlenmiş, müdahale sonucunda yönetim değişikliğine gidilmiş ve Taliban yönetimine son verilmiştir. Kendisine yönelik bir saldırı karşısında ABD'nin bir devlete karşı savaş ilan etmesi ve o ülkedeki mevcut yönetimin değiştirilmesi orantılılık ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.⁴⁸² Diğer taraftan yoğun hava saldırıları sonrasında meydana gelen sivil kayıplar, kent merkezi gibi kalabalık yerlere kesin hedef gözetmeyen bombalar atılması, temel alt yapı birimlerinin tahrip edilmesi, orantılılık ilkesi açısından sorun oluşturmaktadır.⁴⁸³ Ayrıca müdahale esnasında sivil halka yönelik insan hakları ihlalleri de gündeme gelmiştir. Tüm

⁴⁸⁰ Quigley, "Afghanistan War and Self-Defense", *Valparasio University Law Review*, Vol.37, No.2, s.543.

⁴⁸¹ Saydam, a.g.m., s.72.

⁴⁸² Songür, a.g.tz, s.49.

⁴⁸³ Örnek, a.g.m., s.123.

bunlar müdahale esnasında orantılılık ilkesine riayet edilmediğini göstermektedir.⁴⁸⁴ Çünkü meşru müdafaa hakkı devletlerin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü hedef alamamaktadır. Sivil halka yönelik insan hakları ihlalleri iddiası ise hem uluslararası hukuk açısından aykırılık teşkil etmekte, hem de meşru müdafaa hakkı açısından kabul edilemez bir durum ortaya çıkarmaktadır. Özetle Afganistan müdahalesinin meşru müdafaa kapsamında sınırını aşarak politik bir amacı benimsediğini söylemek mümkündür.⁴⁸⁵

Diğer yandan yönetimin değiştirilmesi meşru müdafaa hakkı kapsamında mümkün görünmemektedir. Bu noktada müdahalenin açıklanan amacı ve gidişatı bunun meşru müdafaa hakkının kullanımından çok Taliban yönetimini devirmeye yönelik olduğunu göstermekte ve meşru müdafaa iddialarını geçersiz kılmaktadır. ABD'nin ise bu aşamada Taliban yönetimini de 11 Eylül saldırılarına dahil ederek ve suçlayarak manevra alanını genişlettiğini söylemek mümkündür.⁴⁸⁶ Aksi takdirde ABD'nin müdahale ile alakalı eleştiri alması ve müdahaleye verilen desteğin azalması muhtemeldir. ABD, en baştan Taliban yönetimini de saldırıların sorumlusu olarak göstermiş ve Afganistan'da bir yönetim değişikliği olması gerektiği konusunda uluslararası kamuoyunu da etkilemiştir. Başkan George W. Bush "*Taliban rejimi teröristleri destekleyerek ve barındırarak cinayetleri bizzat kendisi işlemiştir*" diyerek Taliban yönetiminin de saldırılardan sorumlu tutulacağını belirtmiştir.⁴⁸⁷ Ancak bu müdahalede orantılılık ilkesine riayet edilmediği gerçeğini değiştirmemektedir. Çünkü meşru müdafaa hakkı egemenlik hakkına hanel getirmemektedir. Meşru müdafaa hakkı kapsamında bir müdahale gerçekleştirilmiş olsa bile bu müdahale yönetim değişikliğine varamamaktadır. Diğer taraftan uluslararası hukukun temel ilkelerinden birinin devletlerin egemenlik haklarına riayet olduğu göz önüne alındığında ABD'nin gerçekleştirdiği müdahaleyi uluslararası hukukla bağdaştırmak zor görünmektedir.⁴⁸⁸ Ayrıca BM'nin devletlerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulduğu da dikkate alındığında müdahalenin bu açıdan da sorunlu olduğunu söylemek mümkündür.

⁴⁸⁴ Örnek, a.g.m., s.123.

⁴⁸⁵ Songür, a.g.tz, s.49.

⁴⁸⁶ Michael Byers, **Soykırımdan Son Kırma Savaş Hukuku**, Çev. Hasret Dikici Bilgin, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.90.

⁴⁸⁷ "Bush's Remark on U.S. Military Strikes in Afghanistan", **New York Times**, 8 Ekim 2001, s. B6. <http://www.nytimes.com/2001/10/08/us/a-nation-challenged-bush-s-remarks-on-us-military-strikes-in-afghanistan.html> (e.t.24.08.2015). Aktaran. Taşdemir, Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi, s.169.

⁴⁸⁸ Özer, a.g.tz.,s.141.

Afganistan’da bu süreçte yaşanan insan hakları ihlalleri ise müdahalenin bir diğer sorunlu yanıdır. Her ne kadar ABD Savunma Bakanlığında yapılan açıklamalarda müdahalenin Afganistan halkına değil El-Kaide örgütüne yönelik olduğu söylene de⁴⁸⁹ bu süreçte Afganistan halkının yaşam kalitesi elbette olumsuz etkilenmiştir. Öncelikle sivil ölümler, eğitim hakkının engellenmesi, basın ve ifade özgürlüğü ihlali, mayınlı araziler, yasak silahların kullanımı, Guantanamo ve Bagram’da yaşananlar ciddi insan hakları ihlalleri olarak dikkat çekmektedir.

Sivil kayıplar Afganistan’da çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. The Guardian Gazetesine göre 2001-2002 yılları arasında 20.000 Afgan hayatını kaybetmiştir.⁴⁹⁰ UNAMA Human Rights raporuna göre 2007 yılında hayatını kaybedenlerin sayısı 1523 tür.⁴⁹¹ Yine UNAMA Human Rights raporuna göre 2008 yılında hayatını kaybedenlerin sayısı 2118 dir.⁴⁹² Özellikle 2008 yılının Temmuz ayında büyük kayıplara neden olan hava saldırıları yapılmıştır. Okullara yapılan hava saldırıları çocukların yaşamını kaybetmesine neden olmanın yanı sıra, eğitim hakkını da engellemiştir. Ayrıca mayınlı araziler de yaşamı tehdit eden bir unsur olarak yerini almaktadır. Afganistan’da 690 kilometrekarelik bir alanda toplam 5600 mayın bulunmaktadır.⁴⁹³

ABD’nin Afganistan’a gerçekleştirdiği müdahalede uluslararası hukuk açısından kullanılması yasak olan silahların ve uranyum bombasının kullanıldığı iddia edilmektedir. Bu silahlardan biri de msket bombasıdır. Cluster Munitions olarak bilinen bu bombalar-bir bombanın içinde 202 bombacık vardır-, atıldıktan sonra parçalanıp, yüzlerce ayrı bombaya dönüşmektedir.⁴⁹⁴ İlk atılan bomba, etrafa en küçük hareketle patlayan yeni yüzlerce

⁴⁸⁹ DoD News Briefing - Secretary Rumsfeld and Gen. Myers ,
<http://www.defense.gov/Transcripts/Transcript.aspx?TranscriptID=2034> (e.t. 13.08.2015).

⁴⁹⁰ www.nationalpriorities.org, aktaran: Mazlum-Der Afganistan İnsan Hakları Raporu 2011, s.17,
http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf
(e.t.01.10.2014).

⁴⁹¹ <http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/PoC-Civilian-Casualties-report-2007.pdf>(e.t.01.10.2014).

⁴⁹² http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/UNAMA_09february-Annual%20Report_PoC%202008_FINAL_11Feb09.pdf (e.t.01.10.2014).

⁴⁹³ Mazlum-Der Afganistan İnsan Hakları Raporu 2011, s.31,
http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf
(e.t.01.10.2014).

⁴⁹⁴ Mazlum-Der Afganistan İnsan Hakları Raporu 2011, s.33,
http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf
(e.t.01.10.2014).

bomba saçmaktadır. Bu nedenle misket bombası "bomba içinde bomba" olarak bilinmektedir.⁴⁹⁵

Afganistan'da misket bombası kullanıldığı iddiası, Savunma Bakanlığı'ndan (Pentagon) yetkililerce de doğrulanmıştır.⁴⁹⁶ Guantanamo üsünde yaşananlar ise uluslararası boyutta tepkilere neden olmuştur. ABD Guantanamo üsünde tutuklanan El-Kaide ve Taliban üyelerinin ülkelerinde adil yargılanma hakkı ellerinden alındığı gibi "Düşman Savaşçı" olarak nitelendirilerek bu kişilerin savaş esiri olarak yargılanmasına engel olunmuştur.⁴⁹⁷ Afganistan'daki Bagram Hapishanesinde yaşananlar ise Guantanamo'dan eksik kalmamaktadır. Uluslararası Af Örgütü tarafından yayınlanan raporda mahkumların kanuni haklarından mahkum bırakıldığı ve uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak yargılanma ve alıkonulma koşullarına sahip olmadıkları belirtilmiştir.⁴⁹⁸ Yine yasak olan kimyasal silahların da bu müdahalede kullanıldığı iddia edilmektedir.⁴⁹⁹ Örneğin Afgan halkının bedeninde uranyuma rastlandığına dair iddialar görsel ve yazılı basında yer almıştır.⁵⁰⁰ Ancak bu iddiaların kesin olarak saptanması da önemli olmaktadır. Bir diğer tehlikeli silah olan fosfor bombasının da operasyonda kullanıldığı iddiaları gündeme gelmiştir.⁵⁰¹ Fosfor bombası önce teneffüs eden kişiyi havasızlıktan boğmakta, daha sonra vücut içten dışa yanmaktadır.⁵⁰² Bölgede görevli

⁴⁹⁵ ABD'den misket bombası, Milliyet, 26.10.2001,
<http://www.milliyet.com.tr/2001/10/26/dunya/dun02.html> (e.t.01.10.2014).

⁴⁹⁶ ABD'den misket bombası, Milliyet, 26.10.2001,
<http://www.milliyet.com.tr/2001/10/26/dunya/dun02.html> (e.t.01.10.2014).

⁴⁹⁷ Mazlum-Der Afganistan İnsan Hakları Raporu 2011, s.45,
http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf
(e.t.01.10.2014).

⁴⁹⁸ Mazlum-Der Afganistan İnsan Hakları Raporu 2011, s.45,
http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf
(e.t.01.10.2014).

⁴⁹⁹ Mazlum-Der Afganistan İnsan Hakları Raporu 2011, s.85,
http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf
(e.t.01.10.2014).

⁵⁰⁰ Afganların Bedeninde Uranyum İzi, NTVMSNBC Dünya, 23 Mayıs 2003,
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/216933.asp> (e.t.02.10.2014)- 'The Public Report, Depleted Uranium: Dead Babies in Iraq and Afghanistan Are No Joke', 19 Ekim 2009,
<http://pubrecord.org/world/5811/depleted-uranium-babies-afghanistan/> (e.t.02.10.2014).

⁵⁰¹ 'White Phosphorous Used in Afghan War', Press TV, 14.05.2011
<http://www.presstv.ir/detail/179875.html> (e.t. 02.10.2014).

⁵⁰² Mazlum-Der Afganistan İnsan Hakları Raporu 2011, s.80,
http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf
(e.t.01.10.2014).

doktorlar, ölenlerin çoğunun vücudunun yanık olduğunu belirtmektedir.⁵⁰³ Ayrıca yasak kategorisinde olan Vakkum Bombasının da Afganistan'da kullanıldığı iddiaları gündeme gelmiştir. Bu iddia İngiltere Savunma Bakanlığı tarafından kabul edilmiştir.⁵⁰⁴ “Yüksek Etkili Termobarik Silah” (HITs) olarak bilinmekte olan Vakkum bombasında iki ayrı patlama gerçekleşmekte ilk patlamada bomba içindeki yakıt bulut şeklinde dağılmakta, ikinci patlamayla bu yakıt alüminyum tozları ile yanmaktadır ve bu yanma sonucu ortaya çıkan yüksek basınç ve sıcaklık ölümcül olmaktadır ve kurbanlar basınç etkisiyle organları parçalanmadan önce havasızlıktan ölmektedir.⁵⁰⁵

3.2.4. Afganistan’a Müdahalenin Aciliyet Koşulu Açısından İncelemesi

ABD ve müttefiklerinin Afganistan’a askeri müdahalesi, aciliyet koşulu bakımından incelendiğinde daha az sorun arz etmektedir. Saldırıların meydana geldiği an ile müdahale arasında geçen süre makul sayılabilecek bir süredir. Müdahale saldırılardan 26 gün sonra gerçekleşmiştir ve bu süre zamansal açıdan problem teşkil etmemektedir.⁵⁰⁶ Elbette ki eylemi veya saldırıyı kimin yaptığının araştırılması ve kanıtlanması gerekmektedir. Silahlı saldırıya maruz kalan devletin mevzu bahis olan silahlı saldırıya meşru müdafaa hakkı kapsamında karşılık verebilmesi için eylemi gerçekleştirenlerin kimliğini hangi devlette bulduklarını ve devletin eylemi gerçekleştirenlere destek verip vermediğini veya bunları koruyup korumadığının tespit edilmesi gerekmektedir.⁵⁰⁷ Bu noktada saldırıların gerçekleştiği tarih ile müdahalenin gerçekleştiği tarih arasındaki süreyi zamansal açıdan kopukluk olarak değerlendirmemek gerekir.

Müdahale için aciliyet koşulu açısından sorun oluşturan unsur neredeyse 11 Eylül saldırılarının meydana geldiği günden itibaren ABD’nin söylemlerinin niteliğidir. ABD’nin söylemlerinde ise iki unsur öne çıkmaktadır. Birincisi ABD yönetimi ilk günden itibaren savaş çağrısı niteliğinde açıklamalarda bulunulmuştur. İkincisi ise bu

⁵⁰³ Mazlum-Der Afganistan İnsan Hakları Raporu 2011, s.80,
http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf
(e.t.01.10.2014).

⁵⁰⁴ Britain Admits to Using 'brutal' Vacuum Bomb Against Taliban, The Australian, 23.06. 2008,
<http://www.theaustralian.com.au/archive/news/britain-admits-using-vacuum-bomb/story-e6frg6to-111116704067> (e.t. 13.10.2014).

⁵⁰⁵ Mazlum-Der Afganistan İnsan Hakları Raporu 2011, s.82,
http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf
(e.t.01.10.2014).

⁵⁰⁶ Saydam, a.g.m., s.73.

⁵⁰⁷ Saydam, a.g.m., s.73.

açıklamaların ilk günden El-Kaide örgütünü ve Taliban yönetimini hedef göstermiş olmasıdır. Oysa saldırıları kimin gerçekleştirdiğinin bulunması için zamana ihtiyaç vardır. Bu noktada aciliyet koşulu açısından problem teşkil eden saldırıların yaşandığı tarihten müdahaleye kadar geçen süre değil, bu süreçte yapılan açıklamalardır. ABD'nin bu süreçteki tavrı ve açıklamaları saldırıların ilk gününden hedefin belli olduğu izlenimi yaratmaktadır. Bu durum ise müdahalenin meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmaktadır.



SONUÇ

İnsanlık tarihi mücadelelerin ve savaşların, buna mukabil kazananların tarihi olmuştur. Günümüzde de bu algının tamamen yıkıldığını söylemek doğru olmayacaktır. Bu sebeple savaşın ve gücün devletlerarası ilişkilerde önemli yapı taşları olması da doğaldır. Nitekim devletlerin de uzun süre kuvvet kullanımını doğal bir hak olarak gördükleri ve sıkça bu yola başvurdukları görülmüştür. Bu konuda devletleri zorlayan uluslararası bir mekanizma da olmamıştır. Ancak savaşların etki alanının genişlemesi ve diğer yandan sivilleri de etkilemeye başlayan bir hal alması, kuvvet kullanımı ve savaşa ilişkin bir takım kısıtlamalara ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Devletler bu fikre ilişkin MC Misakı ve Briand-Kellong Paktı gibi çeşitli düzenlemeler oluşturmuşsa da bunların BM Antlaşması kadar etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. MC sisteminde savaşın nihai bir çözüm olarak varlığını sürdürmesi- uyuşmazlıkların çözümü konusunda öngörülen tedbirlerle sonuç alınamaması durumunda üç aylık süreden sonra savaşın kabulü-, üyelikten çıkma durumunda zorlama tedbirlerinin yetersiz kalması MC sisteminin etkinliğini azaltmıştır. Yine Briand-Kellong Paktı'ndaki zorlama tedbirlerinin yetersizliği bu düzenlemenin de etkisini kısıtlamıştır.

BM Antlaşması ise nitelik itibarıyla her iki düzenlemeden farklılık göstermektedir. En büyük fark haksız kuvvet kullanımının kesin bir dille yasaklanmasıdır. Bunun yanı sıra devletlere kuvvet kullanmama yükümlülüğü getirmesi, kuvvet kullanma tehdidinin dahi yasaklanması BM sisteminin farklılık arz eden diğer niteliklerindedir. Bunun yanı sıra kuvvet kullanımının BM uhdesine alınması da diğer önemli faktördür. Ayrıca BM sisteminin bazı hallerde haklı kuvvet kullanımına izin vermesi, BM sisteminin etkinliğini artıran diğer bir etken olmuştur. Ancak haklı kuvvet kullanımında bile BM nihai olarak kendisi devreye girmekte ve ilgili devletin kuvvet kullanma hakkı son bulmaktadır. Bu noktada meşru müdafaa hakkı devletlere tanınan istisnai bir hak olmaktadır. Ancak bu hak da BM devreye girene kadar kullanılabilir. Bu noktadan sonra sorumluluk Güvenlik Konseyi'nin olmaktadır.

Diğer taraftan meşru müdafaa hakkı BM sisteminde silahlı saldırı koşuluna bağlansa da devletler bu durumu esnetmek için yollar aramaktadırlar. Bu durumla alakalı olarak öngörücü meşru müdafaa hakkı gündeme gelmektedir ve bu örf-adet hukukuna dayandırılmaktadır. Bu durumda bile örf-adet hukukundaki uygulamaların da evrensel bir

örgüt olan BM düzenlemelerine tâbi olması gerekmektedir. Bu noktada BM sistemindeki katı tutuma yönelik devletlerin saldırıyı beklemelerinin saldırgana üstünlük sağladığı ve devletlerin sorumluluğu ileri sürülerek eleştiriler yöneltilmektedir. Esasen devletler halklarına karşı sorumludurlar ve onların güvenliğini sağlamak zorundadırlar aksi halde güvenlik zafiyeti ortaya çıkacak ve egemenlik zarar görecektir. Bu açıdan bakıldığında eleştirilerde haklılık payı olduğu kabul edilebilir. Ancak buradaki asıl sorun devletlerin örf-adet hukukunda tanınan sınırları da genişletme eğilimidir. Örf adet hukukundaki meşru müdafaa hakkı saldırının başlamış olması ya da çok yakın zamanda başlayacak olması durumunda yani vukuu muhakkak saldırılar için de tanınmıştır. Ancak devletler bunu potansiyel saldırılar yani vukuu muhtemel saldırılar için de öne sürme eğilimi göstermişlerdir. Bu noktada devletler silahlı saldırı niteliği göstermeyen eylemlere karşı meşru müdafaa hakkı öne sürebilecek veya Osirak Reaktörünün bombalanması örneğinde olduğu gibi daha tehdit yokken gerçekleştirilen saldırılarda bile meşru müdafaa hakkını kullandıklarını öne sürebileceklerdir.

Diğer yandan 11 Eylül saldırıları ve Kalıcı Özgürlük Operasyonuna bakıldığında ise 11 Eylül saldırılarının tüm dünyada şok etkisi yarattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dünya devi ABD kendi devlet ülkesinde Pearl Harbour sonrasında ilk kez saldırıya uğramış, bu durumun yarattığı etki de o denli büyük olmuştur. Başkan ve diğer yetkililerden çok sert açıklamalar gelmiştir. 11 Eylül saldırıları ABD politikalarında da keskin bir dönüşe neden olmuştur. ABD politikaları sertleşmiş ve ABD uzlaşmaz bir tavır sergilemiştir. ABD en baştan olayı bir savaş çağrısı olarak nitelemiş ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Nihayetinde 7 Ekim 2001 tarihinde Kalıcı Özgürlük Operasyonu olarak adlandırılan müdahale gerçekleşmiştir. Afganistan'daki Taliban yönetimi sonlandırılmış ve yeni bir yapı oluşturulmuştur.

Günümüzde ise Yeni Büyük Oyun kapsamında küresel boyutta bir enerji mücadelesi yaşanmaktadır. Orta Asya ve Hazar Havzası enerji kaynakları ile dikkat çekmektedir. Özellikle Orta Asya'nın zengin doğalgaz rezervleri küresel rekabette önem arz etmektedir. Enerjinin dünyadaki önemi göz önüne alındığında mücadelenin zorluğu daha net anlaşılmaktadır. Ancak küresel mücadele sadece enerji alanında değildir mücadelenin asıl hedefi küresel liderliktir. Bu amaç için her türlü araç kullanılmaktadır. Enerji ise başat araç rolündedir. Çünkü enerji çok boyutludur; ekonomik boyutuyla ihracı

yoluyla para kazanılabilecek bir araçtır ve devlete e büyük avantaj sağlamaktadır ancak bundan daha önemlisi stratejik boyutuyla da diğer devletler üzerinde kontrol sağlamaktadır. Yeni Büyük Oyunda birçok aktör yer alsa da mücadele esasen ABD-Rusya ekseninde sürmektedir. Bu noktada enerji konusunda büyük avantaja sahip Rusya, bölgede etkin olmaya çalışıp, Rusya'dan geçecek boru hatları vasıtasıyla petrol nakliyatını kontrol etmeye çalışırken ABD ise alternatif boru hattı projeleriyle Rusya'yı saf dışı bırakmaya çalışmaktadır. Ayrıca ABD bölgede etkin olabilmek için askeri operasyonlar dahil her türlü seçeneği kullanmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında ABD'nin Afganistan'a gerçekleştirdiği müdahaleyi de Yeni Büyük Oyun çerçevesinde okumak gerekmektedir. Bunun için birkaç faktör vardır; ilki ABD'nin ilk günden savaş söylemi çerçevesindeki açıklamalarıdır. Başkan başta olmak üzere herkes savaştan bahsetmiş diğer olasılıklar peşinen reddedilmiştir. Bir başka neden ABD'nin uzlaşmaz tavrıdır. ABD karşı taraftan gelen hiçbir öneriyi kabul etmemiş sadece kendi şartlarını dayatmış ve karşı taraftan şartların yerine getirilmesini istemiştir. Bir diğer faktör ise daha ilk günden hedefin belirlenmiş olmasıdır. ABD El-Kaide örgütünü hedef göstermiş ve Taliban yönetimini de yardım etmekle suçlamıştır. Taliban yönetiminin de El-Kaide örgütünün akıbetini paylaşacağını belirtmiştir. Tüm bunlar 11 Eylül saldırılarının ABD tarafından bölgeye yerleşmek için bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Diğer taraftan müdahaleye hukuki açıdan bakıldığında bir takım sorular akla gelmektedir. Öncelikli olarak müdahaleye temel teşkil eden meşru müdafaa hakkının ortaya çıkıp çıkmadığı sorusu müdahale açısından önemli bir sorundur. Bunun yanı sıra 11 Eylül saldırılarının silahlı saldırı olarak kabul edilip edilemeyeceği ve sonraki aşamada 11 Eylül saldırılarının sorumluluğunun Taliban yönetimine isnat edilip edilemeyeceği diğer tartışmalı konulardır.

Müdahale, meşru müdafaa hakkının koşulları açısından ele alınacak olursa gereklilik koşulu uyarınca, müdahaleden önce uzlaşma imkanının bulunmaması gerekmektedir. Bu noktada ABD uzlaşmacı davranmış mıdır sorusu akla gelmektedir. ABD'nin Taliban yönetiminden gelen uzlaşma çabalarına olumsuz yanıt verdiği göz önüne alındığında ABD'nin uzlaşmacı olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Belki ABD Taliban yönetiminden gelen uzlaşma çabalarına olumlu yanıt verseydi müdahale hiç gerçekleşmeyebilirdi. Müdahale orantılılık koşulu açısından incelendiğinde ise orantılılık

koşuluna göre herhangi bir saldırıya verilen karşılığın saldırıya uygun olması gerekmektedir. Bu açıdan müdahalenin 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin yakalanması ve terörist hedeflerin imhası ile sınırlı kalması gerekmektedir. Ancak müdahale kapsamında Afganistan'da yönetim değişikliğine gidilmiştir. Meşru müdafaa hakkı kapsamında bu mümkün görünmemektedir. Çünkü meşru müdafaa hakkı bir devletin egemenliğine hanel getirmemektedir. Yine orantılılık ilkesine aykırı olarak sivil halka yönelik insan hakları ihlalleri gündeme gelmiştir. Gerek sivil kayıplar gerekse Fosfor bombası, Misket Bombası ve Uranyum bombası gibi yasak silahların kullanımı müdahalenin orantılılık koşulu açısından da sorunlu olduğunu göstermektedir. Aciliyet koşulu açısından bakıldığında 11 Eylül saldırıları ile müdahalenin gerçekleştiği tarih arasında geçen süre makul sayılabilecek bir süredir. Elbette eylemi veya saldırıyı kimin gerçekleştirdiğinin ortaya çıkarılması için zamana ihtiyaç vardır.

Tüm bunların ışığında denilebilir ki Afganistan müdahalesi bir meşru müdafaa hakkı kullanımından çok, 11 Eylül saldırılarının yarattığı atmosferle bölgede askeri olarak ABD varlığının tesis edilmesine yönelik bir eylemdir. Soğuk Savaş sonrasında bölge devletleri ile işbirliği ve anlaşmalar çerçevesinde bölgede etkinlik kurmaya çalışan ABD 11 Eylül saldırıları ile beraber askeri olarak ta bölgede avantaj sağlamıştır. ABD bölge devletlerinden uçuş hakkı bunun yanı sıra askeri üsler ve hava ikmal istasyonu elde etmiştir. Bölgeye askeri olarak da yerleşen ABD Yeni Büyük Oyun çerçevesindeki amaçlarına daha kolay ulaşabilecektir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

ACER Yücel – İbrahim KAYA, **Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı**,3. Baskı, USAK Yayınları, Ankara,2013.

AKSAR Yusuf, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

ALİ Tarık - John BERGER – Noam CHOMSKY, **11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu**, 1.Baskı, Ütopya Yayınları, Ankara, 2004.

ARAL Berdal, **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, 1. Baskı, Siyasal Yayınları, Ankara,1999.

ARI Tayyar, **Irak, İran, ABD ve Petrol**, 2.Baskı, Alfa Yayınları, Bursa, 2007.

BRZEZINSKI Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, Çev: Yelda Türedi, 1. Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005.

BROXUP Marie, **Sovyetler Afganistan'da Bir İşgalin Anatomisi**, çev: Rasih Malyalı, ODTÜ Asya-Afrika Araştırmaları Grubu Yayın No:5,Ankara,1984

BUSH George W., **Karar Anları**, Çev: Enver Gürsel,1. Baskı, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2014.

BOZKURT Enver, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Asil Yayıncılık, Ankara,2007.

BYERS Michael, **Soykırımdan Son Kırırma Savaş Hukuku**, Çev. Hasret Dikici Bilgin, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, İstanbul, 2007.

CANBOLAT İbrahim S., **Değişen Dünyada Almanya ve Türkler, Ulusal Çıkar, Ulusal Kimlik ve Kamuoyu Tercihini Açısından Bir İnceleme**, Genişletilmiş 4.Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa,2009.

ÇAKMAK Cenap, **Uluslararası Hukuk Giriş, Teori ve Uygulama Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı**, 1.Baskı, Ekin Yayıncılık, Bursa, 2014.

ÇAKMAK Haydar, **ABD'nin Askeri Müdahaleleri 1801'den Günümüze**,1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013.

CARLISIE Rodney P., **America At War: Afghanistan War**, 1.Baskı, Chelsea House Publishers, New York, 2010.

CHOMSKY Noam, **11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?**, Çev. Taylan Doğan, 3. Baskı, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2004.

COLLINS Joseph J., **Understanding War in Afghanistan**,1. Baskı, National Defense University Press, Washington, D.C.2011, <http://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/Books/understanding-war-in-afghan.pdf> (e.t. 06.07.2015).

DEDEOĞLU Beril, **Değişen Dünyada Yeni Dengeler**, 1.Baskı İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul,2008.

DEMİREL Emin, **Taliban Ladin El Kaide ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan**, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul,2002.

DİSNTEİN Yoram, **War, Aggression and Self-Defence**, 4. Baskı, Cambridge University Press, New York, 2005.

FEIFER Gregory, **The Great Gamble the Soviet War**, Harper-Collins e-books, Aralık, 2008, <http://en.bookfi.org/s/?q=the+great+gamble&t=0> (e.t.13.01.2015)

GIRARDET Edward, **Rusya'nın Afganistan'daki Savaşı**, çev: Yuluğ Tekin Kurat, ODTÜ Asya-Afrika Araştırmaları Grubu, Yayın No:3,Ankara,1984.

GREEN James A.,**The International Court of Justice and Self-Defense in International Law**, Studies in International Law: Volume 25, Hart Publishing, OXFORD AND PORTLAND, OREGON,2009.

GROTIOUS Hugo, **Savaş ve Barış Hukuku**, (çev: Seha L. Meray),1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul,2011.

KARACASULU Nilüfer, **Bölgesel Güvenlik Analizi Afganistan**,1.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2011.

KESKİN Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**,1. Baskı, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:4,Ankara,1998.

OĞUZ Esedullah, **Hedef Ülke Afganistan**, 1.Baskı, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2001.

ORAN Baskın, **Dönemim Bilançosu, Türk Dış Politikası Olgular Belgeler Yorumlar Cilt 3: 2001-20012**, Ed. Baskın Oran, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul,2013,ss.13-249.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri 4. Kitap**, 2. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2006.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap**, Genişletilmiş 11. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2011.

RAŞİD Ahmed, **Taliban: İslamîyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun**, çev: Osman Akinhay,2. Baskı, Everest-Mozaik, İstanbul,2007.

REÇBER Kamuran, **Uluslararası Hukuk Ders Kitabı**,1. Baskı, Dora Yayınları, Bursa,2014.

ROGERS Paul, **A War On Terror Afghanistan and After**, Pluto Press, Lodnon, 2004.

SANDER Oral, **Siyasi Tarih:1918-1994**,16.Baskı, İmge Yayıncılık, Ankara, 2007.

SARAY Mehmet, **Afganistan ve Türkler**, 2. Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.

SUR Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Genişletilmiş 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2013.

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2013.

TOPAL Ahmet Hamdi, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, 1.Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2005.

USLUBAŞ Fevzi, **Küresel Terör, Afganistan BOP ve ABD İmparatorların Bataklığı SSCB'den Sonra Sıra Rusya'da mı?** ,1.Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul,2005.

WALLERSTEIN Immanuel, **Amerikan Gücünün Gerileyişi, Kaotik Bir Dünyada ABD**,Çev.Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

WOODWARD Bob, **Bush Savaşta**, Çev: Şefika Kamcez, 1. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2005.

Makaleler

AĞIR Bülent Sarper, “Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 12, (Kış 2006-2007),

ARNOLD Alexander, “The US Use of Force in Afghanistan: A Study of Its Legality”, **Journal of Politics&International Affairs**, Fall, 2008, ss.63-84.

ARSAVA A. Fusun, “Kuvvet Kullanma Yasağı Egemenlik Prensibi ve İnsanî Müdahale”, **21. Yüzyıl**, Sayı: 34, Ekim 2011, ss.1-17

AYDIN A. Buğra, “Uluslararası Hukukta Önleyici ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı”, **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları**
<http://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIV/146.pdf>
(e.t.10.09.2014)

BİRDİŞLİ Fikret, “Birleşmiş Milletler’ in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt:3, sayı:11, s:172-182.

BURKE Jason,”Al-Qaeda”, **Foreign Policy**, No. 142 (May - Jun., 2004), pp. 18-20+22+24+26.

BYERS Michael , "Terrorism, the Use of Force and International Law After 11 September", **International and Comparative Law Quarterly**,Vol. 51, No.2, pp. 401-414.

CHARNEY Jonathan I., “Use of Force Against Terrorism and International Law”, **The American Journal of International Law**,Vol.95, No.4,pp.835-839.

ÇETİN Tamer, “Orta Asya ve Kafkaslar’ da Enerjinin Politik Ekonomisi”, **Enerji, Piyasa ve Düzenleme**, Cilt.1, Sayı.1, ss.76-100.

COTTEY Andrew, “11 Eylül 2001: Dünya Siyasetinde Yeni Bir Dönem mi?”, Editör: Bülent Aras- Gökhan Bacık, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**,1. Baskı, Etkileşim yayınları, İstanbul, 2006,ss.49-71.

EDWARDS Mattew, “The New Great Game and the New Great Gamers: Disciplines of Kipling and Mackinder”, **Central Asian Survey**, 2003,Vol.22, No., pp, 83-102.

ERHAN Çağrı, “ABD’ nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”, **Stradigma**, Ekim 2003, Sayı.9, ss.1-29.

FARRALL Leah, “How al Qaeda Works: What the Organization's Subsidiaries Say About Its Strength”, **Foreign Affairs**, Vol.90, No. 2, pp. 128-138.

FEINSTEIN Barry A., “Operation Enduring Freedom: Legal Dimensions Of An Infinitely Just Operation”, J. Transnational Law & Policy, Vol 11, No.2, Spring, 2002, pp.201-295, http://archive.law.fsu.edu/Journals/transnational/vol11_2/feinstein.pdf (e.t.13.08.2015).

FERZAN Kimberly Kessler, “Self-Defense and the State”, **Ohio State Journal Of Criminal Law**, Vol.5, No.449, http://moritzlaw.osu.edu/osjcl/Articles/Volume5_2/Ferzan-PDF.pdf (e.t 03.05.2014).

GÖKIRMAK Mert, “Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar”, **Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt.7, Sayı.13, ss. 7-42.

GÖRENER Şeker Aylin, “The Doctrin Pre-emption and the War in Iraq Under International Law”, **Perception**, Summer 2004, s.33-44.

HALATÇI Ülkü, “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonunun Bir Değerlendirmesi”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt. 2, Sayı: 7, ss.80-98. <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/hu6Tp8mTlNe2YaFfVzRNbtmQCykH3D.pdf> (e.t. 13.08.2015)

HERTZ Eli E., “The Right to Self-Defence United Nations and the International Court of Justice”, <http://www.mythsandfacts.org/media/user/documents/article51.pdf> (et.03.05.2014).

KESKİN Funda, “BM ve Kuvvet Kullanma”, **Avrasya Dosyası BM Özel, İlkbahar 2002**, Cilt.8 Sayı:1, ss.149-174.

KRISHNA Sankaran, “Ne Olduğu belirsiz Emperyalizm: Dubya, Afganistan ve Amerikan Yüzyılı”, Editör: Bülent Aras- Gökhan Bacık, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, 1. Baskı, Etkileşim yayımları, İstanbul, 2006, ss.179-190.

MAHONY Charles O –MULHACY James, “Anticipatory Self –Defence: A Discusison of the International Law”, **Hans Law Review**, Vol:2, No:2, 2006, pp.231-248,

MAYNES Charles William, “America Discovers Central Asia”, **Foreign Affairs**, Vol. 82, No. 2, pp.120-132.

O’BRİEN Jim J, “The Contested Meaning of 9/11”, **Radical History Review**, Issue 111, Fall 2011, pp.5-27.

ORALLI Levent Ersin, “Uluslararası Hukukta ve BM sisteminde Askeri Müdahale Olgusu” **TESAM Akademi Dergisi**, <http://tesamakademi.com/download/4.pdf> (et.03.05.2014).

ÖNAL Hilal, “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt. 6, Sayı.23, ss.43-71.

ÖRNEK Serdar, “11 Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu”, **Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2012/1, ss.107-134.

ÖZKAN Ayşe, “Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu”, **Avrasya Dosyası BM Özel, İlkbahar 2002**, Cilt.8, Sayı.1, ss. 238-257. <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/238-257%20Ayse.pdf> (e.t. 11.10.2015)

PİRİNÇÇİ Ferhat, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt.63, Sayı.1, ss.208-235.

QUIGLEY John, “Afghanistan War and Self-Defense”, **Valparasio University Law Review**, Vol.37, No.2, pp.541-562.

ROUILLARD Louis-Philippe, “The Caroline Case : Anticipatory Self-Defence in Contemporary International Law”, **Miskolc Journal of International Law**, Vol.1, No.2, 2004, <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdrint/20042rouillard1.htm> (e.t.24.06.2014).

SARAÇLI Murat, “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.11, Sayı.1-2, ss.1049-1078.

SASAOĞLU Dicle, “NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan”, **Bilgesam Analiz/Orta Asya**, No.1176, Ocak 2014, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-391-2015010861176.pdf> (e.t. 13.08.2015)

SAUER Tom, “The Preventive and Pre-emptive Use of Force”, **Ethical Perspectives** 11, Vol.2, No.3, pp.130-143.

SAYDAM Mehmet, “ABD’nin Uluslararası Hukuk Çıkmazı Afganistan Müdahalesi”, **Ortadoğu Analiz**, Temmuz-Ağustos 2010, Cilt.2, Sayı.19-20, ss.68-76 http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2010818_mehmet.pdf (e.t.16.08.2015).

SCHACHTER Oscar, “Self Defence And The Rule of Law”, **American Society of International Law**, Vol.83, No.2, pp.259-277.

ŞERBETÇİ Didem, “Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında 11 Eylül Saldırıları”, https://www.academia.edu/1505570/Mesru_Mudafaa_Kapsaminda_11_Eylul_Saldirilari (e.t.03.05.2014).

TAŞDEMİR Fatma, “Uluslararası Anarşiye Giden Yol Uluslararası Hukuk Açısından Meşru Müdafaa Hakkı”, **Uluslararası Hukuk Ve Politika**, Cilt. 2, Sayı.5, ss. 75-89.

ULFSTEIN Geir, “Terrorism and the Use of Force”, **Security Dialogue**, Vol. 34, No.2, pp.153-168, p.164 <file:///C:/Users/pc/Desktop/TEZ%203.%20B%C3%96L%C3%9CM%20%C3%87IKTI/Terrorism-and-the-Use-of-Force.pdf> (e.t. 16.08.2015).

WHEELER Nicholas J., “The Bush Doctrine: Dangers of American Exceptionalism In a Revolutionary Age”, **Asian Perspective**, Vol.24, No.4, 2003, pp:183-216

YAPICI Utku, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt.2, Sayı.7, 2006, ss.21-40. <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/aEgARk8xFaeIRxshAoZCcYf83zmglK.pdf> (e.t. 16.08.2015).

Diğer kaynaklar

ABDYBAEVA Milana, **Hukuki Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı**, Ankara-T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

AKKAN Begüm, İsrail'in Lübnan Saldırıları'nın Uluslararası Hukuk Bakımından Kuvvet Kullanma Yasağı ve Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında İncelenmesi, T.C. Trakya Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2009.

BÜYÜKBAŞ Murat, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006.

HANCILAR Özhan, Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

KEDİKLİ Umut, BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Hakkı, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

ÖZER Hüseyin, 11 Eylül Sonrası ABD Müdahaleciliği ve BM sistemi Temelinde Uluslararası Hukuk, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, Ankara, 2010.

POLAT İrfan, 11 Eylül Terör Saldırıları Amerika Birleşik Devletleri 'nin Afganistan Müdahalesi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006.

SEYYEDİ Jalaladdin, Önleyici Savaş'ın Uluslararası Hukukta Yeri(ABD'nin Sunduğu Doktrin Değerlendirilmesi),TC Ankara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

SONGÜR Mustafa, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Savunma Hakkı Temelinde Güç Kullanımı ve 11 Eylül Saldırıları, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara, 2007.

TAŞDEMİR Fatma, Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, Ankara, 2005.

YILMAZ Maide, 11 Eylül Saldırıları Sonrası Amerika Birleşik Devletleri 'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri ve Uluslararası Hukuk, T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2009.

Elektronik kaynaklar

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (et.03.05.2014).

http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/Changing_Patterns_in_the_Use_of_the_Veto_as_of_August_2012.pdf (et.07.05.2014).

<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (et:24.07 2014).

Tüm kuralların değiştiği gün, Habertürk, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/668283-tum-kurallar-in-degistigi-gun> (e.t.01.-5.2014).

Text of Bush's address, CNN, 11.09.2001 <http://edition.cnn.com/2001/US/09/11/bush.speech.text/> (e.t.27.04.2014).

Bush After September 11, <http://www.historyplace.com/speeches/gw-bush-9-11.htm> (e.t.27.042014).

Bush on 9/11: 'We were going to find out who did this, and kick their ass', The Guardian, 8.11.2010, <http://www.theguardian.com/world/2010/nov/08/george-bush-memoirs-september-11> (e.t.27.042014).

Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008, http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf (e.t. 23.07.2014).

<http://www.biglook.com/war/9.asp> (e.t. 22.08.2014).

<http://www.biglook.com/war/7.asp> (e.t. 22.08.2014).

<http://www.biglook.com/usa/liderler.html> (e.t. 03.07.2015).

<http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/58262/amerika-birlesikdevletlerine-karsi-gerceklestirilen-terorist-saldirilara-iliskin-olarak-amerika-bir.html> (e.t. 03.07.2015).

<http://www.kentlaw.edu/faculty/bbrown/classes/IntlOrgSp07/CourseDocs/VUnitingforPeaceResolution.pdf> (e.t. 30.08.2014).

http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (e.t.16.09.2014).

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html> (e.t.27.09.2014).

Dakika Dakika Savaş, Hürriyet, 09.10.2001.,
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2001/10/07/37823.asp> (e.t.27.09.2014).

Elit birlikler Afganistan'a girdi, Milliyet
<http://www.milliyet.com.tr/2001/10/20/dunya/dun02.html> (e.t.27.09.2014).

http://avalon.law.yale.edu/sept11/un_006.asp (e.t.29.09.2014).

Osama bin Laden: Closing the Case on an Innocent Man, Veterans Today, 15.06.2011,
<http://www.veteranstoday.com/2011/06/15/osama-bin-laden-the-innocent-man-closing-the-case/>(e.t.2.09.2014).

http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/mazlumder_afganistan_raporu_2011.pdf (e.t.01.10.2014).

<http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/PoC-Civilian-Casualties-report-2007.pdf> (e.t.01.10.2014).

http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/UNAMA_09february-Annual%20Report_PoC%202008_FINAL_11Feb09.pdf (e.t.01.10.2014).

ABD'den misket bombası, Milliyet, 26 Ekim 2001,
<http://www.milliyet.com.tr/2001/10/26/dunya/dun02.html> (e.t.01.10.2014).

Afganların Bedeninde Uranyum İzi, NTVMSNBC Dünya, 23 Mayıs 2003,
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/216933.asp> (e.t.02.10.2014).

Depleted Uranium: Dead Babies in Iraq and Afghanistan Are No Joke , The Public Report, 19 Ekim 2009, <http://pubrecord.org/world/5811/depleted-uranium-babies-afghanistan/> (e.t.02.10.2014).

'White Phosphorous Used in Afghan War', Press TV, 14.05.2011
<http://www.presstv.ir/detail/179875.html> (e.t. 02.10.2014).

ABD Gözünden Tanıyacak, Radikal, 01.05.2003,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=73845> (e.t. 08.10.2014).

Britain Admits to Using 'brutal' Vacuum Bomb Against Taliban, The Australian, 23.06. 2008, <http://www.theaustralian.com.au/archive/news/britain-admits-using-vacuum-bomb/story-e6frg6to-111116704067> (e.t. 13.10.2014).

İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi Afganistan Ülke Raporu <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Afganistan.pdf> (20.09.2014) .

Boğaziçi İşadamları Derneği Afganistan Ülke Raporu http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/afganistan_raporu_nisanS.pdf (20.09.2014).

Afganistan: Etnik Yapı Üzerine Bir Değerlendirme, [http://akademikperspektif.com/2013/05/15/afganistan-etnik-yapi-uzerine-bir-degerlendirme\(20.09.2014\)](http://akademikperspektif.com/2013/05/15/afganistan-etnik-yapi-uzerine-bir-degerlendirme(20.09.2014)).

[https://www.google.com.tr/search?q=afganistan+haritas%C4%B1+siyasi&safe=active&rlz=1C1GTPM_enTR598TR598&espv=2&biw=1366&bih=667&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=RL4eVILVL_Su7Ab554DoCg&ved=0CAYQ_AUoAQ#facrc=_&imgdii=_&imgrc=PPb116RJ7WmBAM%253A%3BU6kvD7zJ6vgrlM%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.turkiyerehberi.net%252Fharita%252Fresim%252FAfganistan%252FAfganistansiyasiharitasi.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.turkiyerehberi.net%252FAfganistan-haritasi.asp%3B435%3B650\(20.09.2014\)](https://www.google.com.tr/search?q=afganistan+haritas%C4%B1+siyasi&safe=active&rlz=1C1GTPM_enTR598TR598&espv=2&biw=1366&bih=667&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=RL4eVILVL_Su7Ab554DoCg&ved=0CAYQ_AUoAQ#facrc=_&imgdii=_&imgrc=PPb116RJ7WmBAM%253A%3BU6kvD7zJ6vgrlM%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.turkiyerehberi.net%252Fharita%252Fresim%252FAfganistan%252FAfganistansiyasiharitasi.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.turkiyerehberi.net%252FAfganistan-haritasi.asp%3B435%3B650(20.09.2014)).

Longest in US history: Afghan War turns 13, US military deaths grow 4-fold under Obama, RT, 07.10.2014 <http://rt.com/usa/193932-afghan-war-thirteenth-anniversary/> (e.t.08.10.2014).

“History of Afghanistan” <http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ad09> (14.10.2014).

Afganistan:History,[http://globaledge.msu.edu/countries/afghanistan/history\(14.10.2014\)](http://globaledge.msu.edu/countries/afghanistan/history(14.10.2014)).

BYRD William, **Lessons from Afghanistan History for the Current Transition and Beyond**, United States Institute For Peace, Special Report 314, September 2012, <http://www.usip.org/sites/default/files/SR314.pdf> (e.t.14.10.2014).

Facts about Afghanistan, <http://worldfacts.us/Afghanistan.htm> (14.10.2014).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html> (14.10.2014).

Third Anglo-Afghan War, <http://exhibits.library.duke.edu/exhibits/show/holmes/http---example-com-exhibits-sh/afghan-war-series> (e.t.21.10.2014).

Ali Şahin, **Afganistan Raporu ve Çözüm Stratejisi**, GASAM, 10 Mayıs 2010, <http://www.gasam.org.tr/uploads/GASAM%20AFGANISTAN%20RAPORU%20VE%20COZUM%20STRATEJISI.pdf>, (e.t.29.10.2014).

Afganistan Profile: A Chronology of Key Events, BBC, 14.01.2014, <http://www.bbc.com/news/world-south-asia-12024253> (29.10.2014).

https://www.google.com.tr/search?q=b%C3%BCy%C3%BCk+satran%C3%A7+haritas%C4%B1&rlz=1C1GTPM_enTR598TR598&espv=2&biw=1366&bih=643&source=1

nms&tbm=isch&sa=X&ei=-E5XVMW8M-qX7QawpoCYDg&ved=0CAYQ_AUoAQ#facrc=_&imgdii=_&imgrc=q_Vtzpv8aZ01WM%253A%3BgaJrgSwgM1D0UM%3Bhttp%253A%252F%252F3.bp.blogspot.com%252F-rrNHPHJ9foc%252FUqB2D2eJ4_I%252FAAAAAAAAAAKD0%252FkFlcB95mMSk%252Fs1600%252F1.png%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.uskudarcevresi.com%252F2013%252F12%252Frusyann-putininden-putinin-rusyasna-dev.html%3B560%3B325 (e.t. 03.11.2014)

Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Türkiye, 28.5.2013, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/prof-dr-cagri-erhan/574036.aspx> (e.t. 04.11.2014).

KAMALOV İlyas, Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Rusya'nın Orta Asya Politikaları Raporu, Ahmet Yesevi Üniversitesi, http://www.yesevi.edu.tr/duyurular/toplantı/rusya_ortaasya_raporu.pdf (e.t. 04.11.2014).

Alexander Medvedev, "Gazprom ve Orta Asya: Geleneksel ve Uzun Vadeli Ortaklık", Zaman, 28 Ocak 2010, http://www.zaman.com.tr/yorum_yorum-alexander-medvedev-gazprom-ve-orta-asya-geleneksel-ve-uzun-vadeli-ortaklik_945298.html, (e.t. 06.11.2014).

DOĞAN Sinan, Yeni Global Oyun ve Hazar'ın Statüsü, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/601-yeni-global-oyun-ve-hazar-in-statusu>, (e.t. 07.11.2014).

ŞEYHANLIOĞLU Mustafa, **Talebe Hareketinin Yükseltilmesi ve Düşürülmesi**, Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi Raporu, Aralık 2013, <http://www.impr.org.tr/wp-content/uploads/2013/12/Aral%25C4%B1k-2013.pdf> (e.t. 08.11.2014).

Laura Hayes – Borgna Brunner, "Timeline: The Taliban", **Info Please**, <http://www.infoplease.com/spot/taliban-time.html>, (e.t. 09.11. 2014).

Who Are the Taliban?, <http://www.infoplease.com/spot/taliban.html>, (e.t. 09.11. 2014).

DORRONSORO Gilles, **Waiting for Taliban in Afghanistan**, The Carnegie Papers: South Asia, Carnegie Endowment for International Peace, September 2012, http://carnegieendowment.org/files/waiting_for_taliban.pdf, (e.t. 09.11. 2014).

EASO Country of Origin Information report Afghanistan Taliban Strategies Recruitment, July 2012, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/european-asylum-support-office/bz3012564enc_complet_en.pdf (e.t. 09.11. 2014).

GIUSTOZZI Antonio, **Negotiating with the Taliban Issues and Prospect**, A Century Foundation Report, <http://tcf.org/assets/downloads/tcf-Giustozzi.pdf> (e.t. 09.11. 2014).

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf> (e.t. 14.01. 2015).

M. Akif Kireççi, Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları Raporu, Ahmet Yesevi Üniversitesi http://www.yesevi.edu.tr/yayinlar/static/kitaplar/abd_ortaasya_raporu.pdf (05.02.2015).

Informant Describes Founding of Bin Laden's Organization, CNN, 6 Şubat 2001, <http://edition.cnn.com/2001/LAW/02/06/embassy.bombings.02/index.html> (e.t. 12.02.2015).

ABD Görüşmeyi Reddetti, Milliyet, 19.11.2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/09/19/> (e.t 12.02.2015).

<http://bianet.org/bianet/siyaset/4577-powell-amerikan-halki-savasi-anladi>(e.t 12.02.2015).

DoD News Briefing - Secretary Rumsfeld and Gen. Myers , <http://www.defense.gov/Transcripts/Transcript.aspx?TranscriptID=2034> (e.t. 13.08.2015).

Sedat LAÇİNER, “ABD’nin Yaptığı 3 Ölümcül Hata”, 09.11.2006, <http://www.usagundem.com/yazarlar.php?id=488&type=3> (e.t. 16.08.2015).

<http://www.unicankara.org.tr/today/1.html#1m-> (e.t.17.09.2015)

http://unicankara.org.tr/everything_Turkish_final.pdf- (e.t.17.09.2015)

https://www.globalpolicy.org/images/pdfs/UN_Finance/2011/Regular_Budget_Payments_of_Largest_Payers.pdf (e.t.17.09.2015)

<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art2.html> (e.t. 10.06.2015).

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001))
(e.t.01.05.2014).

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001))
(e.t.01.05.2014)_

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378(2001))
(e.t.02.10.2014).

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001))
(e.t.02.10.2014).

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/487\(1981\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/487(1981))
(e.t.02.05.2014).

<http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1645.pdf> (e.t.02.05.2014).

<http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1663.pdf> (e.t.02.05.2014) .

<http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (e.t.02.05.2014).

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2131\(XX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2131(XX))
(e.t.04.09.2015)